

BAŞARILI GÜVENLİKLEŞTİRMEYEN BAŞARISIZ GÜVENLİK-
DIŞILAŞTIRMAYA: 2001-2017 YILLARI ARASINDA ABD YÖNETİMLERİNİN
İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NA YÖNELİK POLİTİKASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

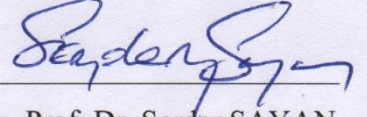
ŞEYDA GÜNEY KAYIM

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2019

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

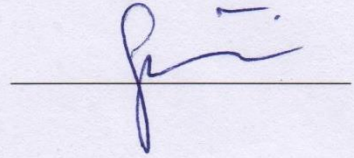
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Gülriz ŞEN

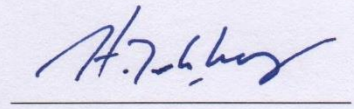
(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

Tez Jürisi Üyeleri

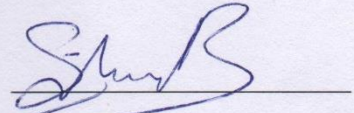
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA

(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

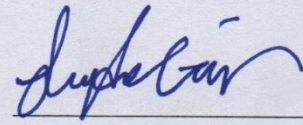
Dr. Öğr. Üyesi Bayram SİNKAYA

(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Şeyda GÜNEY KAYIM

ÖZ

BAŞARILI GÜVENLİKLEŞTİRMEYEN BAŞARISIZ GÜVENLİK- DIŞILAŞTIRMAYA: 2001-2017 YILLARI ARASINDA ABD YÖNETİMLERİNİN İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NA YÖNELİK POLİTİKASI

GÜNEY KAYIM, Şeyda

Yüksek Lisans, Güvenlik Çalışmaları

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülriz ŞEN

Bu tez 2001-2017 yılları arasında ABD Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na yönelik güvenlikleştirme politikasını söylem analizi ve süreç takibi yöntemleriyle kapsamlı şekilde analiz etmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla; öncelikle Bush ve Obama başkanlıklarındaki sekizer yıllık dönemlerde İran Nükleer Programı'na yönelik baskın politikanın ne olduğu, ardından güvenlikleştirmenin veya güvenlik-dışılaştırmanın kim tarafından, ne amaçla, hangi koşullar altında, nasıl ve hangi sonuçlarla gerçekleştirildiği sorularına cevap aranmıştır. Kopenhag Okulu'nun ortaya attığı Güvenlikleştirme Teorisi'ni ve bu teoriye sonradan yapılan katkıları dikkate alarak yürütülen analiz sonucunda Bush döneminde güvenlikleştirme hamlesinin iç hedef kitleye yönelik başarılı ve dış hedef kitleye yönelik kısmen başarılı şekilde sonuçlandırıldığı tespit edilmiştir. 2013 yılında hem ABD hem İran tarafında yaşanan önemli değişimler nedeniyle Obama'nın birinci ve ikinci dönemleri ayrı ayrı incelenmiştir. Birinci dönemde Obama Yönetimi'nin Bush Yönetimi'nden devraldığı güvenlikleştirmeyi başarılı şekilde sürdürdüğü ve uluslararası desteğini artırdığı görülmüştür. İkinci dönemde Obama Yönetimi politikasını tersine çevirmiş ve İran'la diplomatik bir çözüme ulaşabilmek için hedef kitlesi ABD Kongresi olan bir güvenlik-dışılaştırma hamlesi başlatmıştır. Varılan nükleer anlaşmaya rağmen ABD Kongresi İran'ı nükleer bir tehdit olarak görmeye devam etmiş ve güvenlik-dışılaştırma hamlesi başarısız olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İran Nükleer Programı, Bush Yönetimi, Obama Yönetimi, Güvenlikleştirme, Güvenlik-dışılaştırma

ABSTRACT

FROM SUCCESSFUL SECURITIZATION TO FAILED DE-SECURITIZATION:
US ADMINISTRATIONS' POLICY TOWARDS IRANIAN NUCLEAR
PROGRAM BETWEEN 2001-2017

GÜNEY KAYIM, Şeyda

Master of Arts, Security Studies

Supervisor: Asst. Prof. Gülriz ŞEN

The aim of this study is to offer a comprehensive analysis of the securitization policy of the US Administration towards the Iranian Nuclear Program from 2001 to 2017 through discourse analysis and process tracing methods. To that end, the study firstly asks the question “what is the dominant policy towards the Iranian Nuclear Program in each eight-year term under the presidency of Bush and Obama?” followed by “who securitizes/de-securitizes, why, under which conditions, how and with what results”. Utilizing the Securitization Theory of the Copenhagen School and the subsequent contributions to this theory, it was determined that the securitization move was successful towards the domestic audience and partially successful towards the international audience during the Bush period. Due to major changes in both the US and Iran in 2013, Obama’s first and second terms were examined separately. In the first term, it was seen that the Obama Administration successfully continued the securitization process taken over from Bush and increased its international support. In the second term, the Obama Administration reversed its policy and launched a de-securitization move towards the US Congress aiming at reaching a diplomatic solution with Iran. Despite the reached nuclear agreement, the US Congress continued to see Iran as a nuclear threat, and the de-securitization move failed.

Keywords: Iranian Nuclear Program, Bush Administration, Obama Administration Securitization, De-securitization

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu tezin yazılması sırasında değerli bilgi, tecrübe ve zamanını yoğun şekilde benimle paylaşarak bana ışık tutan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gülriz ŞEN'e, ufuk açıcı yaklaşımıyla tez konumun belirlenmesinde önemli payı olan Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA'ya, desteğini esirgemeyerek beni Güvenlik Çalışmaları alanına yönlendiren Doç. Dr. Şaban KARDAŞ'a, değerli yorum ve önerileri için Dr. Öğr. Üyesi Bayram SİNKAYA'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Vacit Ertan YILMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimim süresince sağladığı finansal destek dolayısıyla Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Başta teknik konularda en büyük destekçim olan eşim Harun KAYIM olmak üzere her daim yanımda olan, beni motive eden ve hoşgören aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca, desteğini ve yorumlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR SAYFASI	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Güvenlik Çalışmaları.....	7
2.2. Güvenlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar	9
2.3. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi.....	13
2.3.a. Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Anlayışı.....	14
2.3.b. Güvenlikleştirme	16
2.3.b.i. Güvenlikleştirme Süreci ve Öğeleri.....	17
2.3.b.ii. Güvenlikleştirme Analizi.....	20
2.3.c. Güvenlik-dışlaştırma.....	22
2.4. Güvenlikleştirme Teorisi'nin Vakaya Uygulanması ve Yöntem	26
BÖLÜM III: İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NIN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ: GEORGE W. BUSH DÖNEMİ (2001-2009).....	29
3.1. Şah Döneminde İran'ın Batı Destekli Nükleer Programı.....	29
3.2. İslam Devrimi Sonrası İran'ın Batı'ya Rağmen Nükleer Programı	31
3.3. Nükleer Kriz ve Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'nı Güvenliklestirmesi.....	35
3.3.a. Güvenliklestirmenin Bağlamı	36
3.3.b. Güvenliklestirici Aktör.....	38
3.3.b.i. Yeni Muhafazakâr Düşünce Kuruluşları	40
3.3.c. Referans Nesnesi: Tehdit Altında Olan Ne?	41
3.3.d. İşlevsel Aktörler	44
3.3.e. Hedef Kitle: İkna Edilmesi Gereken Kim?	46
3.3.f. Kolaylaştırıcı Faktörler	47
3.3.f.i. ABD Yönetimi'nin Konumu	47
3.3.f.ii. Washington-Tahran İlişkisi.....	49
3.3.f.iii. 11 Eylül Saldırıları.....	53
3.3.f.iv. İran Nükleer Programı'nın Gizli Tutulan Kısımları	55
3.3.f.v. Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı.....	57
3.3.f.vi. İran'ın Bölgede Artan Nüfuzu	59
3.3.g. Güvenliklestirmenin Başarısı: Hedef Politikanın Benimsenmesi	60
3.4. Değerlendirme	64
BÖLÜM IV: OBAMA DÖNEMİNDE İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NA YÖNELİK SÖYLEM VE POLİTİKA (2009-2017).....	69

4.1.	Obama'nın Dış Politika Anlayışı.....	70
4.2.	Obama Döneminde Devam Eden Güvenlikleştirme: 2009-2013.....	74
4.2.a.	Bağlam	75
4.2.b.	Güvenlikleştirici Aktör.....	81
4.2.c.	Referans Nesnesi.....	83
4.2.d.	İşlevsel Aktörler.....	85
4.2.e.	Hedef Kitle	87
4.2.f.	Kolaylaştırıcı Faktörler	88
4.2.f.i.	Güvenlikleştirme Gramerinin Kurulumu.....	88
4.2.f.ii.	Obama'nın Diyalog Girişimleri	89
4.2.f.iii.	İran'ın Nükleer Enerji Alanında Kaydettiği İlerlemeler.....	90
4.2.f.iv.	2009 İran Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonrasında Yaşanan Kanlı Olaylar	91
4.2.f.v.	Fordo Nükleer Tesisi'nin Açığa Çıkması	92
4.2.g.	Güvenlikleştirmenin Başarısı	94
4.3.	Obama Döneminde Güvenlik-dışlaştırma: 2013-2017.....	99
4.3.a.	Bağlam	101
4.3.b.	Güvenlik-dışlaştırıcı Aktör	108
4.3.c.	Güvenlik-dışlaştırıcı Söylem.....	110
4.3.c.i.	Ruhani Öncesi Dönem.....	110
4.3.c.ii.	Ruhani Sonrası Dönem	112
4.3.d.	İşlevsel Aktörler.....	117
4.3.e.	Hedef Kitle	121
4.3.f.	Kolaylaştırıcı Faktörler	123
4.3.f.i.	Ruhani'nin Cumhurbaşkanlığı.....	124
4.3.f.ii.	Liderler arası İkili İlişkiler.....	126
4.3.f.iii.	İran'ın Geçici Anlaşmaya Uyması.....	127
4.3.f.iv.	Nükleer Anlaşmanın İmzalanması.....	128
4.3.g.	Güvenlik-dışlaştırmanın Başarısı	129
4.4.	Değerlendirme	132
BÖLÜM V: SONUÇ.....		139
KAYNAKÇA		145

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Güvenlik-dışlaştırma Analizinin Kavramları	25
Tablo 4.1. İran ve Nükleer Programına İlişkin Kelimelerin Kullanılma Sıklığı.....	111
Tablo 5.1. Temel Bulgular.....	143

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1. Obama Döneminde Yeniden İfadelenme Yoluyla Güvenlik-dışlaştırma	141
--	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AB-3	Fransa, Almanya, İngiltere
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACA	Silah Kontrolü Birliği
ADI	İran'da Demokrasi İttifakı
AEI	Amerikan Kamu Politikaları Araştırmaları Enstitüsü
AEOI	İran Atom Enerjisi Kurumu
AIPAC	Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi
AJC	Amerikan Yahudi Komitesi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CDI	İran'da Demokrasi Koalisyonu
CISADA	Kapsamlı İran Yaptırımları, Hesap Verebilirlik ve Elden Çıkarma Yasası
HAMAS	İslami Direniş Hareketi
HEU	Yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
ILSA	İran-Libya Yaptırımları Yasası
IRGC	İran Devrim Muhafızları Ordusu
JINSA	Yahudi Ulusal Güvenlik İşleri Enstitüsü
JCPOA	Ortak Kapsamlı Eylem Planı
JPOA	Ortak Eylem Planı
LEU	Hafif zenginleştirilmiş uranyum
MW	Megavat
NIAC	Ulusal İran Amerikan Konseyi
NPT	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
P5+1	ABD, Çin, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere
PNAC	Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi
TNRC	Tahran Nükleer Araştırma Merkezi
TRR	Tahran Araştırma Reaktörü

BÖLÜM I

GİRİŞ

İran ile P5+1 ülkeleri (ABD, Çin, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere) arasında 2015 yılında varılan nükleer anlaşma, gerek nihayetinde ortaya çıktığı uzun müzakere süreci gerekse otuz yılı aşkın bir düşmanlığın tarafları olan ABD ile İran'ı barışçıl bir çözüme uzlaştırması bağlamında son yılların en dikkat çekici diplomatik olaylarından birini teşkil etmektedir. Müzakerelerin ve anlaşma sağlamanın bu kadar zorlu ve uzun bir süreç olmasında ABD ve İran'ın iç politik gündemlerinin etkisi büyüktür. Özellikle ABD tarafında, daha önce başarılı şekilde güvenlikleştirilmiş bir konunun normalleştirilerek diplomatik bir çözüme kavuşturulmaya çalışılması sırasında karşılaşılan güçlükler açıkça görülmektedir.

Bilindiği üzere İran İslam Devrimi sonrasında ABD-İran ilişkilerindeki gerilemeye paralel şekilde, İran'ın nükleer programı 1990'lardan itibaren ABD için önemli bir endişe kaynağı olmuştur. Yine de bu konu ancak Ağustos 2002'de İran'ın Natanz ve Arak'ta bulunan nükleer tesislerinin açığa çıkmasıyla uluslararası bir krize dönüşmüş ve bu mesele pek çok tartışmaya yol açmıştır. Geleneksel güvenlik çalışmalarının objektif tehdit yaklaşımı, İsrail'in nükleer faaliyetleri endişe yaratmazken İran Nükleer Programı'nın neden tehdit olarak görüldüğünü açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bir yandan tehdit algılarının belirlenmesinde kimlik ve sosyal inşa süreçlerinin etkisi öne çıkmış diğer yandan güvenlik elitlerinin söylem aracılığıyla tehdit algısını yönlendirebildiği görülmüştür.

Bu süreçte, dönemin ABD başkanı George W. Bush İran'ın nükleer programını dünya güvenliğine yönelik bir tehdit olarak resmeden yoğun bir söylem yürütmüştür. Bush'un iç kamuoyunu ve uluslararası karar alıcıları "İran nükleer tehdidi" konusunda ikna etmesiyle İran'a yönelik yaptırımların ve nükleer dosyanın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşınmasının önü açılmıştır. Halefi Barack H. Obama, Bush'tan farklı olarak İran ile anlaşma sağlamayı hedefleyen bir dış politika stratejisi belirlemiştir. Fakat bunu başarmak için Bush Yönetimi ve çevresindeki yeni muhafazakârlar tarafından inşa edilmiş olan "güvenlik" dağını aşması ve nükleer programı güvenlik-dışlaştırması gerekmiştir. Bu çalışma hem Bush dönemindeki tehdit inşasının hem de Obama dönemindeki çabaların Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi çerçevesinde açıklanabileceğini savunmaktadır.

Bu tezin amacı, genelde Güvenlikleştirme Teorisi'ni ve özellikle de daha az gelişmiş olan güvenlik-dışlaştırma kavramını ABD'nin İran nükleer programı konusundaki politikasına uygulayarak mevcut durumu daha iyi anlamak ve vakadan yapılan çıkarımlarla teoriyi beslemektir. Güvenlikleştirme Teorisi nedensellik içermeyen, oluşturucu bir teori olarak sınıflandırılmaktadır (Buzan and Hansen 2009, 215). Diğer bir ifadeyle, teori "neden oldu" sorusuna değil, "nasıl oldu" sorusuna cevap aramaktadır. Bu açıdan, güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma süreçlerinin nasıl ilerlediği ve sonuçlandığı incelenmelidir. Güvenlikleştirmeye ilişkin analiz çerçevesi büyük ölçüde tamamlanmış ve konuya ilişkin geniş bir literatür oluşmuşken aynı durum güvenlik-dışlaştırma için söz konusu değildir. Bu nedenle, güvenlik-dışlaştırmanın kim tarafından, neden ve hangi şartlar altında gerçekleştirilebileceğine dair cevapları ampirik çalışmalarla aramak tezinin güvenlik-dışlaştırma yönünün bir çerçeveye oturtulabilmesi adına önem arz etmektedir.

Bush döneminde İran Nükleer Programı'na yönelik güvenlikleştirme politikası yürütüldüğü, tartışmasız ve kolayca tespit edilebilen bir gerçektir. Bu nedenle, Güvenlikleştirme Teorisi'nin sunduğu analiz çerçevesi doğrudan Bush dönemine uygulanarak güvenlikleştirmenin kim tarafından, ne amaçla, hangi koşullarda, nasıl gerçekleştirildiği ve ne sonuçlar doğurduğu araştırılacaktır.

Obama dönemi ise Bush dönemi kadar kolay tanımlanamamaktadır. Tezde cevap aranacak soruların başında Obama dönemindeki çabaların güvenlik-dışlaştırma olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı gelmektedir. Güvenlikleştirme bir söz-edimi olduğundan söyleme bakılarak Bush dönemindeki güvenlikleştirme çabası kolayca tespit edilebilmektedir. Güvenlik-dışlaştırma söz konusu olduğunda ise yalnızca söyleme bakmak çoğu zaman yeterli olmamaktadır. Öyle ki, güvenlik-dışlaştırmanın konuşarak mı konuşmadan mı gerçekleştirileceği dahi tartışma konusudur. Bu nedenle, çeşitli güvenlik-dışlaştırma türlerinden söz edilmektedir. Sonuç olarak, Obama döneminde İran'ın nükleer programına yönelik tutum bir güvenlik-dışlaştırma çabası mıdır, öyleyse hangi tür güvenlik-dışlaştırmadan söz edilmektedir ve bu dönemin tamamında yekpare bir politika mı söz konusudur sorularına cevap aranacaktır.

Çalışmanın temel argümanları, Bush Yönetimi'nin 2001-2009 arası dönemde İran'a karşı olağanüstü tedbirler alabilmek amacıyla iç ve uluslararası kamuoyunu ikna etmek için İran nükleer programını başarılı şekilde tehdit olarak inşa ettiği, ardından 2009-2013 döneminde Obama Yönetimi'nin Bush Yönetimi'nden devraldığı güvenlikleştirmeyi başarılı şekilde uluslararası topluma karşı sürdürdüğü ve 2013-2017 arasında nükleer meselede İran'la anlaşma sağlayabilmek ve anlaşmayı kalıcı kılabilmek için ABD Kongresi'ne karşı İran Nükleer Programı'nı

güvenlik-dışılaştırmaya yönelik Obama Yönetimi'nin iç politikadaki zayıf konumunun da etkisiyle bunda başarılı olamadığıdır.

Güvenlikleştirme teorisini ortaya atan Kopenhag Okulu teorisyenlerinin de belirttiği gibi güvenlikleştirme çalışmalarının amacı “güvenlikleştirmeyi kimin yaptığını (aktör), hangi konularda (tehditler), kim adına (referans nesnesi), niçin, hangi sonuçları doğurarak ve hangi şartlar altında yapıldığını açıklamaktır”(Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 32). Obama döneminde yürütülen politikanın tanımlanmasına ilişkin temel sorunun yanı sıra bu tezde teorinin temelleriyle uyumlu şekilde hem Bush hem de Obama dönemleri için aşağıdaki sorular ekseninde bir analiz gerçekleştirilecektir:

- İran'ın nükleer programının güvenlikleştirilmesinde/güvenlik-dışılaştırılmasında aktör kimdir?
- İran'ın nükleer programı hangi amaçla güvenlikleştirilmektedir/ güvenlik-dışılaştırılmaktadır?
- Güvenlikleştirme/ güvenlik-dışılaştırma hangi koşullarda gerçekleşmiştir?
- Güvenlikleştirme/ güvenlik-dışılaştırma nasıl yapılmıştır?
- Güvenlikleştirme/ güvenlik-dışılaştırma süreci nasıl sonuçlanmıştır, başarıya ulaşmış mıdır?

Çalışmada söylem analizi ve süreç takibi yöntemleri birbirini destekleyecek şekilde kullanılacaktır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme analizinde yalnızca söylemi ele almak gerektiğini savunsa da Balzacq'ın bağlamın yeterince incelenmemesine yaptığı eleştiri dikkate alınarak süreç takibi yoluyla sürecin hangi şartlar altında oluştuğu detaylı şekilde ortaya konacaktır. Bu amaçla, tez hem birincil hem de ikincil kaynaklardan elde edilen verilere dayanacaktır. İlgili siyasetçilerin resmi internet sayfalarından ve haber sitelerinden edinilen konuşma metinleri ile

videoları tezin en temel kaynaklarıdır. Süreç analizinde ise kitaplar, uluslararası kuruluşların raporları, anlaşma metinleri, akademik makaleler ve gazetelerin yanı sıra İran, Amerika ve Avrupa'daki düşünce kuruluşları tarafından hazırlanan raporlar da dâhil geniş bir literatürden yararlanılacaktır. Bunlara ek olarak, uluslararası anket firmalarının araştırmaları kamuoyunun konuya ilişkin algısını ölçme noktasında değerlendirilecektir.

Tezde öncelikle kavramsal bir temel oluşturulacak, Güvenlikleştirme Teorisi'ne getirilen eleştiri ve katkılar da göz önünde bulundurularak vakaya uygulanacak analizin çerçevesi çizilecektir. İkinci bölümde İran'ın nükleer faaliyetlerinin tarihsel arka planı ve bu konu ekseninde Batı'yla ilişkileri anlatıldıktan sonra 2001-2009 yılları arasında Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'nı nasıl güvenlikleştirdiği daha önce ifade edilen sorular doğrultusunda incelenecektir. Üçüncü bölüm 2009-2017 yılları arasının yani Obama Yönetimi'nin iki başkanlık döneminde İran Nükleer Programı'na yönelik politikasının kapsamlı şekilde ele alınacağı bölümdür. Obama'nın dış politika anlayışına dair genel bir perspektif çizdikten sonra birinci ve ikinci başkanlık dönemleri ayrı ayrı analiz edilecektir. Her bir döneme aynı soruların yöneltilmesiyle yaşanan değişimler takip edilebilecek ve karşılaştırma yapmak kolaylaşacaktır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Güvenlik Çalışmaları

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkımın sonrasında, savaşların önlenmesi için neler yapılması gerektiği konusundaki tartışmalar uluslararası ilişkiler disiplininin olduğu gibi güvenlik çalışmalarının da temelini atmıştır. İki savaş arasında güvenlik konusuna büyük önem atfedilse de yapılan çalışmalar mevcut güvenlik sorunlarının üstesinden nasıl gelinebileceğine odaklandığından Güvenlik Çalışmaları'nın Uluslararası İlişkiler'in bir alt disiplini olarak ortaya çıkışı ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kuramsal çalışmalar ile gerçekleşmiştir (Tanrısever 2005, 108).

Baldwin'e göre 1940 öncesindeki güvenlik çalışmalarının sonrasından en önemli farkı, (birkaç araştırmacı dışında) askeri gücün ve savaşın ulusal güvenliği sağlamaya yönelik bir devlet aracı olarak değil, önlenmesi gereken bir illet olarak ele alınmış olmasıdır (Baldwin 1995, 120). Buzan ve Hansen ise 1940 sonrası çalışmaların ayırt edici özelliği olarak üç noktayı vurgular. Bunlardan ilki artık savaş veya savunmanın değil, "güvenliğin" temel kavram olarak alınması iken bir diğeri Soğuk Savaş'ın ve nükleer silahların yarattığı yeni problemlerin incelenmesidir. Son olarak daha önceki tamamen askeri ve stratejik odaklılık bir kenara bırakılarak alan; sosyolog, fizikçi, iktisatçı gibi sivil araştırmacılara da açılmıştır (Buzan and Hansen 2009, 1). Bu açılım, Güvenlik Çalışmaları'nın devlet merkezli güç mücadelesine odaklanmayı bıraktığı şeklinde anlaşılmalıdır. Soğuk Savaş döneminde askeri

alandanda mücadelenin yanı sıra ekonomik, toplumsal ve bilimsel mücadele de sürdürüldüğünden böyle bir genişleme yaşanmıştır.

1945-1985 arasındaki dönemde çoğnlukla nükleer caydırıcılık, silahsızlanma, kriz yönetimi ve sınırlı savaş konularında araştırmalar yapılmıştır. Bilgin, Booth ve Jones, ‘‘Soğk Savaş Güvenlik alışmaları’’ olarak adlandırdıkları dönemi devlet, strateji ve statükoya adanmış olarak tarif etmekte, yalnızca yumuşama döneminde ekonomi ve insan hakları gibi konuların alana dâhil olabildiğni belirtmektedirler (Bilgin, Booth, and Jones 1998, 134). Yumuşama döneminde sınırlı da olsa güvenlik konularında bir genişleme yaşanmış ve askeri olmayan tehditlerin de devletlere zarar verebileceğ kabul edilmiştir. Aynı dönemi işaret eden Walt, 1970’leri Güvenlik alışmaları’nın rönesansı olarak görmektedir. Walt’a göre bu dönemde yaşanan yenilikler arşiv belgelerine erişimin kolaylaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede tarihçiler ulusal güvenlik alanında araştırmalara dâhil olmuş, tarihin devreye girmesiyle caydırıcılık teorisi sorgulanmaya başlamış ve nükleer silah politikalarına ilişkin belli başlı mitlerin yıkılması söz konusu olmuştur (Walt 1991, 217).

Soğk Savaş’ın sona ermesinin ardından dünyayı küreselleşme ve kapitalizm Őekillendirmiř, bu yeni dünyada güvenlik konusu, yalnızca dışarıdan gelen askeri tehditlerle sınırlı olamayacak kadar karmaşık bir hal almıştır. Güvenlik gündemine ilk olarak ekonomi ve evre konuları dâhil edilmiş, 1990’lardan sonra toplumsal/kimliksel güvenlik, insani güvenlik, gıda gvenliğ gibi başlıklar eklenmiştir (Buzan and Hansen 2009, 2). Yanı sıra, gvenliğn geleneksel nesnesi olan devlete ilave olarak ‘‘birey’’ ve ‘‘küresel sistem’’ de tehditlerin hedefi olarak incelenmeye başlanmıştır (Baldwin 1997, 13). Askeri olmayan tehditlerin de güvenlik kapsamında ele alınması *gvenliğn genişletilmesi* olarak; tehditlerden

etkilenen aktörlerin farklı düzeylerde çeşitlenmesi ise *güvenliğin derinleştirilmesi* olarak tanımlanmıştır (Ozkural and Turan 2017, 13). Güvenlik Çalışmaları'nda yaşanan dönüşüm şüphesiz ki tartışmasız olmamış, hangi sorunların güvenliğin konusu olduğu, güvenliğin nesnesinin kim/ne olduğu/olması gerektiği, ne kadar güvenliğin gerekli olduğu noktalarında farklı görüşler savunulmuştur. Bir sonraki başlıkta çeşitli güvenlik yaklaşımları ele alınacaktır.

2.2. Güvenlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar

Lippmann 1943 tarihli *US Foreign Policy: Shield of the Republic* başlıklı kitabında güvenliği “bir milletin savaşmayı tercih etmediği koşulda, değerlerini feda etme tehlikesi altında olmadığı ve savaşmak zorunda kalırsa zafere ulaşarak değerlerini koruyabilecek yeterlilikte olduğu durum” olarak ifade etmektedir (Lippmann 1943, 51). Bu tanım hem ulusal güvenliğin literatürdeki ilk tanımlanışı olması bakımından hem de geleneksel güvenlik anlayışının devleti ve askeri savunmayı merkeze alan yaklaşımını açıkça göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Bilgin, Booth, and Jones 1998, 133). Geleneksel güvenlik anlayışı realizmle paralel varsayımlar üzerinden hareket etmektedir. Buna göre, temel aktör, yani güvenliğin sağlayıcısı da referans nesnesi de devlettir. Güvenliği tehdit altında olan; devlet bekası, ulusal çıkar, ulusal egemenlik gibi kavramlardır. Güvenliğin konusunu yalnızca askeri tehditler oluşturmaktadır ve güvenlik materyalist bir şekilde askeri güç üzerinden ölçülmektedir.

Wolfers 1952 tarihli makalesinde güvenliği “eldeki değerlere yönelik bir tehdidin olmaması” diye tanımlamakta, sonrasında objektif ve subjektif güvenlik ayrımını ortaya atmaktadır. Buna göre, devletler objektif anlamda güvenliği hedefleyerek sahip oldukları değerlere yönelik tehditleri ortadan kaldırmaya çalışırlar; subjektif anlamda ise değerlere saldırı olacağı korkusu bertaraf edilmeye

çalışılır. Sübjektif güvenlikte yok edilen “korkular” olduğundan devletler güvende olmadığı halde kendisini güvende hissedebilirler (Wolfers 1952, 485). Wolfers’ın güvenlik anlayışı devlet merkezci olup devletlerin politik amaçlarına bağlı olarak tanımlanmaktadır (Tanrısever 2005, 108).

Geleneksel güvenlik anlayışına yönelik en etkili eleştirilerden ilkinin *Barış Çalışmaları* yapmıştır (Ozkural and Turan 2017, 13). Birey güvenliğini öne alan ve güç kullanımının bütünüyle durdurulması gerektiğini savunan Barış Çalışmaları, Strateji Çalışmaları’nın normatif olarak karşısı konumundadır (Buzan and Hansen 2009, 36). Büyük ölçüde nükleer caydırıcılık meselesine odaklanan ve nükleer silahların insanlığa yönelttiği tehdidi öne çıkaran bu yaklaşım Stratejik Araştırmaları etik ve mantık yönünden sorgulamaktadır (Buzan and Hansen 2009, 104). Barış Çalışmalarının literatüre önemli bir katkısı, Galtung tarafından üzerinde durulan negatif/pozitif barış ayrımıdır. Buna göre, geleneksel realist anlayışın “silahlı çatışmanın yokluğu” üzerinden yaptığı barış tanımı “negatif barış” iken “pozitif barış” toplumsal adalet, ekonomik eşitlik ve ekolojik denge gibi insan potansiyelinin gerçekleşmesini sağlayacak koşulların varlığını ifade etmektedir (Bilgin, Booth, and Jones 1998, 143).

Soğuk Savaş döneminde geleneksel güvenlik anlayışına karşı çıkan diğer ana yaklaşımlar “alternatif savunma” okulu ve Üçüncü Dünya güvenlik anlayışıdır. Alternatif Savunma Okulu, geleneksel güvenlik anlayışının tek taraflı ve sıfır toplamlı düşünce şeklinin uluslararası ilişkilerdeki güvensizliğin asıl sebebi olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, gerçek güvenlik ancak sosyal adalet ve karşılıklı anlayışla gerçekleşebilir (Bilgin, Booth, and Jones 1998, 136). Çözüm olarak ise ortak güvenlik, silahsızlanma gibi politikalar önerilmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerinde yürütülen güvenlik çalışmaları ise geleneksel anlayışın gelişmiş

Batı'nın dışında kalan bölgeleri açıklamadaki yetersizliğine işaret etmektedir. Batı'da tehdit dış kaynaklı iken, Üçüncü Dünya ülkelerinde çoğunlukla ekonomik yetersizlikler, baskı, toplumsal gerilimler gibi iç kaynaklı sorunlar güvenliği tehdit etmektedir (Bilgin, Booth, and Jones 1998, 139). Bu nedenle de Batı'daki devlet anlayışına uygun varsayımlara sahip teoriler diğer bölgelerdeki gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Soğuk Savaş'ın bitişi mevcut düşünsel kalıpları sorgulamaya açarak eleştirel güvenlik çalışmalarının¹ gelişimini de hızlandırmıştır. Güvenliğin referans nesnesinin yalnızca devlet olması gerekip gerekmediği, iç kaynaklı tehditlerin mi dış kaynaklı tehditlerin mi güvenliğin konusu olduğu, güvenlik alanının daha fazla mı yoksa daha az meseleyi mi kapsamı gerektiği gibi sorulara verilen farklı cevaplar neticesinde yeni güvenlik anlayışları ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalardan, mevcut tez bağlamında, en önemlisi genişletmeci/daraltmacı güvenlik ayrışmasıdır.

Güvenliğin genişletilmesi noktasında Buzan'ın 1983'te yayınlanan *People, States and Fear* başlıklı kitabı ile aynı yıl Richard Ullman'ın yazdığı *Redefining Security* makalesi öne çıkmaktadır (Akgül-Açıkmeşe 2011, 48). Buzan kitabında güvenliği üç düzeyde (birey, devlet ve uluslararası sistem) ele almanın yanı sıra güvenliğin sektörlere bölünerek incelenmesi gerektiği yönünde inisiyatif almıştır. Buzan, devlet güvenliğini tehdit eden sorunları askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve çevresel olmak üzere beş sektörde sınıflandırmıştır (Buzan 1983). Bu çalışmasında Buzan, diğer düzeylerden söz etmiş olsa da asıl olarak devletin güvenliğine odaklanmaktadır. Ullman bahsi geçen makalede güvenlik tehdidini vatandaşların yaşam kalitesini düşüren veya birey, grup, şirket gibi hükümet dışı

---

¹ Eleştirel güvenlik çalışmaları ifadesi Barış Çalışmaları'ndan günümüze geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezli ve askeri güç odaklı yaklaşımının getirdiği politikaları değiştirmeyi hedefleyen tüm yaklaşımları kapsamaktadır. Bunlar arasında Kopenhag Okulu, Aberystwyth Okulu, Feminist güvenlik çalışmaları sayılabilir.

birimler ile hükümetlerin politika tercihlerini kısıtlayan tehditler olarak tanımlamış (Ullman'dan aktaran Akgül-Açıkmeşe 2011, 48), böylece güvenliği hem genişletmiş hem de derinleştirmiştir.

Aberystwyth Okulu, teoriyi yorumlayıcı değil oluşturucu nitelikte görmesi bakımından diğer eleştirel yaklaşımlardan ayrılır. Buna göre araştırmacının ortaya koydukları gerçek hayatı şekillendirmekte belli bir etkiye sahiptir. Okulun önde gelen düşünürlerinden Ken Booth, güvenliğin araçsal değerine odaklanarak güvenliğin her zaman “biri için ve bir amaç için” olduğunu belirtmektedir (Booth 2012, 136). Güvenlik elitleri kendi siyasi hedeflerine göre güvenlik önceliklerini belirlediklerinden araştırmacının görevi güvenliğin siyasiliğini ortaya çıkarmak ve ekonomik krizlerden açlığa, çevre sorunlarından siyasi baskılara bireylerin karşılaştıkları neredeyse tüm olumsuzlukları güvenliğin konusu haline getirerek “sesi duyulmayanların sesinin duyulmasını” sağlamaktır (Bilgin 2010, 84). Güvenliği, “hayatta kalmanın ötesi” (survival-plus) olarak tanımlayan Aberystwyth Okulu (Booth 2012, 130), bireyi merkeze alarak bireyin özgürleşmesinin önündeki tüm engelleri güvenliğin kapsamına almayı önermektedir (Booth 1991, 319–20).

Güvenliğin genişletilmesi fikri çeşitli eleştirilere de hedef olmuştur. Walt'un 1991 tarihli makalesinde sembolleşen daraltmacı görüşe göre bireyin yaşam kalitesini düşürebilecek her meselenin güvenlik sorunu olarak ele alınması halinde güvenlik alanının tutarlılığı zarar görecektir ve sorunlardan hiçbirine çözüm üretilmeyecektir, bu nedenle güvenliğin askeri konularla sınırlı tutulması gerekir (Walt 1991, 213).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına katkısı Walt'un eleştirisiyle aynı noktadan filizlenmiştir. 1985'te kuruluşundan bu yana Kopenhag Okulu düşünürleri güvenlik çalışmalarını bireylerin, milletlerin ve insanlığın varlığına veya

gelişimine yönelmiş her türlü tehdidi kapsayan şişirilmiş bir kavram olma tuzağına düşmeden devletlerarası askeri ilişkilere odaklı dar bir gündemin ötesine nasıl geçirebiliriz sorusuna cevap aramışlardır (Huysmans 1998, 482). Waever'ın belirttiği üzere, bir güvenlik meselesini güvenlik meselesi yapanın ne olduğunun açıkça ortaya konması halinde güvenliğin kapsamı tüm sektörlerde ve tüm referans nesnelere için genişletilebilir. Önemli olan güvenlik/güvenlik-dışı ayrımının yapılabilmesidir (Waever 2004). Bu ayrımı yapabilmek için Waever'ın inşacı bir perspektifle ortaya koyduğu güvenikleştirme teorisi ve Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı sonraki kısımda detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3. Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi

1985'te Kopenhag Üniversitesi'nde Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi'nin kurulmasıyla kurumsallaşan Kopenhag Okulu'nun düşünsel temelleri güvenliğin dar/geniş kavramsallaştırması konusundaki tartışmalara dayanmaktadır (Waever 2004). Bununla beraber, okulun üzerine çalıştığı sorunlar çoğunlukla Avrupa'nın güvenlik sorunlarından ve deneyimlerinden filizlenmiştir (Huysmans 1998, 483). Buzan ve Waever'ın önde gelen isimlerinden olduğu Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına kazandırdığı üç temel düşünce yapısı bulunmaktadır. Bunlar; genişletme çabalarının temelini atan “güvenlik sektörleri” yaklaşımı, birbirine güvenlik açısından daha çok bağımlı olan ülkelerin oluşturduğu güvenlik bölgelerine dayanan “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi” ve güvenliğin söz-edimi olarak analiz edildiği “Güvenikleştirme Teorisi”dir.

Buzan 1983 tarihli *People, States and Fear* kitabında daha önce de değinildiği gibi güvenliğin politik, ekonomik, çevresel, askeri ve toplumsal olmak üzere beş sektörde ve birey, devlet ve uluslararası sistem şeklinde üç düzeyde ele alınması gerektiğini ortaya atmıştır. Bu aşamada hala devletin aktör olarak ağırlığı

kabul edilse de Kopenhag Okulu'nun sonraki çalışmalarında daha yenilikçi bir anlayış benimsenmiştir. Waever vd. 1993 tarihli *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* isimli kitapta “toplumsal güvenliği”, “toplumun değişen koşullar ve tehditler karşısında temel özelliklerini koruyabilme becerisi” olarak tanımlamış, böylece “toplum”u güvenliğin referans nesnesi yapmıştır (Buzan and Hansen 2009, 213). Politik, ekonomik, çevresel ve askeri sektörlerde devlet referans nesnesi olarak öne çıkarken, toplumsal güvenlik dendiğinde toplumun ve kimliklerin tehdit altında oluşu söz konusudur.

Bölgesel Güvenlik Kompleksi, Buzan'ın *People, States and Fear* başlıklı kitabında ortaya attığı bir diğer düşüncedir. Güvenlik kompleksini merkeze alan Kopenhag Okulu çalışması ise Buzan ve Wæver'in 2003'te yayınlanan *Regions and Powers: The Structure of International Security* kitabıdır. Coğrafi yakınlığın güvensizlik yaratmadaki etkisine vurgu yapan bu çalışma, dünyayı dokuz farklı güvenlik bölgesine ayırarak ele almaktadır. Güvenlikleştirme teorisinin de etkisiyle, bir güvenlik kompleksi “güvenlikleştirme ve güvenlik-dışılaştırma süreçleri birbirinden bağımsız olarak düşünölemeyen birimlerin oluşturduğu topluluk” olarak tanımlanmıştır (Buzan'dan aktaran Baysal and Lüleci 2015, 78).

Bu tezin de temel teorik çerçevesini oluşturan Güvenlikleştirme Teorisi Waever'ın 1995 tarihli “Securitization and Desecuritization” başlıklı kitap bölümüyle literatüre girmiştir (Waever 1995). İnşacı bir yaklaşıma ve söyleme dayanan Güvenlikleştirme Teorisi'ni incelemeyen önce Kopenhag Okulu'nun güvenliğe bakışına değinmek yerinde olacaktır.

2.3.a. Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Anlayışı

Buzan güvenliğin tanımlanması zor ve tartışmaya açık bir kavram olduğunu, kendisinin amacının da kapsayıcı bir güvenlik tanımı oluşturmak olmadığını ifade

etmektedir (Buzan 1991). Guzzini ve Jung da Kopenhag Okulunun güvenliğini tanımına odaklanmak yerine güvenliğin ne yaptığını araştırmayı tercih ettiğini belirtmektedir (Guzzini and Jung 2004, 5). Bir tanımlama yapmasa da okulun güvenlik yaklaşımında Güvenlikleştirme Teorisi öncesi ve sonrasında önemli bir değişim gözlenmektedir. 1995 öncesindeki çalışmalarda güvenliğin objektif bir olgu olarak kabul edilmediği ve Wolfers'ın gerçek tehdit – algılanan tehdit ayrımından yararlandığı görülmektedir. Güvenlikleştirme Teorisiyle birlikte ise subjektif güvenlik anlayışı korunmuş fakat tehditlerin oluşumu bağlamında “algılama” yaklaşımından “söz edimi” yaklaşımına geçilmiştir (Miş 2012, 29).

Waeber 1995 tarihli çalışmasında güvenliğini, “bir güvenlik tehdidinin varlığı ve buna karşı birtakım tedbirlerin alındığı durum” olarak, güvensizliği ise “mevcut güvenlik sorununa karşı yeterli tedbirin alınmadığı durum” olarak tarif etmektedir (Waeber 1995, 56). Buna göre, güvenlikten bahsedebilmek için bir tehdidin var olması gerekmektedir. Herhangi bir tehdit yoksa “güvenlik” gündem teşkil etmez. Böylece neyin güvenlik tehdidi olduğu konusu önem kazanmaktadır.

Kopenhag Okulu'nun güvenliğini siyasi bir mesele olarak ele alması “subjektiflik” boyutunu öne çıkarmaktadır. Tehdidin güvenlik konusu olarak görülmesi öncelikle siyasi tartışma sahnesine girmesiyle mümkündür (Huysmans 1998, 491). Bu açıdan en yalın haliyle, bir şeyi güvenlik olarak adlandırmak onu güvenlik meselesi yapar (Baysal and Lüleci 2015, 71). Fakat bu süreç tek taraflı değil, özneler arası bir süreçtir.

“Söz edimi” Kopenhag Okulu'nun güvenliğini açıklamak için dil biliminden ödünç aldığı bir kavramdır. Waeber'a göre “güvenlik çıkarlardan bağımsız var olamaz, güvenlik kelimesini telaffuz etmenin kendisi bir eylemdir ve bunu yaparak bir devlet temsilcisi ilgili gelişmeyi siyaset üstü bir alana taşımanın yanı sıra bu

gelişmeye karşı tüm kaynakları kullanma hakkını talep etmiş olmaktadır”(Wæver 1995, 55). Güvenliğin bu derece önemli sonuçlara yol açmasının sebebi geleneksel güvenlik anlayışında yatmaktadır. Gelenekselcilerin negatif güvenlik anlayışına paralel şekilde Wæver, “Güvenlik bekayla/hayatta kalmayla ilgilidir” demektedir. Güvenliğin bekaya eşitlenmesi, “güvenlik tehdidi olarak tanımlanan sorun çözülmezse her şeyin anlamını yitireceği, çünkü sorunu çözmek için artık var olmayacağımız veya kendi tercihlerimizi yapacak özgürlüğe sahip olmayacağımız” anlamına gelmektedir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 24).

Nihayetinde güvenlik; sosyal olarak inşa edilen, özneler arası ve varoluşsal bir anlam kazanmaktadır. Referans nesnesine yönelik varoluşsal tehditlerin gündeme gelmesi, bu tehdide karşı alınacak olağandışı tedbirleri mazur gösteren bir durum olmaktadır (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 21). Herhangi bir sorun kendiliğinden güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlamamakta, belli aktörlerin sorunları güvenlik sorunu olarak yansıtmayı tercih etmesi sonucu siyasal olarak dönüştürülmektedirler. Güvenlikleştirme Teorisi, bu dönüşüm sürecini açıklamaya çalışmaktadır.

2.3.b. Güvenlikleştirme

Teoriye göre bir konu kamusal politika açısından üç farklı konumda bulunabilir. Bir konu henüz devletin ilgi alanına girmemişse, yani kamusal bir tartışma ve karar almayı gerektirmiyorsa “politize edilmemiş” durumdadır. Konunun hükümet tarafından karar alınmasını ve kaynak ayrılmasını gerektirecek şekilde gündeme girmesi “politize edilmiş” olduğu anlamına gelir. Konunun normal siyaset çerçevesinde çözülemeyecek, acil önlemler gerektiren, varoluşsal bir tehdit olarak ve normal pratikler dışındaki eylemleri mazur gösterecek şekilde sunulması ise “güvenlikleştirilmiş” olduğunu göstermektedir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 23–

24). Diğer bir ifadeyle, güvenikleştirme bir sorunun henüz siyasileşmeden veya siyasal alandayken güvenlik alanına kaydırılması iken, güvenlik-dışılaştırma süreci hlihazırda tehdit olarak kabul edilen bir konunun güvenliğin alanından çıkartılarak normal siyaset çerçevesinde ele alınmasıdır (Waever 1995, 56).

2.3.b.i. Güvenikleştirme Süreci ve ğeleri

Güvenikleştirme süreci, güvenikleştirici aktörün bir konunun bir referans nesnesine tehdit oluşturduğunu ortaya koyan söz-edimi ile başlar. Bu söz ediminin üç temel bileşeni barındırması gereklidir: Varoluşsal bir tehdit, acil önlemler ve olağan kuralların dışına çıkılması (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 26). Bu öğelerin tek başına var olmaları gvenikleştirmeyle sonuçlanmaz. Her üç vurgunun birden ilgili söz ediminde yer alması önkoşuldur. Diğer yandan, söz edimine konu olan tehdidin gerçekliği bir önkoşul değildir. Daha sonra üzerinde durulacağı gibi bu konu kolaylaştırıcı faktörler içerisinde değerlendirilir. Yine de hiçbir durumda güvenikleştirme analizinin amacı bir güvenlik tehdidinin gerçekliğini sorgulamak (objektif güvenlik değerlendirmesi) değildir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 33).

Bir konunun hayati tehlike arz ettiği, acil önlemler alınması gerektiği ve bu önlemler alınırken olağan kuralların dışına çıkılabileceği ifade edilerek belli bir yetki talebinde bulunulduğunda yalnızca “güvenikleştirici hamle” gerçekleşmiş olur. Başarılı bir gvenikleştirmeye dönüşebilmesi için bu beyanın “dinleyici kitle” tarafında kabul görmesi, meşruiyet kazanması gerekmektedir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 25–26). Buzan vd. (25) güvenikleştirici hamlede sözü edilen acil önlemlerin alınmasını başarılı güvenikleştirme için bir gösterge olarak almazken Balcı ve Kardaş buna karşı çıkmaktadır. Onlara göre güvenikleştirmenin başarılı olması için hedef kitlede kabul görmesi dışında üçüncü bir aşama gereklidir. Hedef kitlenin varoluşsal tehlike konusunda ikna edildiği fakat güvenikleştirme sürecinin

olağanüstü önlemler gibi herhangi bir sonuç doğurmadığı durumda güvenikleştirmenin başarılı olup olmadığı söylenemez. Bu nedenle sürecin analiz edilebilmesi için güvenikleştirici aktörün öngördüğü tedbirlerin gerçekleşme durumunun da ortaya konması gerekmektedir (Balcı and Kardeş 2012, 105). Buna göre, öngörülen tedbirler hayata geçirildiyse güvenikleştirme hamlesi başarıya ulaşmış olarak, geçirilmediyse başarısız olarak değerlendirilmelidir.

Buzan vd. güvenikleştirme sürecinde etkili olan ve analiz edilmesi gereken öğeler olarak güvenikleştirici aktör, referans nesnesi ve işlevsel aktörlerden söz etmektedir.² Güvenikleştirici aktör, bir konuya olağanüstü yöntemlerle müdahale edebilmek için bilinçli olarak güvenikleştirme için gerekli söz-edimini gerçekleştiren kişi veya grup olarak tarif edilebilir. Konuşmayı yapan kişinin çoğu zaman tek bir birey olması güvenikleştirme analistini yanlış yönlendirebilmektedir. Bu nedenle örgütsel mantık içerisinde konuşmacının temsil ettiği gruba bakmak daha doğru olacaktır (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 41). Referans nesnesi, güvenliği tehdit edilen veya tehdit edildiği iddia edilen öğedir. Bu bir birey, grup, tüm insanlık veya çevre olabileceği gibi bu öğenin devlet ve millet gibi topluluklar olması daha muhtemeldir (Baysal and Lüleci 2015, 78). İşlevsel aktörler ise referans nesnesi veya güvenikleştirici aktör olmamasına rağmen güvenikleştirme sürecini etkileyebilen merkezi aktörlerdir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 36). İşlevsel aktörler hem güvenikleştirme yönünde hem de güvenlik-dışlaştırma yönünde etkiye bulunabilirler. Buzan vd. işlevsel aktörlere örnek olarak çevresel sektörde çevreyi kirleten bir firmanın durumunu örnek verirken, Baysal ve Lüleci de 2003 Irak Savaşı sırasında medyanın durumunu örnek göstermektedir. Buna göre güvenikleştirme eyleminde etki sahibi olmalarına rağmen işlevsel aktörlerin niyeti güvenikleştirme

---

² Dinleyici kitlenin rolünden söz edilse de, dinleyici kitle analiz edilmesi gereken temel bir öğe olarak ele alınmamaktadır.

değildir ya da hedeflenen önlemleri alacak güçte değildirler. Bir olayda bu üç ögenin belirlenmesi ve ayırımının yapılması analistin işidir.

Kopenhag Okulu bir de güvenlikleştirici söz ediminin başarılı güvenlikleştirmeye dönüşmesini sağlayan koşullara değinmektedir. “Kolaylaştırıcı faktörler” olarak adlandırılan bu koşullar biri içsel ve ikisi dışsal olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir. İçsel kolaylaştırıcı faktör, kullanılan dil yapısı ve sözcük seçimiyle ilgilidir. İçsel olarak güvenlikleştirmeyi kolaylaştıran şey, güvenlikleştirici söz ediminin varoluşsal tehdit ve geri dönülmez nokta gibi güvenlik grameri ile tehdidin sektörüne özgü anahtar sözcükleri (toplumsal sektörde kimlik, siyasi sektörde egemenlik gibi) içermesidir. Dışsal kolaylaştırıcı faktörler bağlamla ilgili olup ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, konuşmacı ile dinleyici kitle arasındaki ilişkinin niteliğidir. Diğer bir ifadeyle güvenlikleştirici aktörün hedef kitle üzerindeki etkisini belirleyen statüsüdür. Buna göre, konuşmacının (güvenlikleştirici) devlet başkanlığı gibi resmi bir otoriteye veyahut konuyla ilgili geniş kitleler tarafından bilinen bir uzmanlığa sahip olması güvenlikleştirmeyi kolaylaştırmaktadır. İkinci dışsal faktör ise var olduğu iddia edilen tehditlerin niteliğidir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 33). Örneğin, güvenlikleştirilen olgunun tehdit niteliğinin nesnel delillere dayanması ve tehditlere yönelik geçmişten gelen bir algının olması dışsal faktörlerdir (Baysal and Lüleci 2015, 83).

Paris Okulu'nun temsilcilerinden olan Balzacq vd. güvenlikleştirici aktör ve referans nesnesinin haricinde “referans öznesi”, “dinleyici kitle”, “bağlam” ve “belirli politikaların benimsenmesi”ni temel kavramlar olarak ele almaktadır (Balzacq, Léonard, and Ruzicka 2016, 495). Referans öznesi, referans nesnesine tehdit oluşturan birimi ifade etmektedir. Göçün güvenlikleştirildiği durumda toplumu tehdit ettiği öne sürülen “göçmenler” buna örnek verilebilir. Dinleyici kitle, daha

önce de söz edildiği gibi tehdide özneler arası bir statü kazandırabilmek için onayının alınması gereken hedef kitledir. Bağlam, güvenlikleştirmenin içerisinde gerçekleştiği koşullar olup teorinin orijinalinde üzerinde durulmaması eleştirilmektedir. Son olarak, Balzacq vd. Balcı ve Kardaş'ın önerisiyle paralel şekilde, güvenlikleştirici aktörün sözünü ettiği belirli politikaların (olağandışı veya değil) uygulanıp uygulanmadığının temel bir öge olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedirler (Balzacq, Léonard, and Ruzicka 2016, 495).

2.3.b.ii. Güvenlikleştirme Analizi

Güvenlikleştirme çalışmalarının amacı, giderek yükselen bir kesinlikte, güvenlikleştirmeyi kimin yaptığını (aktör), hangi konularda (tehditler), kim adına (referans nesnesi), niçin, hangi sonuçları meydana getirerek, hangi şartlar altında yapıldığını ve başarılı olup olmadığını açıklamaktır (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 32). Bunu yaparken güvenliğin bir söz edimi olarak değerlendirilmesinin doğal bir sonucu olarak, söylem analizinden faydalanılmaktadır. Bir konunun uluslararası güvenlik sorunu olarak tasarlandığını ortaya çıkaran metinsel analizdir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 24). İlgili metnin yazılı ya da sözlü olarak ifade edilmiş olması önemli değildir. Wæver'a göre "söylem analizi, kamusal metinler üzerinden yapılır. Bu süreçte aktörlerin düşüncelerini, gizli niyetlerini ve planlarını anlamak analistin işi değildir. Karar alıcıların ve topluluğun inanışlarına değil, aktörlerin hangi kodları kullandıklarına odaklanmak gerekir." (Wæver 2001, 26–27)

Kopenhag Okulunun metne yaptığı bu vurgu çeşitli yönlerden eleştiriye tabi tutulmuştur. Möller (Möller 2007), Hansen (Hansen 2011) ve Williams (Williams 2003) sözlerin anlam aktarımı açısından kullanılan araçlardan yalnızca biri olduğunu vurgulayarak güvenlikleştirme sürecinde görsellerin de ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Bu açıdan Williams ilgili çalışmasında 11 Eylül saldırılarında

görüntülerin güvenlik algılamalarının oluşmasındaki rolüne dikkat çekerken Möller Irak müdahalesi sırasında Irak'tan gelen görüntülerin etkisine değinmektedir. McDonald ise görselin güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde ele alınmasının aktör ve niyet boyutlarındaki çeşitlenme nedeniyle zor olacağını ifade etmektedir. Söylem söz konusu iken aktör güvenlik elitleridir fakat görsel söz konusu olduğunda devreye sanatçı ve medya girer. Diğer taraftan, güvenlikleştirme alınacak acil önlemleri meşrulaştırma amacı güden bir eylem olduğundan ve görsellerin anlamlarını kontrol etmenin zorluğu da düşünüldüğünde görselleri stratejik olarak kullanmak güçleşmektedir (McDonald 2008, 569–70).

Kopenhag Okulunun dikkate almamakla eleştirildiği diğer bir anlam aracı ise rutinleşmiş uygulamalar (sınır kontrolleri gibi) ve fiziksel eylemlerdir. Bigo, güvenlik eyleminin güvenlikleştirme söyleminden sonra gerçekleşmesini öngören güvenlikleştirme teorisinin aksine çoğu zaman rutinleşmiş uygulamaların güvenlikleştirmeye sebep olduğunu ortaya koymaktadır (Bigo'dan aktaran McDonald 2008, 370).

Balzacq yalnızca söylem üzerinden analiz yapılmasını yeterli görmemekte, bağlama gerekli önemin verilmediğini ifade etmektedir. Sosyolojik model olarak adlandırdığı eleştirel güvenlikleştirme yaklaşımında söylem analizi ile süreç izleme yöntemlerinin bir arada kullanılmasını önermektedir (Balzacq 2010, 60). Güvenlikleştirmenin “hangi koşullar altında” gerçekleştiği sorusuna süreç izleme yöntemiyle daha doğru cevap verileceğini savunmaktadır (Balzacq 2011, 47). Sosyolojik Yaklaşım Kopenhag Okulunun söylem vurgusuna ek olarak güvenlikleştirmeyi etkileyen pratiklere, güç ilişkilerine ve bağlama da yer vermektedir. Ayrıca, bu modele göre güvenlikleştirmenin istisnai önlemlerle sonuçlanması bir zorunluluk değildir (Balzacq 2010, 63).

2.3.c. Güvenlik-dışlaştırma

Güvenlik-dışlaştırma, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşa edilmemesidir (Buzan 2008, 108). Güvenlik-dışlaştırma sonucunda meseleye ilişkin olağandışı tedbirlerden vazgeçilmiş ve mesele olağan kamu alanına taşınmış olur (Alagöz 2013, 37). Daha önce de ifade edildiği gibi Kopenhag Okulu güvenliği negatif bir olgu olarak ele aldığından normatif olarak güvenlik-dışlaştırmayı savunmaktadır: “Güvenlik-dışlaştırma, uzun vadede en uygun seçenektir çünkü ‘karşı önlemlere sahip olduğumuz tehditler’ olarak ifade edilen meselelerle kuşatılmak yerine, konuları bu tehdit-savunma silsilesinden çıkarıp kamusal alana taşımak anlamına gelir” (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 29). Bu çerçevede, Wæver güvenlik-dışlaştırma için izlenebilecek üç yol öngörmektedir (Wæver 2000, 253): Henüz güvenlikleştirilmemiş konular için, konudan tehdit olarak bahsetmeyerek normal alanda kalmasını sağlamak, güvenlikleştirilmiş bir konunun siyaset üstü alandan siyaset alanına taşınması için çabalamak, bu başarılamiyorsa güvenlik ikilemleri ve kısır sarmallar yaratmayacak şekilde güvenlikleştirmeyi yönetmek. Güvenlik-dışlaştırma denince akla ilk gelen buradaki ikinci strateji, yani konunun güvenlik alanından normal alana taşınması olsa da diğer iki durumun da gözlenmesi mümkündür.

Bir konudan tehdit olarak bahsetmeme yani kısaca konuşmama stratejisi bir açıdan güvenlikleştirme teorisinin söz edimi vurgusuyla ters düşmektedir. Güvenlik-dışlaştırma güvenlikleştirmenin zıttı olarak tanımlandığından, güvenlik-dışlaştırmmanın da karşı söz edimiyle ve hedef kitleyi ikna yoluyla gerçekleştirilmesi beklenebilir. Fakat bir konunun güvenlik meselesi olmadığını söylemek de o konuyu güvenlik çerçevesinde tanımlamak olacağından bu güvenlik-dışlaştırmacı söz ediminin hangi tarafa hizmet edeceğini kestirmek güçleşmektedir (Behnke 2006, 65).

Yönetme stratejisi, Waever tarafından güvenlikleştirme araştırmacısının güvenlikleştirmenin kötü etkilerini azaltma noktasındaki sorumluluğu olarak ele alınmaktadır (Waever 2000, 253). Bu açıdan normatif bir tartışmaya kapı açsa da bu tez çerçevesinde normatif boyut ele alınmayacaktır. Güvenlikleştirilmiş bir konu ya yönetilir ya dönüştürülür diyen Roe, yönetme stratejisinde normal siyasete dönüş söz konusu olmadığından aslında bunun Kopenhag Okulunun anlayışına göre bir güvenlik-dışılaştırma sayılmayacağını ifade etmektedir (Roe 2004, 285). Özellikle toplumsal güvenlik sektörüne ve azınlıklar konusuna odaklanan Roe bu konularda bazen dönüşümün mümkün olmayabileceğini ve böyle durumlarda güvenlikleştirmeyi yönetmenin alternatif olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna göre, yönetme stratejisi, güvensizlik (tehdit ve yetersiz savunma) halinden güvenlik (tehdit ve yeterli savunma) haline geçmeyi amaçlar. Böylece sorunun tarafları kendilerini güvende hissedecek ve olağandışı önlemlere başvurma ihtimalleri azalacaktır (Roe 2004, 293).

Dönüştürme, yani konunun güvenlik alanının dışına taşınması Güvenlikleştirme Teorisi çerçevesinde “gerçek” güvenlik-dışılaştırma diyebileceğimiz kategoridir. Bu kategori hem teorik açıdan en etkili olan hem de en az operasyonelleştirilmiş olandır (Maas 2013, 24). Huysmans, göçmenlere odaklandığı çalışmasında nesnelci (objectivist), inşacı (constructivist) ve yapısökümcü (deconstructivist) olmak üzere üç dönüştürücü güvenlik-dışılaştırma stratejisinden söz eder. Nesnelci strateji, objektif-subjektif güvenlik ayırımından temellenmektedir. Bu stratejiyi uygulayanlar halkı göçmenlerin gerçekte bir tehdit oluşturmadığı konusunda ikna etmeye çabalayacaktır (Huysmans 1995, 65). İnşacı strateji bir konunun gerçekten tehdit olup olmadığından ziyade güvenlikleştirme sürecinin nasıl işlediğini anlamaya odaklanmaktadır. Huysmans bir süreci

değiştirebilmek için önce arkasındaki nedensel süreçlerin anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır (Huysmans 1995, 66). Son olarak, yapısökümcü stratejide güvenlikleştirilene, yani Huysmans'ın çalışmasında göçmene, dışarıdan bakarak değil içeriden, göçmenin gözünden bakarak bir hikâye anlatılmaktadır. Göçmenin göçmenlik dışındaki kimlikleri (baba, öğretmen, kadın gibi...) öne çıkarılarak "bizden biri" gibi görülmesine çalışılır (Roe 2004, 286).

Hansen ise güvenlik-dışlaştırma çerçevesini kullanan çeşitli ampirik çalışmaları incelediği makalesinde halihazırda güvenlikleştirilmiş konular için dört çeşit güvenlik-dışlaştırma sürecinin tanımlanabileceği sonucuna ulaşmıştır: *İstikrar yoluyla değişim* (change through stabilization), *yerine koyma* (replacement), *yeniden ifadelendirme* (rearticulation) ve *sessizleştirme* (silencing) (Hansen 2012). İstikrar yoluyla değişimde sorun tamamen ortadan kalkmaz fakat güvenlik söylemi yerini giderek daha siyasi bir söyleme bırakır (Hansen 2012, 529). Yerine koyma, bir konunun güvenlik-dışlaştırılması esnasında başka bir konunun güvenlikleştirildiği süreçtir (Hansen 2012, 541). Aras ve Karakaya-Polat'ın 2008 tarihli makalelerinde ele aldıkları dönemde Türk dış politikasında Suriye ve İran'a karşı güvenlik-dışlaştırma yaşanırken eşzamanlı olarak Kuzey Irak'ın güvenlikleştirildiği ortaya konmaktadır (Aras and Karakaya Polat 2008). Yeniden ifadelendirme, söz konusu tehditlere ve tehlikelere aktif bir şekilde siyasi bir çözüm sunarak güvenlikleştirmenin sonlandırılmasını ifade etmektedir. Yeniden ifadelendirme önceki iki güvenlik-dışlaştırma türüyle karşılaştırıldığında daha temelden bir değişim göze çarpmaktadır. Burada sorun çözüme kavuşturulmakta ve yeni bir güvenlikleştirmeyi de doğurmamaktadır (Hansen 2012, 542–43). Son tür olan sessizleştirme ise güvenlik gündeminden kaybolan veya güvenlik gündemine girmeyi başaramayan konuların durumunu ifade etmektedir. Bu durumda konu yalnızca

güvenlik gündeminden değil, siyaset gündeminden de kaybolmaktadır (Hansen 2012, 544).

Güvenlik-dışlaştırma analizinin nasıl yapılacağı ve hangi öğeleri inceleyeceği teorinin orijinalinde yer almamaktadır. Coşkun, güvenlik-dışlaştırmanın Kopenhag Okulu tarafından güvenikleştirmenin aksi yönde ilerleyen hali olarak tanımlanmasından yola çıkmış ve güvenikleştirme analizindeki bazı öğelerin güvenlik-dışlaştırma analizinde de uygulanabileceği sonucuna varmıştır (Coşkun 2008, 395). Buna göre, güvenikleştirici aktör yerine güvenlik-dışlaştırıcı aktörden, yine bir hedef kitleden, güvenikleştirici söylemin yerini alacak olan güvenlik-dışlaştırıcı söylemden ve yine kolaylaştırıcı faktörlerden söz edilebilir. Fakat daha önce de ifade edildiği gibi güvenlik-dışlaştırmanın söylem yerine suskunluk veya doğrudan tam tersi söylem yerine sürecin yönetilebilmesine yönelik söylem değişikliği aracılığıyla gerçekleştirilmesi de mümkündür. Bu açıdan araştırmacının güvenikleştirici söylemin zıttını aramak yerine söylemdeki değişiklikleri izlemesi daha uygundur.

Öğeler	Kolaylaştırıcı Faktörler
1. Güvenlik-dışlaştırıcı Söylem	1. Daha önce güvenikleştirilmiş olan konuyu tanımlarken kullanılan dildeki değişim
2. Güvenlik-dışlaştırıcı Aktör	2. Güvenlik-dışlaştırıcı aktörün konumuna ilişkin sosyal koşullar (aktör ile dinleyici arasındaki ilişki)
3. Dinleyici (Hedef Kitle)	3. Güvenlik-dışlaştırmayı gerekli kılan koşullar

Tablo 1.1. Güvenlik-dışlaştırma Analizinin Kavramları (Coşkun 2011, 21)

Kopenhag Okulu tarafından güvenlik-dışlaştırma kavramının yeterince açıklığa kavuşturulmadığı pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir (Aradau 2004; Hansen 2012; Floyd 2007; Taureck 2006). Rumelili ve Karadağ Kopenhag Okulunun güvenlik-dışlaştırma açısından açıklığa kavuşturmadığı noktaları şöyle özetlemektedir (Rumelili and Karadağ 2017, 81–82):

Peki bu adım neden, kimler tarafından, hangi koşullarda gerçekleşebilir? Eğer güvenlikleştirmenin tersi bir yol izlenecekse, aktör bunu neden “tercih” etsin? Aktör böyle bir söylem geliştirse dahi bu pratik düzeyde nasıl gerçekleştirilebilir? Güvenlikleştirme süreci neticesinde istisnai yöntemleri meşru görmüş kitle, tekrardan normal siyaset prosedürlerine dönmek gerektiğine nasıl ikna edilebilir? Daha da önemlisi, demokratik siyasete dönme çabası, egemen aktörlerin söyleminden çok tabandan gelen bir istek ve mücadele ile olursa, bu güvenlikleştirme teorisi ile çelişki oluşturmaz mı?

Bu soruların tamamına net bir cevap bulunmamış olmakla birlikte güvenlikleştirme/güvenlik-dışlaştırma çerçevesinin çeşitli konulardaki ampirik çalışmalarda (göç, azınlıklar, insani güvenlik, dış politika, sağlık) sıklıkla kullanılması teorinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

2.4. Güvenlikleştirme Teorisi'nin Vakaya Uygulanması ve Yöntem

Bu çalışmada Kopenhag Okulu'nun Güvenlikleştirme Teorisi ve analiz çerçevesi, 2001-2017 yılları arasında ABD'nin İran Nükleer Programı'na yönelik politikasına uygulanacaktır. Analiz çerçevesi, Okula yöneltilen çeşitli eleştiriler de dikkate alınarak zenginleştirilecektir. Teorinin aslından farklı olarak, Balcı ve Kardaş'ın önerdiği üzere güvenlikleştirici aktör tarafından talep edilen önlemlerin/ politika değişikliklerinin hayata geçirilip geçirilmediği güvenlikleştirmenin başarısının bir kriteri olarak değerlendirilecektir. Balzacq'ın (Paris Okulu) yalnızca söylem analizini yeterli bulmayan yaklaşımından yararlanılarak bağlamı daha iyi anlamak için çalışmada yöntem olarak söylem analizi ile süreç izleme teknikleri bir arada kullanılacaktır. Aynı noktadan hareketle, yalnızca sözel ifadeler değil, düzenlenen toplantılar, yapılan anlaşmalar gibi diğer iletişimsel uygulamalar da dikkate alınacaktır.

İncelenmek üzere belirlenen tarih aralığı, iki farklı ABD başkanının görev yaptığı ve iki farklı dış politika anlayışının uygulandığı dönemleri içermektedir. 2001-2009 arası, yani Bush'un başkanlık dönemi, Güvenlikleştirme Teorisi'nin rahatlıkla uygulanabileceği bir vaka teşkil etmektedir. Bush Yönetimi'nin İran

Nükleer Programı'nı güvenlikleştirdiği, büyük ölçüde üzerinde uzlaşma sağlanmış bir konudur. Bu açıdan, Bush döneminin güvenlikleştirme analizi, teorinin pratiğe uygulandığı bir teori testi olacaktır.

Bush'un halefi olan Obama Yönetimi'nin İran'a ve nükleer programına yönelik politikalarını ve söylemini güvenlikleştirme açısından sınıflandırmak ise çok daha meşakkatlidir. Bir yandan yeni yönetimin eskiye göre daha uzlaşmacı olan tavrı İran'la ilişkilerin normalleşmesi yönünde adımlara işaret ederken diğer yandan iç politik baskılar bu yumuşamaya bir set çekmiştir. Obama'nın birinci ve ikinci başkanlık dönemleri arasında iç politikanın yarattığı baskının etkisi açıkça fark edilmektedir. Bu nedenle, Obama dönemini ikiye ayırarak incelemenin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Yine de, Obama dönemini güvenlikleştirme - güvenlik-dışlaştırma ekseninde net bir şekilde konumlandırmak kolay değildir. Bu konudaki uzlaşmazlık öyle belirgindir ki bazı araştırmacılar süreci Bush döneminin devamı olan bir güvenlikleştirme hamlesi olarak değerlendirirken (Pour-Ahmadi and Mohseni 2012), kimi de İran'ın güvenlik-dışlaştırıldığını belirtmektedir (Rubaduka 2017). Sonuç olarak, güvenlik-dışlaştırma sürecinin teoride yeterince detaylandırılmadığı da göz önünde bulundurulduğunda Obama döneminin analizinden elde edilecek bulgularla teorinin güvenlik-dışlaştırma tarafına önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III

İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NIN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ: GEORGE W. BUSH DÖNEMİ (2001-2009)

2001 yılında George W. Bush'un ABD Başkanı olarak göreve gelmesinden itibaren ABD yönetimindeki elitlerin İran'a ve nükleer programına yönelik söylem ve uygulamalarının Güvenlikleştirme Teorisi çerçevesinde inceleneceği bu bölümde öncelikle, İran Nükleer Programının başlangıcına ve gelişimine kısaca göz atılacaktır. Özellikle İran İslam Devrimi sonrasında iki ülke arasındaki ilişkinin dönüşümü ve ABD'nin yürüttüğü politikalar, Bush döneminde yoğunlaşan güvenlikleştirme hamlesinin altyapısını oluşturmuştur. Hem kolaylaştırıcı bir faktör olarak tarihi algıların tespit edilebilmesi için hem de olayları tarihsel bağlamı içerisinde görebilmek adına kısa bir tarihçeye yer verilecektir.

Bölümün ikinci yarısı, kavramsal çerçeve bölümünde açıklanmış olan güvenlikleştirme öğeleri üzerinden Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programını güvenlikleştirmesinin analizine odaklanmaktadır. Bu vaka özelinde güvenlikleştirici aktör, referans nesnesi, kolaylaştırıcı faktörler, işlevsel aktörler, hedef kitle ve güvenlikleştirme hamlesinin sonucu detaylı olarak değerlendirilecektir.

3.1. Şah Döneminde İran'ın Batı Destekli Nükleer Programı

İran'ın nükleer programının temelleri, ABD ile İran arasında 5 Mart 1957'de imzalanan "Atomların Sivil Amaçlarla Kullanımına İlişkin İşbirliği Anlaşması" ile atıldı. Bu anlaşma 1953 yılında Eisenhower tarafından barışçıl nükleer teknolojiyi

ABD'nin siyasi müttefiklerine yaymayı amaçlayan "Barış için Atom Programı"nın bir parçasıydı (Gaietta 2016, 6). Anlaşma, zenginleştirilmiş uranyum sağlanması, teknik yardım ve nükleer enerjinin barışçıl kullanımı konusunda koordineli araştırma yapılmasını kapsamaktaydı (Sahimi 2004). Bu çerçevede, 1967 yılında Tahran Nükleer Araştırma Merkezi (TNRC) açıldı ve İran'ın ilk nükleer araştırma reaktörü olan 5 megavatlık Tahran Araştırma Reaktörü (TRR) ABD'nin desteğiyle çalıştırılmaya başlandı (Ningthoujam 2016, 111; Malus 2018).

1970'lerin ortalarına gelindiğinde İran nükleer alanında maddi kapasiteye ek olarak etkili bir insan kaynağı ve bilimsel temel de oluşturdu. Şah Muhammed Rıza Pehlevi, petrol fiyatlarındaki çarpıcı artış nedeniyle, 23 bin MW (e) nükleer enerji kapasitesi geliştirme planlarını başlatmak için yeterli mali kaynağa sahipti (Kibaroglu 2006, 213–14). Tasavvur ettiği iddialı nükleer programı yürütmek için bir yandan Fransa, Almanya ve Güney Afrika gibi ülkelerle anlaşmalar yaparken diğer yandan yurtiçinde gerekli kurumsallaşmayı sağlamak ve insan kaynağını geliştirmek için 1974'te İran Atom Enerjisi Kurumu'nu (AEOI) kurdu (Malus 2018). Bu dönemde binlerce İranlı Fransa, Almanya, Hindistan, İngiltere ve ABD'de nükleer teknoloji eğitimi alıyordu (Cordesman 2000, 4).

Şah nükleer programının uluslararası yansımalarını da göz ardı etmeyerek nükleer silah arayışında olmadığını göstermek amacıyla çeşitli adımlar attı: 1968'de Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nı (NPT) imzaladı ve anlaşma 1970'te onaylandı, 1974'te Birleşmiş Milletlere sunduğu taslakla Orta Doğu'da nükleer silahtan arındırılmış bir bölge kurulmasını önerdi (Kerr 2018, 1). Aynı yıl NPT'nin Güvenlik Anlaşması'nı imzaladı. Buna göre, IAEA zenginleştirmenin barışçıl nükleer enerji için olduğunu ve nükleer silahlara ya da

benzeri patlayıcılara ilişkin programlar için olmadığını doğrulamak üzere denetimler yapacaktı (Ningthoujam 2016, 111).

ABD desteği ile temelleri atılan İran Nükleer Programı'nın gelişmesinde diğer ülkelerle yapılan anlaşmaların da önemli katkıları olmuştur. Örneğin, Buşehr Nükleer Santrali'nin ve buradaki iki reaktörün tamamlanması için Alman Kraftwerk firması ile anlaşılmıştır. İslam Devrimi patlak verdiğinde iki santralden biri neredeyse tamamlanmıştır (Malus 2018). 1975'te Fransa'yla yapılan görüşmeler sonucunda ise İran Eurodif'in (Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya'nın ortak olduğu bir uranyum zenginleştirme şirketi) %10 hissesini satın alma karşılığında ulusal nükleer programı için ihtiyaç duyduğu hafif zenginleştirilmiş uranyuma (LEU) ve Eurodif'in nükleer zenginleştirme konusundaki teknolojik birikimine ulaşmış olacaktı (Cordesman 2000, 4).

Görüldüğü üzere İslam Devrimi öncesinde Batılı ülkeler İran'ın nükleer programının geliştirilmesi için işbirliği yapma konusunda fazla tereddüt etmemişlerdir. Tarock, gelecekte Şah'ın nükleer silah üretmeye çalışabileceği ihtimalinin Batılı ülkeler tarafından göz ardı edildiğine işaret etmektedir. Şah'ın nükleer enerjiye yönelik arzusunun yalnızca enerji üretmek olmadığını, ancak o zamanlar Batılı müttefiklerinin Şah'tan güvence almak için bir zorunluluk hissetmediğini belirtir (Tarock 2006, 651). Kibaroglu ise bu dönemde İran, Libya, Arjantin, Pakistan gibi ülkelerin kolayca nükleer teknolojiye ulaşabilmesini, Batılı ülkeler arasında nükleer silahların yayılmasını önleme stratejileri konusunda eşgüdüm eksikliği bulunmasına bağlamaktadır (Kibaroglu 2007, 231).

3.2. İslam Devrimi Sonrası İran'ın Batı'ya Rağmen Nükleer Programı

İslam Devrimi'nin ilk yılları Batılı değerlerle birlikte modernleşmenin ve Batı'ya ait olarak görülen teknolojilerin de reddedilmesiyle şekillenmiştir. Humeyni

ve diğ er üst düzey din adamları İslami savaş kurallarına uygun olmadığı gerekçesiyle nükleer teknolojiye de karşı çıkmıştır (Dueck and Takeyh 2007, 190). Devrim kadrolarının Batıya karşı duruşu tek taraflı olmamış, Batılı devletlerin cevabı gecikmemiştir. Özellikle Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'nin basılması ve 63 diplomat ve vatandaşın rehin alınmasıyla ortaya çıkan "rehine krizi" sonrasında ABD Orta Doğu'daki müttefikleriyle düşmanca bir ilişki içerisine girmiştir. İran'la nükleer işbirliğini durdurmakla kalmayıp diğ er ülkelerin İran'a nükleer teknoloji transferi yapmasının da önüne geçmiştir (Bruno 2010).

16 Ocak 1979'da Şah rejiminin devrilmesi ve İslam Devrimi'nin tetiklenmesiyle Başbakan Şahpur Bahtiyar, Buşehr nükleer tesisinin inşasına ilişkin 6,2 milyar ABD Doları tutarındaki sözleşmeyi iptal etmiş ve ABD, Tahran Araştırma Reaktörü için yüksek düzeyde zenginleştirilmiş uranyum (HEU) tedarikini durdurmuştur. Aynı yılın ikinci yarısında ödemelerin yapılmaması nedeniyle Alman Kraftwerk de, Buşehr reaktöründeki faaliyetlerine son vermiştir (Ningthoujam 2016, 112). Böylece hem İran tarafından hem de işbirliği içinde olduğu ülkeler tarafından İran Nükleer Programı askıya alınmıştır.

İslam Cumhuriyeti hükümeti modern askeri teknolojinin önemini ancak Irak Savaşı'yla birlikte ve özellikle de Saddam Hüseyin'in kimyasal saldırıları sonrasında fark etmiştir (Kinch 2006, 141). Kibaroğlu, Humeyni idaresinin nükleer teknolojiye bakışının değişmesinde birkaç nedene daha değ inmektedir. Bunlardan ilki, İran nükleer teknolojiye sahip olmanın sağlayacağı caydırıcılıktan faydalanabilseydi belki de Irak'ın saldırısının en başından önlenebileceği fikridir. Benzer şekilde, nükleer teknolojinin varlığı ABD'nin Irak'a verdiği desteği bir kez daha düşünmesini sağlayabilirdi. Son olarak devrim sonrasında yaşanan enerji krizi de yeni yönetime

AEOI'yi dağıtarak ve nükleer programı durdurarak elinden kaçırdığı fırsatları hatırlattı (Kibaroglu 2006, 216).

1982'de, AEOI'ye yeni bir başkan atanmasıyla devrimci hükümetin nükleer teknolojiye ilgi duymaya başladığı açıklık kazanmıştır (Montgomery 2005, 159). Aynı yıl, İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi'nde kendi uranyumlarını kullanarak bir reaktör inşa etme planı İranlı yetkililer tarafından duyurulmuştur (Ningthoujam 2016, 112). Bir sonraki adım Buşehr reaktörü için Şah döneminde anlaşılmış olan Kraftwerk'le yeniden masaya oturmak olmuştur. Her ne kadar Kraftwerk önceki anlaşmaya uygun şekilde reaktörlerden biri için hazırlamış olduğu malzemeyi göndermeyi ve reaktörü tamamlamayı kabul ettiyse de 1984'te mühendisler Buşehr'de çalışmaya başladığında tesisin Irak'ın hava saldırısı nedeniyle zarar görmesi çalışmaların sürdürülmesini imkânsız hale getirmiştir (Gaietta 2016, 36).

İsfahan'da kurulması planlanan yeni reaktörün inşası için ABD'ye ve Avrupa ülkelerine teklif götürülmüş fakat olumlu yanıt alınamamıştır. Batılı devletlerin tepkilerini azaltmayı hedefleyen bu hamlenin başarısız olmasının ardından İran, nükleer programı için Sovyetler Birliği, Pakistan ve Çin gibi diğer potansiyel ortaklara yönelmiştir (Kinch 2006, 141). Çin, 1985'te İsfahan Nükleer Teknoloji Merkezi'nin kurulmasında rol almış ve İranlı uzmanlara eğitim vermenin yanı sıra bir de nükleer reaktör sağlamıştır (Ningthoujam 2016, 112). 1980'ler ve 90'lar boyunca Pakistan, Arjantin, Çin ve Rusya'yla pek çok anlaşma yapılmış ve yeni nükleer tesisler kurulmuştur. 1990 yılında Rusya'yla Buşehr Santrali'nin tamamlanması konusunda başlayan görüşmeler 1995'te 800 milyon ABD Doları tutarında bir anlaşmayla sonuçlanmıştır. Buna göre Rusya Buşehr'de IAEA gözetiminde bir hafif su reaktörü inşa edecekti (Bahgat 2006, 310).

Bu gelişmelere paralel olarak ABD de Arjantin, Hindistan, İspanya, Almanya ve Fransa gibi ülkeleri, İran'a nükleer teknoloji satışının yasaklanması konusunda ikna etme çabasına girişmiştir. ABD'nin baskıları sonucunda Darkhovin'de inşa edilmesi planlanan iki reaktör için Çin ile yapılan anlaşma iptal olmuştur. Rusya ise Buşehr dışındaki reaktörlerin inşasından vazgeçirilmiştir (Gaietta 2016, 64). ABD'nin İran Nükleer Programı'na karşı yürüttüğü uluslararası politikaların kanunlaşması ise 1995 ve 1996 yıllarında olmuştur. 1995 yılında çeşitli Başkanlık Kararlarıyla ABD'nin İran'la ticareti ve İran'a yatırımları yasaklanmıştır. 1996'daki kanun ise ABD'li olmayan kuruluşları da etkileyecek niteliktedir. İran-Libya Yatırımlar Kanunu (ILSA)³, kitle imha silahları edinmek ve uluslararası terörizme destek vermek için petrol gelirlerini kullandığı gerekçesiyle İran'ın petrol kaynaklarının geliştirilmesini önlemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede kanun, İran'ın petrol kaynaklarının geliştirilmesine 20 milyon ABD Doları üzerinde yatırım yapan tüm şirketlerin ABD tarafından yatırıma uğramasını öngörmektedir (Congress 1996).

İran'ın teknolojik ve bilimsel kapasitesini yurtdışından malzeme ithal ederek geliştirmesini önlemek amacıyla ABD tarafından 1990'larda uygulanan yaptırımların sınırlı etki yaratmasının ardında, müttefiki olan Avrupa ülkelerinin ABD ile aynı sertlikte politikalar uygulamaya gerek görmemesi bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri İran'ın nükleer silah üreteceğine dair bir kanıt görmediklerinden bu dönemde ABD ile aynı noktadan bakmamışlardır (Kibaroglu 2007, 237).

ABD yaptırımlarına rağmen İran, nükleer programını alternatif ortaklar üzerinden yürütmeye devam etmiş ve bu konuda asıl atağı 1998-2003 yılları arasında gerçekleştirmiştir. Gaietta bu dönüm noktasının yaşanmasına sebep olan birkaç

---

³ Libya'ya uygulanan yaptırımların durdurulmasından sonra, 2006 yılında kanunun adı İran Yatırımlar Kanunu (ISA) olarak değiştirilmiştir.

husustan söz etmektedir. Bunlardan ilki, 1998’de petrol gelirlerinde yaşanan artıştır. Bir diğeri, İran’ın aynı yıl Hindistan ve Pakistan’ın yaptıkları nükleer denemelere cevap verme arzusudur. Son olarak, AEOI’nin yönetsel yapısında özel şirketlerin sürece dahil olmasını sağlamaya ve yabancı bağımlılığını azaltmaya yönelik yapılan değişiklikler daha hırslı bir nükleer program yürütülmesiyle sonuçlanmıştır (Gaietta 2016, 74–84).

İran’ın nükleer çalışmalarına hız vermesinin hemen ardından Şubat 1998’de Clinton Yönetimi’nde İran’ın nükleer enerjiye ihtiyacı olmadığı ve nükleer programının nükleer silah üretimiyle sonuçlanabileceği fikirleri konuşulmaya başlamıştır. 2000 yılında ise Clinton, başkanın İran nükleer programına yardım eden kişi veya kuruluşlara yaptırım uygulamasına olanak tanıyan İran Yayılmayı Önleme Yasasını (Iran Nonproliferation Act) imzalamıştır (Ningthoujam 2016, 113; Nikou 2018).

3.3. Nükleer Kriz ve Bush Yönetimi’nin İran Nükleer Programı’nı Güvenlikleştirilmesi

Önceki kısımda anlatıldığı üzere İran Nükleer Programı’nın güvenlikleştirilmesine yönelik söylem ve uygulamalar 1990’larda, yani George W. Bush henüz başkan seçilmeden önce başlamıştır. Fakat İran Nükleer Programı’nın bir gündem maddesi olarak ele alınma sıklığı ve güvenlikleştirme çabalarının yoğunluğu Bush döneminde kayda değer bir artış yaşamıştır. Bunun sebepleri arasında 11 Eylül saldırısının beraberinde getirdiğı Bush Yönetimi’nin yeni dış politika anlayışı ile 2002 yılında İran’ın daha önce bildirilmemiş olan Natanz ve Arak nükleer tesislerinin açığa çıkması sayılabilir. Bu kısımda, İran Nükleer Programı’nın ABD Başkanı Bush döneminde nasıl güvenlikleştirildiğı Kopenhag Okulu’nun çizdiği temel çerçeve kullanılarak analiz edilecektir. Öncelikle dönemin koşullarını anlamak

açısından yaşanan gelişmeler ve ikili ilişkilerin durumuna değinilecek, daha sonra güvenlikleştirme sürecindeki aktörler ve öğeler incelenecektir.

3.3.a. Güvenlikleştirmenin Bağlamı

20 Ocak 2001’de başlayan Cumhuriyetçi George W. Bush’un başkanlık dönemi, yeni muhafazakâr (neoconservative) anlayışın baskın rolüyle şekillenmiştir. Seçim kampanyasında iktidara geldiğinde realist bir dış politika izleyeceğini vurgulayan Bush, 11 Eylül saldırısına kadarki kısa dönemde Clinton’ın dış politikasından büyük farklılıklar göstermemiştir (Kurtbağ 2010, 270). 11 Eylül’ün ertesinde yayınlanan ve Bush Doktrini olarak anılan Ulusal Güvenlik Stratejisi ile birlikte ise yeni muhafazakârların realizm ve idealizmi harmanlayan görüşleri dış politikaya tamamen hâkim olmuştur.

17 Eylül 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisine göre ABD güvenliğine karşı tehdidin kaynağı ABD’nin müttefiki olmayan totaliter rejimlerdir. İnsan hakları, özgürlükler ve demokrasi konularına ek olarak terörizm ve kitle imha silahları ile mücadeleye odaklanan belgede “müttefiklerle ortak müdahale” ve “ön alıcı saldırı” kavramları dikkat çekmektedir (The White House 2002). Müttefiklerle ortak müdahale vurgusundan ABD ile dost olmayan BM ülkelerinin süreçten dışlanacağı anlaşılırken ön alıcı saldırı kavramıyla tehditler belirgin hale gelmeden önce de saldırıya geçmenin meşruiyeti kabul ettirilmeye çalışılmaktadır.

Ocak 2002’de Bush’un ortaya atmış olduğu “Şer Eksenini” söylemi Ulusal Güvenlik Stratejisinde ortaya konan ilkelerin bir öncülü olarak görülebilir. İlgili konuşmasında Bush, Kuzey Kore, Irak ve İran’ı teröre destek veren haydut devletler olarak tanımlamıştır. Bu ülkelerin kitle imha silahı edinme amacıyla olduğunu ve buna izin verilmeyeceğini vurgulamıştır (Bush 2002). İran’ a karşı böyle düşmanca bir tavrın hâkim olduğu ortamda İran’ın Natanz ve Arak’ta bildirilmemiş nükleer

tesisler inşa ettiğinin İran İslam Cumhuriyeti muhalifi Halkın Mücahitleri Örgütü'nün (ABD tarafından da terörist olarak kabul edilmektedir) siyasi kolu olan İran Ulusal Direniş Konseyi (NCRI) tarafından açığa çıkarılması ABD'nin söylemini iyice güçlendirmiştir.

Eylül 2003'te IAEA, İran'ın zenginleştirme ile ilgili tüm operasyonları durdurmasını talep eden bir karar almıştır. Dosyanın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne transferini önlemek için İran, AB-3 ile müzakerelere başlamış ve IAEA ile işbirliği yapmayı ve ek protokolü imzalamayı kabul etmiştir. Ancak, IAEA İran'ın yeterince iş birliği yapmadığını değerlendirmesiyle ilk müzakere turu başarısız olmuştur.

Kasım 2004'te Paris Anlaşması olarak bilinen yeni bir anlaşma yapılmıştır. Bu dönemde Irak'a ilişkin iddialarının asılsız çıkmasıyla uluslararası arenada eli zayıflayan Bush Yönetimi AB'nin bir kez daha İran'la diplomasi yolunu denemesine gönülsüz de olsa destek vermiştir. Bunun arkasında diplomasi arayışından ziyade Avrupa ile ilişkilerini düzeltme isteği yatmaktadır (Şen 2016, 276-7). Aşırı muhafazakâr Ahmedinejad'ın İran cumhurbaşkanı seçilmesi ve Ağustos 2005'te İran'ın zenginleştirme faaliyetlerine devam edeceğini ilan etmesi inişli çıkışlı şekilde ilerleyen müzakere sürecini tamamen durdurmuştur. 2005 sonrasında, Bush Yönetimi'nin İran'a karşı politikası daha çok destek görmeye başlamıştır. Müzakerelerin durmasının ardından Şubat 2006'da İran nükleer dosyası IAEA'dan BM Güvenlik Konseyi'ne aktarılmıştır. İran'ın nükleer programını geliştirirken işbirliği yaptığı Çin ve Rusya da dosyanın Güvenlik Konseyi'ne aktarılmasına ilişkin oylamada lehte oy kullanarak İran'ı yalnız bırakmıştır.

Temmuz 2006'da BMGK, 1696 sayılı kararı 14'e 1 oyla (Katar) kabul etmiştir. Buna göre, IAEA tarafından kontrol edilinceye kadar İran'ın, Ar-Ge de

dâhil olmak üzere zenginleştirme ve yeniden işleme ile ilgili tüm işlemleri durdurması gerekmektedir (UNSC 2006). Gaietta, bu kararı İran için ciddi bir darbe olarak nitelendirmekte ve İran'ın nükleer programının artık “uluslararası barış için bir tehdit” olarak sunulduğunu belirtmektedir (Gaietta 2016, 120).

Sonraki süreçte, İran aleyhinde yaptırımlar içeren 2006 tarihli 1737 sayılı ve 2007 tarihli 1747 sayılı BMGK kararları alındı. Birincisi oybirliğiyle kabul edilmiş ve İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından desteklenmiştir. Bu yaptırım, önemli nükleer maddelerin ve makinelerin transferinin engellenmesini ve nükleer yayılmayı destekleyen kişi veya şirketlerin finansal varlıklarının durdurulmasını öngörmüştür. İkincisi, daha önce kabul edilen yaptırımları sertleştirmiştir. 2007'de Fransa, İran'a yönelik askeri çözümlerden bahsetme noktasında ABD'nin yanında saf tutmaya başlarken (Elaine Sciolino 2007) 2008'de Bush, İran'a yönelik daha sert yaptırımlar için destek toplamaya devam etmiştir.

3.3.b. Güvenlikleştirici Aktör

Tezin kavramsal çerçeve bölümünde anlatıldığı gibi, güvenlikleştirici aktör “güvenlik” sözünü telaffuz edendir ve bunu yaparak bir sorunu normal koşullar altında uygulanamayacak yöntemlerle çözme hakkını talep eder. İran nükleer programı bağlamında, 2002 yılındaki “Birliğin Durumu” konuşmasında temelini attığı üzere ABD Başkanı George W. Bush bu konuyu varoluşsal bir tehdit olarak tanımlayan ana kişidir.

Bunun gibi devletler (İran, Irak ve Kuzey Kore) ve onların terörist işbirlikçileri bir şer eksenini oluşturuyor. Kitle imha silahı arayışlarıyla bu devletler gittikçe büyüyen bir tehdit teşkil ediyor. Bu silahları teröristlere vererek nefretlerini aktaracakları araçlar sağlayabilirler. Müttefiklerimize saldırabilir veya ABD'ye şantaj yapmaya yeltenebilirler. Bu durumlardan herhangi birinde, kayıtsızlığın bedeli çok ağır olur (Bush 2002).

Diğer yandan, güvenlikleştirici aktör olarak yalnızca Bush'a odaklanmak bir hata olur. Bunun yerine, örgütsel bağlam içerisinde düşünülmeli ve Bush'un temsil ettiği yapı ile bu yapının diğer temsilcileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada, ABD Yönetimi güvenlikleştirici aktör olarak ele alınacaktır. Fakat, bir örgüt olarak ABD yürütme organı kendisini ifade edemeyeceğinden Başkan, Başkan Yardımcısı ve dış politikayla ilişkili kabine üyeleri Bush Yönetimi'nin temsilcileri sayılacaktır. Bu çerçevede söylemleri incelenecek olanlar ABD başkanı George W. Bush, Başkan Yardımcısı Richard B. Cheney, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice (ikinci dönemde Dışişleri Bakanı) ve Savunma Bakanı Donald H. Rumsfeld'dir⁴.

Güvenlikleştirici aktörü farklı düzeylerde ele almak da mümkündür. Ülke çapında güvenlikleştirmeyi yapan yürütme organı iken devlet altı düzeyde ABD'deki İsrail lobisinin faaliyetlerinden, düşünce kuruluşlarından veya uluslararası düzeyde İsrail devletinin faaliyetlerinden söz edilebilir. Fakat mevcut çalışmanın konusu "İran Nükleer Programının ABD tarafından güvenlikleştirilmesi" olduğundan ABD yürütme organının söylemleriyle sınırlı kalacaktır. Bununla birlikte, çoğu zaman güvenlikleştirme sürecinde işlevsel aktör olarak ortaya çıkan düşünce kuruluşları Bush döneminde daha etkili bir konum edinmiştir. Bu dönemde Bush Yönetimi'nin dış politika kararlarının büyük ölçüde yeni muhafazakâr çevrelerin söylemlerinden etkilendiği görülmektedir. Tez çerçevesinde asıl güvenlikleştirici aktör olmasalar da Bush Yönetimi'ni besleyen yeni muhafazakâr düşünce kuruluşlarına burada değinilecektir.

---

⁴ Colin Powell'ın Dışişleri Bakanlığı görevini yürüttüğü 2001-2005 yılları arasında Irak Savaşı'nın en önemli dış politika meselesi olması nedeniyle Powell'ın açıklamaları büyük ölçüde Irak'a ilişkindir. Bu nedenle, tezde İran'a ilişkin açıklamaları incelenecek temsilciler arasında Powell'a yer verilmemiştir.

3.3.b.i. Yeni Muhafazakâr Düşünce Kuruluşları

High, Bush döneminde siyasi koalisyonun üç unsuru barındırdığını ifade etmektedir. Bunlar, “evangelist Hristiyanlık, büyük şirketler (ancak yüksek teknoloji endüstrisi değil) özellikle büyük petrol şirketleri (Halliburton ve Başkan Yardımcısı Cheney) ve üçüncüsü yeni muhafazakârlıktır (düşünce kuruluşları, William Kristol, Paul Wolfowitz gibi)” (High 2009, 475). Bu üç unsurdan özellikle yeni muhafazakârlar Bush döneminde ABD dış politikası üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olmuşlardır (Kurecic 2011, 1). Dönemin neo-muhafazakâr düşünürleri temel olarak dört güçlü düşünce kuruluşu aracılığıyla faaliyet göstermişlerdir: Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (PNAC), Amerikan Kamu Politikaları Araştırmaları Enstitüsü (AEI), Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC) ve Yahudi Ulusal Güvenlik İşleri Enstitüsü (JINSA) (Engdahl 2009). Bunların yanı sıra, Amerikan Yahudi Komitesi (AJC) gibi diğer İsrail yanlı kuruluşlar ile İran’da Demokrasi Koalisyonu (CDI) ve İran’da Demokrasi İttifakı (ADI) gibi İran’da rejim değişikliğini amaçlayan kuruluşlar da İran konusunda yeni muhafazakâr fikirlere hizmet etmiştir.

Bush Yönetimi’nin bu düşünce kuruluşlarından en fazla PNAC ile ilişki içerisinde olduğunu söylemek hatalı olmaz. Öyle ki, PNAC’nin 1998’de Clinton Yönetimi’ne gönderdiği ve Irak’ta Saddam Rejimi’ne son verilmesi gerektiğini savunan iki mektubun 17 imzacısından 11’i Bush Yönetimi’nde görev almıştır (Moghaddam 2007, 638). Eylül 2000’de yayınlanan ve ABD küresel hegemonyası için PNAC’nin planını ortaya koyan “Amerikan Savunmasını Yeniden İnşa Etmek” başlıklı rapor Bush Yönetimi’nin 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin de temellerini oluşturmuştur. Bu raporda, Bush’un “şer eksenli” söyleminde olduğu gibi İran Irak ve Kuzey Kore ile birlikte ABD’ye yönelik muhtemel askeri tehditler

olarak sunulmaktadır. “ABD’ye fazlasıyla düşman olan” bu üç ülkenin bölgelerinde yaşanacak herhangi bir ABD müdahalesine karşı balistik füze ve nükleer silah elde etmeye çalıştıkları varsayılmaktadır (PNAC 2000, 4). Yine raporda, bu ülkelerin ABD’nin liderliğini baltalamalarına ve ABD müttefiklerini korkutmalarına veya Amerikan anakarasını tehdit etmelerine müsaade edilemeyeceği ifade edilmektedir.

İran Nükleer Programı’nın güvenlikleştirilmesi noktasında Bush Yönetimi’nin İsrail bağlantılı düşünce kuruluşlarından yoğun destek aldığı bu kuruluşların faaliyetleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Mayıs 2005’teki politika konferansında AIPAC İran’ın nükleer silah geliştirdiği iddiasını güçlendirmek için bir multimedya turu kullanmıştır (Moghaddam 2007, 644). AJC ise Nisan 2006’da etkili ABD gazetelerine “Nükleer bir İran herkesi tehdit eder” başlıklı ve füzelerin potansiyel erişimini gösteren İran merkezli bir harita içeren tam sayfa ilan vermiştir. İlan şöyle devam etmektedir (Moghaddam 2007, 644): “Bir gün İran’ın nükleer silahları teröristlere verdiğini düşünün. Hiç kimse kendini güvende hisseder mi?”

Gerek PNAC’nin raporunda üzerinde durulan noktaların gerekse AIPAC ve AJC gibi diğer yeni muhafazakâr kuruluşların argümanlarının Bush’un söylemlerine temel teşkil ettiği sonraki başlıklarda Bush Yönetimi’nin açıklamaları incelendiğinde daha da netlik kazanacaktır.

3.3.c. Referans Nesnesi: Tehdit Altında Olan Ne?

Geleneksel güvenlik yaklaşımında referans nesnesi devlet veya millettir. Bununla birlikte, referans nesnesinin mikro, makro veya orta seviyede olabileceği de ifade edilmiştir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 36). Bush Yönetimi’nin güvenlikleştirme söylemine bakıldığında her üç seviyede referans nesnelere bahsedildiğini gözlemleyebiliriz. Mikro düzeyde tehdit altında olan İran halkının

yaşamı ve özgürlüğüdür. Aslında Bush Yönetimi'nin söyleminde İran halkını tehdit ettiği iddia edilen şey İran'ın nükleer faaliyetleri değil, İran Rejimi'nin baskıcı uygulamalarıdır. Fakat nükleer programın güvenleştirilmesi süreci doğrudan İran'a yönelik güvenleştirmeye desteklendiğinden İran halkı da bir referans nesnesi sayılacaktır. Nükleer bir İran'ın tüm dünyadaki insanlar için bir tehdit olacağını vurgulayarak Bush, yine mikro düzeyde bir referans nesnesine işaret etmektedir (Bush 2006a). Rumsfeld'in bir röportajından yapılan bu alıntıda da mikro düzey referans nesnesi olan İranlıların özgürlüğü üzerinde durulmaktadır:

İran'da insanlar çok fazla haktan mahrum bırakılıyorlar. İran halkı zeki, çalışkan, harika bir geçmişleri var. Ve İranlıların bu ülkeyi yöneten aşırılıkçı kişilerin parmaklarının altında olması gerektiği düşüncesi, bu insanlar için bir utanç. Çoğu özgür insanın yaptığı şeyleri yapmalarına izin verilmiyor. İran halkının bu rejimi devirip kadınların haklarının olmasına, onlara fırsatlar sunacak bir eğitim almak istediklerine ve günlük yaşamlarında boğulmak istemediklerine karar vermelerinin mümkün olduğunu düşünüyorum (Rumsfeld 2002).

Bölgenin istikrarı, İsrail'in güvenliği ve ABD'nin güvenliği ise orta seviye referans nesnelere olarak söylemleştirilmiştir. Bush'un 2007'deki bir konuşmasından yapılan bu alıntıda İran'ın nükleer faaliyetlerinin bölgeyi, İsrail'i ve Amerikan çıkarlarını tehdit ettiği ifade edilerek orta düzey referans nesnelere ortaya konmaktadır:

... İran bölgede uzun süredir problem yaratıyor. Dünyanın teröre en çok destek veren ülkesi. İran, demokratik Lübnan hükümetini baltalamaya çalışan Hizbullah'a destek veriyor. İran, masumları öldüren, İsrail'i hedef alan ve Filistin topraklarını istikrarsızlaştıran Hamas ve Filistin İslami Cihad gibi terörist grupları finanse ediyor. İran, Afganistan'daki Taliban'a Amerikan ve NATO birliklerine saldırmak için kullanılabilecek silahlar gönderiyor. İran, suç işlemeyen ve rejim için tehdit oluşturmayan Amerikalı ziyaretçi bilim adamlarını tutukladı. Ve İran'ın nükleer silahlarla sonuçlanabilecek aktif teknoloji arayışı, zaten istikrarsızlık ve şiddetle bilinen bir bölgeyi nükleer bir katliamın gölgesi altına sokmakla tehdit ediyor. İran'ın eylemleri tüm ulusların güvenliğini tehdit ediyor (Bush 2007a).

2001 yılında, henüz Bush "Şer Eksenini" konuşmasını yapmamışken Başkan Yardımcısı Dick Cheney "ABD ve müttefikleri için ana tehdidin artık eski Sovyetler

Birliği gibi bir süper güçten gelmediğini, balistik füzeler edinmeye ve onları kitle imha silahlarıyla donatmaya çalışan Irak, İran ve Libya gibi ölkelerden geldiğini” söylemiştir (Petty 2001). Cheney’nin bu konuşması İran’ın yürüttüğü nükleer faaliyetleri kitle imha silahı edinme çabası olarak göstererek ABD ve müttefikleri için bir tehdit olarak sunmaktadır.

Bush Yönetimi’nin söz ettiği makro düzeydeki referans nesnesi dünya güvenliğidir. Bush alıntılanan konuşmasında İran nükleer programını üçüncü dünya savaşının sebebi olarak nitelendirmektedir:

... İran’ın nükleer silahı olsaydı, bu dünya barışı için tehlikeli bir tehdit olurdu. ... İran’da İsrail’i yok etmek istediğini açıklayan bir lider var. Bu yüzden insanlara III. Dünya Savaşı’ndan kaçınmakla ilgileniyorsanız, nükleer bir silah yapmak için gerekli bilgiye sahip olmalarını önlemekle ilgilenmeniz gerekir dedim (Bush 2007b).

Dışışleri Bakanı Condolezza Rice da 2008’deki konuşmasında İran nükleer programının dünya güvenliği için bir tehdit olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: “Barış için, dünya İran’ın nükleer silah edinmesine izin vermemelidir”(Labott 2008).

Son olarak Buzan vd.’nin de değindiği gibi devlet üstü düzeyde bir hedef kitleye yönelik güvenlikleştirme gerçekteştirilmek istendiğinde güç dengesi, uluslararası hukuk veya uluslararası toplum gibi daha soyut kavramlar da referans nesnesi olarak kullanılabilir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 55). Bush Yönetimi İran’ın, soyut bir referans nesnesi olarak “nükleer silahların yayılmasının engellenmesi”ne ve “uluslararası hukuk”a tehdit oluşturduğunu savunmaktadır. Bu yüzden, İran’ın nükleer silah geliştirmekte olduğu ve uluslararası anlaşmaları ihlal ettiği sıklıkla vurgulanmaktadır.

Başka bir deyişle, İranlılar belirli uluslararası kurallara uyduklarını söylediler ama biz bu kurallara uymadıklarını tespit ettik. Bu yüzden onların isteklerinden büyük şüphe duyuyoruz (Bush 2005, 1269).

İran’ın liderleri, barış, refah ve halkları için daha umutlu bir gelecek istiyorsa, teklifimizi kabul etmeli, nükleer silah edinme isteklerini bırakmalı ve uluslararası yükümlölüklerine uymalıdır (Bush 2006b, 1181).

Hemen hemen tüm konuşmalarında Bush Yönetimi'nin İran nükleer programından yalnızca ABD'ye ve Amerikan milletine yönelik bir tehdit olarak değil küresel güvenlik sorunu olarak bahsettiğini kolayca görebiliyoruz. Bu tercih, Bush Yönetimi tarafından talep edilen tedbirlerin niteliğinden kaynaklanmaktadır ve bir sonraki başlıkta ele alınan hedef kitleyle ilgilidir. İran nükleer programını güvenlikleştirmeye çalışan Bush Yönetimi'nin amacı İran'a yönelik uluslararası yaptırımlar uygulayabilmektir ve bunun için dosyanın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşınması gerekmektedir. Bu önlemlerin her ikisi de diğer ülkelerin, özellikle Avrupa güçlerinin katılımını gerektirir. Bu nedenle Bush Yönetimi bilinçli bir şekilde ABD güvenliğinin yanı sıra "dünya güvenliğine" odaklanmayı seçmiştir.

3.3.d. İşlevsel Aktörler

Referans nesnesi veya güvenlikleştirici aktör olmadığı halde ilgili sektördeki dinamikleri ve kararları etkileyebilme kapasitesine sahip olan işlevsel aktörler askeri güvenlik sektöründe çok çeşitlidir (Buzan, Wæver, and Wilde 1998, 56). Doğrudan askeri bir tehdidin güvenlikleştirildiği süreçte öne çıkacak işlevsel aktörler silah şirketleri, paralı asker şirketleri ve ordu olacaktır. İran nükleer programının güvenlikleştirilmesinde ise daha farklı bir tablo oluşmaktadır. İlk olarak, ABD İran'ın nükleer kapasite geliştirmesine karşı çıkarken kendisi zaten bu kapasiteye sahip olduğundan silahlanma yarışı gibi bir durum söz konusu değildir. İkincisi, Bush Yönetimi İran'a karşı her türlü seçeneğin masada olduğunu zaman zaman dillendirse de asıl cezalandırma mekanizması olarak yaptırımları görmektedir. Yani, askeri bir müdahalenin uzak bir ihtimal olduğu düşünüldüğünde askeri malzeme ve personel tedarik şirketleri geri planda kalmakta ve ana işlevsel aktör olarak medya öne çıkmaktadır.

Medyanın devlet politikalarının sunulmasındaki rolü, gerçeğin tarafsız bir temsilcisi olma imajı ve bunun kamuoyu üzerindeki etkisi göz önüne alındığında güvenikleştirme sürecindeki en önemli aktörlerden olduğu görülmektedir (O'Reilly 2008, 68). Bush'un iki başkanlık dönemi boyunca Amerikan medyası, kasıtlı olarak ya da olmayarak, çoğunlukla Bush Yönetimi'nin İran'a bakış açısıyla uyumlu kalmış ve Beyaz Saray'ın sözlerini tüm Amerikalıların gözünde doğrulamıştır (J. Jones 2011, 7). Böylece güvenikleştirmenin başarısına büyük katkı sağlamıştır. Fakat medya bu süreçte İran'a yönelik yaptırım uygulanması için değil, izlenme oranlarını artırmak ve seyircilere istediğini vermek gibi ticari çıkarlar için çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle medyanın güvenikleştirme sürecine yaptığı olumlu etkide amaç yönü eksiktir. Bu nedenle, medya güvenikleştirici aktör değil, işlevsel aktör olarak ele alınmaktadır.

Hem Beeman (2005) hem de Jones (2011), Bush Yönetimi'nin hiçbir veriye dayanmadan "İran'ın nükleer silah geliştirmekte olduğunu" kesin bir bilgiymiş gibi ifade ettiğini vurgulamışlardır. IAEA raporlarında ve 2007 Ulusal İstihbarat Tahmini raporunda gizli bir nükleer silah programına dair emare olmadığı belirtilmesine rağmen Bush Yönetimi'nin iddiası delil aranmaksızın medya tarafından doğru kabul edilerek halka sunulmuştur. Jones, IAEA inceleme raporlarının yayınlanmasını müteakip yazılı medyada yer alan konuya ilişkin makaleler üzerine yaptığı çalışmasında 58 makaleden 36'sında İran nükleer programının "silah programı" olarak tanımlandığını ortaya koymaktadır (J. Jones 2011, 18). Bu çalışmanın da açıkça gösterdiği üzere medya İran nükleer programının güvenikleştirilmesi sürecinde Bush Yönetimi ile aynı doğrultuda hareket ederek güvenikleştirmeyi pekiştirmiştir.

3.3.e. Hedef Kitle: İkna Edilmesi Gereken Kim?

Hedef kitle, iddia edilen tehdide karşı alınacak olağanüstü önlemlerin meşruiyeti konusunda ikna edilmesi gereken gruptur. Hedef kitle, parlamento gibi yasal izin verme yetkisine sahip olan veya vatandaşlar gibi yetkilileri etkileyecek nitelikte bir grup olabilir.

İran Nükleer Programı'nın güvenlikleştirilmesi sürecinde Bush Yönetimi, kendi halkının yanı sıra Avrupa ülkelerini, BM Güvenlik Konseyi'ni ve uluslararası toplumu, İran'a yönelik yaptırımların ve izolasyon politikasının gerekliliği konusunda ikna etmek zorunda kaldı. Bunun nedeni, ABD'nin kendi halkını ikna ederek yaptırımlar uygulayabilmesi ancak ülkelerin büyük kısmı bu eylemi desteklemediği sürece, İran üzerinde yeterince baskı oluşturamamasıdır.

Nihayetinde Bush Yönetimi güvenlikleştirme sürecinde farklı düzeylerdeki hedef kitleleri ikna etmeye çabalamıştır. Önceki başlıkta incelenen referans nesneleriyle birlikte düşünüldüğünde bu konu daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin, güvenlikleştirici aktör olan Bush Yönetimi ulusal bir yaptırım kararı almayı hedeflediğinde bunun için ikna edilmesi gereken kitle ABD kamuoyu ile yasama üyeleri, yani senatörler ve temsilcilerdir. Bu nedenle ABD'nin güvenliği ve çıkarları referans nesnesi olarak öne çıkarılmaktadır. İran'a uluslararası ambargo uygulanması hedeflendiğinde ABD iç kamuoyunun tehdidi kabul etmesi yeterli olmamaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin ikna edilmesi gerektiğinde hedef kitle, uluslararası kamuoyu ve diğer devletlerin karar alıcılarıdır. Bu durumda dünya barışının ve güvenliğinin tehdit altında olduğu vurgulanmaktadır. İran'ın izole edilmesi noktasında bölge ülkelerinin desteği gerektiğinde ise bölge güvenliği söylemine ağırlık verilecektir.

Bush Yönetimi İran'a karşı çok yönlü bir yaptırım mekanizması uygulamaya odaklandığından hem ulusal hem uluslararası, hem birey hem örgüt düzeyinde hedef kitlelere yönelik söylem geliştirdiğini gözlemlemekteyiz.

3.3.f. Kolaylaştırıcı Faktörler

Kavramsal çerçeve bölümünde ele alındığı gibi güvenlikleştirmeyi kolaylaştırıcı faktörler iç ve dış olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. İç kolaylaştırıcı faktör olan güvenlikleştirme gramerinin uygun şekilde kurulmuş olması, güvenlikleştirici aktörün söylemi incelenerek tespit edilir. Bu amaçla Bush Yönetimi'nin örnek konuşma metinlerini ele alırsak İran nükleer programının hayati bir tehdit olarak sunulduğunu, programa izin verilirse bunun geri dönülemez bir nokta olacağını ve acil önlemlerle müdahale edilmesi gerektiğinin açıkça ifade edildiğini gözlemleyebiliriz. ABD Başkanı George W. Bush, "İran'ın askeri nükleer programını agresif bir şekilde sürdürmesinin "III. Dünya Savaşı" na yol açacağını" ifade ederken Başkan Yardımcısı Dick Cheney, "Batı'nın Tahran'ı bombayı geliştirme planlarından uzak tutmak için "gerekli tüm araçları" kullanması gerektiğini" söylemiştir (Follath, Meyer, and Schult 2007).

Dış kolaylaştırıcı faktörlere baktığımızda çok çeşitli bağlamsal değişkenlerle karşılaşmaktayız. Bunların her birini ayrı başlık altında incelemek yerinde olacaktır.

3.3.f.i. ABD Yönetimi'nin Konumu

Waeber, güvenlikleştirici aktörün gücünün ve konumunun önemli bir kolaylaştırıcı faktör olduğunu ifade etmiştir (Waeber 2000, 252–53). İncelemekte olduğumuz süreçte güvenlikleştirici aktör Bush Yönetimi olduğundan iktidarların bilgi üretmedeki ayrıcalıklı konumu da önem kazanmaktadır. Devlet başkanının bulunduğu politik konumun önemi ve iletişim araçlarına kolayca erişme imkanı,

onun bir durumu tanımlayarak olayların veya tasarıların halk tarafından görüleceği bağlamı şekillendirmesine imkan tanıyabilir (Zarefsky 2004, 611). Diğer bir deyişle iktidar kadroları gündem belirleme ve söylemlerinin doğruluğunun daha az sorgulanması noktalarında diğer aktörlere göre daha avantajlıdırlar.

Bush Yönetimi'nin konumunu güçlendiren etkenlerden bir diğeri Bush'un güvenlikleştirmenin hedef kitlelerinden biri olan ABD halkının %50,4'ü tarafından 2000 yılındaki seçimlerde desteklenmiş olmasıdır. Bu oran ABD'de hükümet seçimi için çok yüksek bir oran olmasa da Bush'a oy veren kitlenin Bush'un politikalarını büyük ölçüde destekleyeceği düşünüldüğünde güvenlikleştirme açısından önemli bir güç olarak görülebilir.

İktidar olmanın Bush Yönetimi'ne sağladığı bir diğer ayrıcalık halk nezdinde, tüm istihbarat verilerine ulaşabildiği için en doğru değerlendirmeyi yapacağı varsayımı ve bu bilgilerin gizli tutulmasının meşru görülmesidir. Bu sayede, iktidar gerçek bir veriye dayanmadan iddiada bulunsa dahi fazla sorgulanmadan bu iddia doğru kabul edilebilmektedir. Diğer yandan, iktidarın istihbarat kaynakları üzerindeki kontrolü, kendi tezini destekleyen bilgileri seçip yalnızca bunları halka sunmasına imkân tanımaktadır (O'Reilly 2008, 69).

Uluslararası düzeye baktığımızda, ABD'nin süper güç konumu Bush Yönetimi'nin söylemlerini güçlendiren bir işlev görmektedir. Bu dönemde, her ne kadar dünya üzerinde güç dağılımı çok kutuplu bir düzene doğru değişim içerisinde olsa da ABD askeri ve ekonomik olarak üstünlüğünü sürdürmektedir. Tüm dünyadaki askeri harcamaların %37'sini gerçekleştirmekte olan ABD aynı zamanda en büyük 9 teknoloji şirketinin 8'ine de ev sahipliği yapmaktadır (Bremmer 2015). İçinde bulunduğumuz çağda teknoloji ve yenilikçiliğin yarattığı farkla bir arada düşünüldüğünde ABD'nin elindeki bu güç daha da önem kazanmaktadır. Bu gücü

elinde bulunduran ve askeri istihbarat alanında kullandığı varsayılan bir ülkenin başkanı İran Nükleer Programı'nın tüm dünyayı tehdit ettiğini söylediğinde diğer aktörlere göre daha etkili olmaktadır. Öyle ki, Bush Yönetimi'nin, Irak Müdahalesi öncesindeki kitle imha silahı iddiaları asılsız çıkmasına rağmen “İran tehdidi”ne karşı destek bulabilmesinde, İran'daki Ahmedinejad Hükümeti'nden kaynaklı etkenlerin yanında, iktidar ve süper güç konumlarının önemli rolü bulunmaktadır.

Sonuç olarak, güvenlikleştirme sürecinde Bush Yönetimi yurtiçinde kolaylaştırıcı faktörler olarak hem iktidar olmanın beraberinde getirdiği iletişimsel güçten hem de halkın yarısından fazlasının desteğini alarak seçilmiş olmaktan faydalanmıştır. Uluslararası kamuoyunu ikna noktasında ise ABD'nin süper güç konumu önemli avantajlar sağlamıştır. Diğer yandan, Bush Yönetimi'nin göreve başlamasının hemen ardından yaşanan 11 Eylül Saldırıları'nın yarattığı korku iklimi iktidarın halkı çevresinde toplamasını kolaylaştırmış olmakla beraber bu konu ayrı bir başlık altında detaylandırılacaktır.

3.3.f.ii. Washington-Tahran İlişkisi

Bush'un İran Nükleer Programı'nı güvenlikleştirmesini kolaylaştıran en önemli faktörlerden biri ABD ile İran arasında İslam Devriminden beri devam eden düşmanca ilişkidir. Şah döneminde ABD'nin müttefiki olan İran, devrim sonrasında Batı'ya adeta savaş açmıştır. Batı karşıtlığını devrimin temeline yerleştiren Humeyni ABD'yi “Büyük Şeytan” olarak isimlendirirken ABD de İran'ı irrasyonel, ne yapacağı belli olmayan “çılgın mollalar” ülkesi olarak görmeye başlamıştır.

Beeman ABD'de İran'a karşı nefreti körükleyen beş ana konudan söz etmektedir. Bunlar, rehine krizi, İran'ın teröristlere verdiği iddia edilen destek, İran'da kültürel ve dini azınlıklara yönelik uygulamalar, kadınlara yönelik uygulamalar ve İran'ın nükleer “silah” geliştirdiği iddiasıdır (Beeman 2005, 137).

Rehine krizi ve terörizme destek konuları burada detaylandırılacak olup, nükleer silah iddialarının yarattığı etkiye “İran Nükleer Programı’nın Gizli Tutulan Kısımları” başlığında değinilecektir.

ABD-İran ilişkisinde en büyük kırılma “Rehine Krizi” ile yaşanmıştır. Kasım 1979’da bir grup radikal öğrenci, Tahran’daki ABD Büyükelçiliğine saldırmış ve binayı işgal edip elçilik personelini ABD’de tedavi görmekte olan Şah’ın İran’a gönderilmesi karşılığında rehin almıştır. Bu olay devrimin lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni tarafından da desteklenmiştir. ABD İran İslam Cumhuriyeti’ne karşı ilk yaptırımlarını uygulayarak karşılık vermiştir. 444 gün boyunca rehin tutulan ABD vatandaşları ancak 20 Ocak 1981’de imzalanan Cezayir Anlaşması ile serbest kalmıştır (Şen 2016, 128). Kriz bir şekilde sona erse de bu süreçte İran’da yapılan protestolarda rehinelere karşı yapılan saldırılar, ABD bayrakları yakılması, “ABD’ye ölüm” sloganları atılması gibi ABD halkının zihninde yer edecek görüntülerin an be an televizyonlarda yayınlanması iki ülke arasında derin yaralar açmıştır.

Rehine krizi sonrasında Obama Dönemine kadar ABD ile İran arasında düzenli bir doğrudan temas kurulmamıştır⁵. Ya aracılar üzerinden ya da medya üzerinden kurulan bu iletişim türünü Beeman iki devlet arasında benzeri görülmemiş bir iletişimsizlik olarak tanımlamaktadır (Beeman 2005, 5). İki devletin doğrudan iletişim kurmaması karşılıklı şeytanlaştırmayı kolaylaştıran bir etken olmuştur.

ABD, İran rejimini suçlarken en çok terörizme verdiği desteğe vurgu yapmaktadır. Bu suçlamanın temeli İsrail’in Lübnan’ı işgalinin ardından İran ve Suriye’nin desteğiyle Hizbullah’ın kurulmasına dayanmaktadır. 1983 yılında Hizbullah’ın Beyrut’taki ABD elçiliğine ve deniz piyadeleri kışlasına düzenlediği

---

⁵ 28 Mayıs 2007’de Irak’taki durumun iyileştirilmesi konusunda ABD Bağdat Büyükelçisi Ryan C. Croker ile İran’ın Bağdat Büyükelçisi Hassan Kazemi Qomi arasında gerçekleştirilen görüşme tek seferlik de olsa uzun bir aradan sonra ilk doğrudan temastır.

saldırılar ABD'nin İran karşısında Irak'a destek olma kararını güçlendirmiştir (Murray 2009, 38). ABD'deki genel kanının bir yansıması olarak, Reagan saldırılardan İran'ı sorumlu tutmuştur (Brinkley 2007, 191). Olayın ardından Ocak 1984'te ABD İran'ı terör destekçisi devletler listesine almıştır. Yıllar içerisinde sertleşen suçlamalar İran'ın ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından "2002'de terörün en aktif devlet sponsoru" olarak nitelendirilmesine varmıştır. Raporda "İran, Lübnan Hizbullahı'na ve Filistin'de İsrail devletini reddeden gruplara - özellikle HAMAS, Filistin İslami Cihad ve Filistin Genel Komutanlığı Özgür Cephesi - finansman, güvenli bölge, eğitim ve silah sağladı. Tahran ayrıca, Hizbullah ve İsrail devletini reddeden Filistinli grupları planlamalarını koordine etmeleri ve İsrail'e karşı terörist faaliyetlerini tırmandırmaları için teşvik etti. İran ayrıca Orta Asya, Afganistan ve Irak'taki El Kaide bağlantılı aşırı gruplara destek verdi" ifadeleri kullanılmıştır (US Department of State 2003). Beeman bu suçlamaların hiçbir resmi belgede kanıtlanmamış olmasına rağmen sürekli tekrarlandıkları için artık evrensel doğrularmış gibi kabul edildiklerini belirtmektedir (Beeman 2005, 140-41).

Ele aldığımız vakada ikili ilişkiler bağlamında güvenikleştirmeyi etkileyen ana unsur ABD'de İran'a karşı mevcut olan tarihsel algı olsa da bu algıyı beslemesi bakımından İran'ın ABD'ye yönelik tutumu da önem arz etmektedir. Hemen her olayda ABD karşıtı sloganlar atan İranlıların görüntüsü Batılı ülkelerde ve özellikle ABD'de İran'ın "diğer" olarak görülmesine katkı sağlamaktadır.

İran'ın ABD'ye yönelik tutumu büyük ölçüde Humeyni'nin ideolojik olarak Batı ve özellikle ABD karşıtlığını devrimin temeline oturtmasının sonucu olsa da Humeyni'nin söyleminin başarısı Batılı güçlerin yakın geçmişte İran'da bıraktığı izlerden kaynaklanmaktadır. İran'ın 1908, 1921 ve 1953'te yaşadığı üç darbeye de emperyalist güçlerin etkisinin olması İranlıları ülkelerinde olan biten her şeyde

emperyalist güçlerin müdahalesi olduğu algısına sevk etmiştir. Bununla beraber, Saddam Hüseyin haksız bir şekilde İran'a saldırdığında ve hatta İran askerlerine karşı sarin gazı kullandığında bile Batılıların hiçbir şey yapmamaları Batılı devletlerin ahlaki söylemlerini İran halkı nezdinde boşa çıkarmış ve inandırıcılıklarını yitirmelerine neden olmuştur (Abrahamian 2002, 113–14). Devrim sonrasında İran'da ABD imajını kötüleştiren olaylar arasında ABD'nin savaşta Irak'ı desteklemesi, İran yolcu uçağını düşürmesi, uyguladığı ekonomik yaptırımlar ve Bush'un “Şer Ekseni” açıklaması sayılabilir.

İran-Irak Savaşı'nın henüz başında İran, Irak saldırısının arkasında ABD'nin olduğunu savunmuştur (Şen 2016, 146). Başta ABD'nin bu savaşla ilgili net bir stratejisi olmasa da savaşın ilerleyen yıllarında ABD'nin kendi çıkarlarını Irak'ınkilerle eşleştirdiği görülmüştür (Murray 2009, 42, 45). Resmi duruşu hala tarafsızlık olan ABD 1983 sonunda Irak'a yakın durmaya başlamıştır. ABD, İran'a karşı kimyasal silah kullandığı bilinmesine rağmen Irak'ın askeri amaçlı da kullanılabilen sinir gazı gibi materyaller tedarik etmesine göz yummuştur (Beeman 2005, 131). Mart 1987'de ABD, Irak'a destek sağlayan Kuveytli petrol tankerlerini Amerikan gemisi olarak göstererek savaşa görünür şekilde müdahil olmuştur (Wachenfeld 1988, 174). Fakat İran'ın gözünde ABD'nin imajına en büyük zararı veren 1988'de İran Air yolcu uçağının Basra Körfezi üzerinde düşürülmesi olmuştur. ABD'nin bu olay için özür dilemek yerine İran'ı suçlaması İranlılar tarafından acı bir şekilde hafızalarda tutulmaktadır (Beeman 2005, 132).

Sonraki süreçte ABD'nin İran'a yönelik ekonomik yaptırımları devam etmiştir. 1996'da İran-Libya Yaptırımlar Yasası onaylanmıştır. Yaptırımlardan daha çok İran'ı etkileyen ise İran'da reformist hükümet dış politikada uzlaşma arayışına girmişken ve Afganistan'da ABD ile önemli bir işbirliği devam ederken Bush'un

İran'ı Irak ve Kuzey Kore ile birlikte "Şer Eksenini" olarak tanımlamış olmasıdır. Bu açıklama İran'da büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve reformistlerin bir kez daha ABD'nin güvenilmezliği konusunda muhafazakârlar tarafından eleştirilmesiyle sonuçlanmıştır (Şen 2016, 222).

Görüldüğü üzere ABD tarafında İslam Devrimi sonrasında ve İran tarafında yirminci yüzyılın başından bu yana karşı tarafa ilişkin olumsuz bir algının var olmasına yetecek kadar olay yaşanmıştır. Bu başlıkta ortaya konan tarihsel algılar ve iki ülke arasındaki mevcut iletişimsizlik hali Bush Yönetimi'nin İran nükleer programını güvenleştirmesi sürecinde kolaylaştırıcı dış faktörler olarak rol oynamıştır.

3.3.f.iii. 11 Eylül Saldırıları

11 Eylül 2001 sabahı, dört ABD ticari uçağı terör örgütü El Kaide'nin 19 teröristi tarafından kaçırılmış ve dünya tarihindeki en büyük terör saldırısında kullanılmıştır. Uçakların kontrolünü ele geçirdikten sonra teröristler, ikisini New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerine çarparken, bir uçak da Pentagon'u hedef almıştır. Dördüncü uçak ise yolcuların mücadelesi sonucu hedefinden uzaklaşarak batı Pennsylvania'da yere çakılmıştır. Bu saldırılar üç bine yakın kişinin ölümüne ve Amerika'nın "Teröre Karşı Savaşı"nın başlamasına sebep olmakla birlikte öncelikle ABD'de ve daha genel olarak Batı toplumlarında derin etkiler yaratmıştır.

Saldırıların dehşet vericiliğı ve yarattığı şok etkisi süper güç ABD'ye karşı düzenlenmiş olmasından ziyade ABD topraklarında gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Amerikan hedefleri ve ABD vatandaşları daha önce dünyanın pek çok yerinde terör eylemlerine maruz kalmıştır. Fakat ABD topraklarında 1812 Savaşı'ndan ve bir Amerikan bölgesinde 1941'deki Pearl Harbor'dan bu yana kayda

değer büyüklükte bir yabancı saldırısı yaşanmamıştır (Watson 2009, 1). Nihayetinde 11 Eylül Saldırıları ABD'nin güvenli olduğu ve terörizme uzak olduğu fikirlerini yıkarak ABD halkında hüznün, şok, öfke ve intikam duyguları yaratmıştır (O'Reilly 2008, 69). Bu öfke ve intikam duygusunun hedefinde ise pek çok haber bülteninin ve akademik çalışmanın, saldırının faili olan el Kaide terör örgütünü tanımlamakta kullandığı üzere “radikal İslam” ve dolayısıyla Müslümanlar yer almıştır.

11 Eylül sonrasında islamofobinin yaygınlaştığı, hem Müslümanlara yönelik tehdit, şiddet ve ayrımcılık olaylarında yaşanan artışla hem de yapılan kamuoyu araştırmalarıyla ortaya konmaktadır. ABD Federal Soruşturma Bürosu 2001'de ülke genelinde Müslümanlar aleyhinde işlenen suçlarda 17 kat artış olduğunu; Los Angeles ve Chicago'daki yetkililer ise 2001'de bir önceki yıla göre Arap ve Müslüman karşıtı suçların sayısının 14 kat arttığını bildirmiştir (Panagopoulos 2006, 609). Eylül 2001'de, Amerikalıların yüzde 83'ü Arap ve Müslüman ülkelerinden göçün sınırlandırılması yönünde fikir bildirmiş bu oran Haziran 2002'de yüzde 76'ya gerilemiştir. Eylül ve Kasım 2001'de Amerikalıların yaklaşık üçte biri hükümetin ABD'deki Arapları ve Arap-Amerikalıları özel bir gözetim altında tutması gerektiğini ifade etmiştir (Panagopoulos 2006, 613). Saldırıların ardından, ülke genelinde birçok Müslüman, intikam almak isteyen Amerikalılardan ve saldırıların failleriyle bir şekilde bağlantılı olduklarını düşünebilecekleri nedeniyle federal makamlardan korkarak yaşamıştır. Diğer yandan, ülkenin geri kalanı da terör eylemlerinin devam edeceği korkusuyla günlük hayatlarında pek çok kısıtlamaya gitmiştir (Pyszczynski, Solomon, and Greenberg 2004, 6–7).

11 Eylül Saldırıları gerek İslam ülkelerine ve Müslümanlara bakışı radikal şekilde etkilemesi bağlamında gerekse yarattığı korku ve öfke duyguları nedeniyle Amerikan halkında hükümetin olağandışı uygulamalarına göz yumma hatta bu

uygulamaları talep etme eğilimi doğurmuştur. Bu çerçevede, saldırın yarattığı duyguların henüz çok canlı olduğu bir zamanda başlatılacak güvenlikleştirme hamlesinin başarıya ulaşma şansının yüksek olduğu tahmin edilebilmektedir. Bush Yönetimi'nin açıklamaları bu veriler ışığında değerlendirildiğinde 11 Eylül saldırılarının İran Nükleer Programı'nın güvenlikleştirilmesi sürecinde bir kolaylaştırıcı faktör olarak işlev gösterdiği açıkça görülecektir.

Başkan Bush, İran'ı hedef tahtasına oturttuğu meşhur “Şer Eksen” konuşmasını 22 Ocak 2002 tarihinde, 11 Eylül'den henüz altı ay geçmemişken yapmıştır. 2003 yılında yaptığı bir konuşmada “Suriye ve İran teröristleri barındırmaya ve desteklemeye devam ediyor. Bu davranış tamamen kabul edilemezdir ve teröre destek verenler sorumlu tutulacaktır” ifadelerini kullanarak İran'ı terörle ilişkilendirmeye devam etmiştir (Bush 2003). Rumsfeld 2004'te İran'ı “Irak'taki ölümcül ayaklanmayı para ve savaşçı sağlayarak beslemekle” suçlamıştır (Washington Times 2004). Eylül 2006'da ise Dışişleri Bakanı Rice “bu ülke nükleer silah üretmeye kararlı... ve terörizmin merkez bankası” ifadelerini kullanmıştır (NBC News 2006). Görüldüğü üzere hem “Şer Eksen” konuşmasında hem de Bush Yönetimi'nin daha sonraki açıklamalarında İran'a yöneltilen en önemli suçlama “teröristlere destek verdiği” olmuştur. Öyle ki, İran Nükleer Programına karşı çıkılırken en çok vurgulanan nokta İran'ın geliştireceği nükleer teknolojinin terör örgütlerinin eline geçebileceğidir. Bu bilgiler ışığında, Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'nı güvenlikleştirme sürecinde 11 Eylül Saldırıları'nın yarattığı korku ve öfke ikliminden yararlandığı değerlendirilmektedir.

3.3.f.iv. İran Nükleer Programı'nın Gizli Tutulan Kısımları

ABD 1990'lardan beri İran'ın nükleer silah geliştirme çabasında olduğuna dair endişelerini tekrar tekrar dile getirirken İran ise her seferinde bu iddiaları barışçıl

bir nükleer program yürüttüğünü belirterek reddetmiştir (Cordesman 2000, 1–3). İran'ın IAEA güvenlik önlemlerine ve NPT antlaşma yükümlülüklerine uyuyor olması İran'ın nükleer programının acil bir endişe kaynağı olarak görülmesini önlemiştir. Öyle ki, neredeyse yirmi yıldır ABD'de İran'ın nükleer silah geliştirdiği iddiası mevcut olmasına rağmen, Bush iktidarına kadar hiçbir başkan, sorunun kamuoyunun önüne getirilecek kadar acil olduğuna inanmamıştır (J. Jones 2011, 4). Bush dönemindeki radikal dış politika dönüşümünün ve İran nükleer programının gündeme alınmasının temel nedeni 11 Eylül Saldırıları olmakla birlikte, uluslararası kamuoyunun İran'ın nükleer silah peşinde olduğu fikrine yaklaşmasını kolaylaştıran en önemli gelişme Natanz ve Arak'taki bildirilmemiş tesislerin ortaya çıkmasıdır.

14 Ağustos 2002'de İslam Rejimi muhalifi İran Ulusal Direniş Konseyi⁶ (NCRI) tarafından düzenlenen bir basın konferansında İran'ın Natanz'da bir uranyum zenginleştirme tesisi ve Arak'ta bir ağır su üretim tesisi kurduğu açığa çıkarılmıştır (Kibaroglu 2006, 209). NCRI'nin daha önceki iddiaları yanlış çıktığından uluslararası kamuoyu başta bu açıklamadan fazla etkilenmese de 12 Aralık 2002'de CNN'in uydu görüntüleriyle tesislerin varlığını ortaya koyması İran'ı köşeye sıkıştırarak savunma konumuna sokmuştur (Gaietta 2016, 88–89). ABD'nin İran'ın bu tesisleri gizleyerek tarafı olduğu NPT'yi ihlal ettiği iddiasına karşı İran henüz tesisler faaliyete geçmeye hazır olmadığından bildirim yükümlülüğü bulunmadığını savunmuştur (Şen 2016, 232).

Natanz ve Arak tesislerinin açığa çıkması ABD'nin de İran'ın da söylemlerinde bir değişiklik yaratmamıştır. ABD'li yetkililer İran'ın nükleer silah geliştirmekte olduğunu bir veri olarak sunmaya devam ederken İranlı yetkililer de

---

⁶ İran Ulusal Direniş Konseyi ABD'nin de terör örgütü olarak kabul ettiği Halkın Mücahitleri Örgütü'nün siyasi koludur.

İran nükleer programının enerji üretmeyi hedeflediğini ve barışçıl olduğunu vurgulamışlardır. Fakat bu olay iki taraftan hangisinin daha çok kişiyi ikna ettiğinden bağımsız olarak İran nükleer programını uluslararası kamuoyunun gündemine yerleştirmiştir. İran nükleer programının geniş kitleleri ilgilendiren bir konu halini alması ise göreceli olarak daha geniş medya gücü ve uluslararası kamuoyunu etkileme kapasitesi olan ABD Yönetimi'ne hizmet etmiştir. Sonuç olarak, İran'ın gizli tuttuğu nükleer tesislerin açığa çıkması İran'ın nükleer silah geliştirdiği iddiasının yaygınlaşmasına katkı sağlamış ve güvenlikleştirme sürecini kolaylaştırmıştır.

3.3.f.v. Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı

2005 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimleriyle İran'da sekiz yıllık reformcu iktidar devri sona ermiş ve muhafazakârlar dönemi başlamıştır. Şen, bu dönemi Batı'yla ve özellikle ABD'yle kurulan çatışmacı ve meydan okumacı ilişkinin yanı sıra iç siyasette de gerilimli bir ortam yaratılması nedeniyle “karşılaşma devri” olarak adlandırmaktadır (Şen 2016, 247). İran dışındakilerin (veya içerdeki muhaliflerin) “neo-muhafazakârlar” ve taraftar olanların ise “ilkeçiler” olarak adlandırdıkları iktidardaki yeni siyasi grup, ideolojik olarak İslamcı, karakter olarak devrimci, politikada ve uygulamada popülist olup, büyük ölçüde din adamı olmayan kişilerden oluşmakta idi (Murray 2009, 133).

Cumhurbaşkanı seçilen Mahmud Ahmedinejad gerek seçim kampanyasında gerekse görevde kaldığı sekiz yıl boyunca popülist söylemlerle halkın düşük gelirli kesimlerinden destek görmeyi başarmıştır (Şen 2016, 250). Olayların şov ve görünürlük yönüne odaklanan Ahmedinejad'ın eklektik ideolojisi İranlıları endişelendirse de, oluşturduğu söylem milliyetçi ya da dindar fark etmeksizin herkese hitap eden bir şeyler içermiştir (Ansari 2008). Ahmedinejad'ın aşırı

milliyetçi ve aşırı dindar söylemleri sonucunda iç kamuoyunun desteği uğruna feda edilen ise İran'ın uluslararası imajı olmuştur. 2005 yılında önce “Amerika’sız ve Siyonizmsiz Bir Dünya” hedefi ile ilgili yaptığı konuşmayla (Celalifer 2005) daha sonra ise Yahudi soykırımının “İsrail’i İslam dünyasının merkezinde yaratmak için Avrupa tarafından üretilen bir efsane” olduğu şeklindeki açıklamasıyla tüm dünya manşetlerinde yer bulan Ahmedinejad Almanya, İsrail ve Avrupa Komisyonu başta olmak üzere pek çok uluslararası aktörün eleştirilerine hedef olmuştur (The Guardian 2005). Özellikle, 25 Ekim 2005’te Tahran’da öğrencilere yaptığı konuşmada Ahmedinejad’ın kullandığı ifadeler uluslararası medyaya “İsrail haritadan silinmeli”⁷ başlığıyla yansımış, bu açıklama Batı’da öfkeye neden olarak İran’ın İsrail’e saldırma niyetinde olduğu şeklinde yorumlanmıştır (MacAskill and McGreal 2005). 2010 yılında BM Genel Kurulu’nda “çoğu kişinin 11 Eylül saldırılarının arkasında ABD hükümetinin olduğuna inandığını” iddia etmesi ise pek çok ülke temsilcisinin salonu terk ederek Ahmedinejad’ı protesto etmesiyle sonuçlanmıştır (Deutsche Welle Türkçe 2010).

Ahmedinejad’ın burada sözü edilen açıklamaları ve yürüttüğü çatışmacı dış politika Batılı ülkeler ve ABD ile ilişkilerin bozulmasının yanı sıra İran’a yönelik uluslararası algının şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Hatemi döneminde yaratılmaya çalışılan uzlaşmacı imajın aksine saldırgan bir görüntü oluşmuştur. Ahmedinejad bu tavrıyla adeta ABD’nin yürüttüğü güvenlikleştirme sürecine destek olmuş, Bush Yönetimi’ne yeni kozlar vermiştir. Bush Yönetimi güvenlikleştirme sürecinde Ahmedinejad’ın söylemlerinden pek çok kez yararlanmışır. Bunun bir

---

⁷ Sonradan, bu açıklamanın yanlış çevrildiği ve Ahmedinejad’ın ifadesinin İsrail’e saldırı niyeti içermediği yönünde makaleler yayımlanmış olsa da güvenlikleştirme süreci üzerinde asıl etkiyi yaratan uluslararası medyanın servis ettiği ilk tercüme olmuştur. İfadeyi inceleyen çalışmalar için bkz. (Celalifer 2005; Steele 2006)

örneği Bush'un Mart 2006'da Cleveland'daki konuşmasında görölmektedir (Bush 2006d):

İran tehdidi, elbette ki ifade ettikleri gibi güçlü müttefikimiz İsrail'i yok etme hedefleridir. Bu bir tehdit, ciddi bir tehdit. Bu dünya barışı için bir tehdit; aslında güçlü bir ittifaka yönelmiş bir tehdit. Müttefikimiz İsrail'i korumak için askeri güç kullanacağımızı açıkça ifade ettim, yine edeceğim.

ABD Başkanı 20 Eylül 2006'da CNN muhabiri Wolf Blitzer'a verdiği röportajda Ahmedinejad'ın Siyonizm'in ortadan kaldırılmasıyla ilgili açıklamasına atıfta bulunarak "En iyisini umut etmekle yetinemezsin. Lider İsrail'i yok etmek istediğini söylediğinde, bunu demek istediğini varsaymak zorundasınız. Belki de öyle demek istemiyor deyip yanılırsan, bir dünya lideri olarak görevini yapamamış olursun" ifadelerini kullanmıştır (CNN International 2006). Mayıs 2007'de Irak'taki ABD güçlerine yaptığı ziyaret sırasında Başkan Yardımcısı Cheney de "İranlılar yalnızca Amerika Birleşik Devletleri için değil, aynı zamanda tehditkar bir İran hükümeti gördüklerinde endişelenen bölgedeki dostlarımızın birçoğu için de önemli bir endişe kaynağı" diyerek Tahran'ın dış politika söylemini güvenlikleştirme sürecinde bir girdi olarak kullanmıştır (Stennis 2007).

Murray'in de belirttiği gibi Ahmedinejad iktidarı, ABD savaşçılığının en azından Batı'da daha anlaşılır görölmesine neden olmuştur (Murray 2009, 133). Batı'ya karşı sert söylemler, uzlaşılmaz bir tavır ve sansasyonel açıklamalar İran rejiminin Devrimin ilk yıllarında olduğu gibi "irrasyonel" bir yönetim olarak görölmesine ve böylece ABD'nin güvenlikleştirme hamlesine katkı sağlamıştır.

3.3.f.vi. İran'ın Bölgede Artan Nüfuzu

2003 yılında Bush Yönetimi'nin aldığı Irak'a askeri müdahale kararı pek çok öngörölmemeyen sonuç doğurmuştur. Bunlardan belki de en önemlisi Afganistan'daki Taliban rejiminin ardından Saddam Hüseyin rejiminin de devrilmesiyle İran'ın en önemli iki ulusal güvenlik sorunundan kurtulup bölgedeki statükoyu değiştirmeye

yönelmesi olmuştur (Pollack et al. 2009, 6). Özellikle ABD'nin "demokratikleştirme siyaseti" sonucunda Irak nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiiilerin ülke yönetiminde ağırlık kazanması Ortadoğu'daki mezhepsel dengeleri değiştirmiştir (Sinkaya 2013a, 6). Böylece Suriye'deki Esad rejimiyle zaten müttefik olan İran, İran-Irak-Suriye-Lübnan hattının tamamında etkili olmaya başlamıştır.

İran'ın Irak'taki durumdan da faydalanarak bölgede nüfuzunu artırması başta İsrail ve Suudi Arabistan olmak üzere bölge güçlerini ve tabii ki ABD'yi rahatsız etmiş ve bir Şii hilali⁸ olduğu yönündeki iddiaları tetiklemiştir. Ayrıca, Bush Yönetimi'ne İran'a ve İran Nükleer Programı'na yönelik mevcut güvenlikleştirme hamlesinde kullanabileceği yeni argümanlar da sunmuştur. Başkan Bush 2006'da terörle mücadele konusunda yaptığı konuşmada İran'ın nüfuzunun artmasını İran tehdidinin bir parçası olarak göstermiştir: "El Kaide ve Sünni aşırılıkçılar gibi, İran rejiminin de net amaçları var: Amerika'yı bölgeden uzaklaştırmak, İsrail'i yıkmak ve Orta Doğu'ya egemen olmak istiyorlar" (Bush 2006c). Bir başka açıklamasında "İran Irak'a karışmaya devam ederse o zaman onlarla ilgileneceğiz" diyerek İran'a karşı askeri güç kullanma ihtimaline işaret etmiştir (Lauria 2008). Başkan Yardımcısı Cheney de "İran'ın nükleer silah edinmesini ve bu bölgeye hükmetmesini önlemek için diğer ülkelerle birlik olacağız" ifadeleriyle hem İran Nükleer Programı'nı bölgesel nüfuzla ilişkilendirmiş hem de uluslararası bir tehdit olarak resmetmiştir (Nasr and Takeyh 2008).

3.3.g. Güvenlikleştirmenin Başarısı: Hedef Politikanın Benimsenmesi

Güvenlikleştirme hareketinin başarısı, hedef kitlenin kabulüne bağlıdır. Fakat Balcı ve Kardeş'in belirttiği gibi, güvenlikleştirme sürecinin olağanüstü önlemlerle

---

⁸ Şii hilali söylemini 2004'te ortaya atan Ürdün Kralı Abdullah, Körfez, Irak, Suriye ve Lübnan'daki Şii topluluklarını Tahran tarafından kontrol edilen "beşinci sütun" olarak nitelendirmiş ve bölge güçlerini uyarmıştır (Black 2007).

sonuçlanmadığı yani güvenlikleştirici aktörün hedeflediği politika değişikliğinin gerçekleşmediği durumda güvenlikleştirmenin başarısı konusunda kesinlik ifade edilemez. Bu nedenle sürecin analiz edilebilmesi için güvenlikleştirici aktörün öngördüğü tedbirlerin gerçekleşme durumunun da ortaya konması gerekmektedir.

Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na yönelik güvenlikleştirme hamlesinin öncelikli hedef kitlesi içeride ABD kamuoyu, dışarıda başta Avrupa ülkeleri olmak üzere BMGK üyesi ülkelerdir. ABD kamuoyunun Bush Yönetimi'nin güvenlikleştirici söylemini ne ölçüde kabul ettiği konuya ilişkin kamuoyu araştırmaları üzerinden tespit edilebilir. Bu çerçevede, Gallup araştırma şirketinin 2006 tarihli anket çalışmasından istifade edilecektir. Şubat 2006'da yöneltilen "İran'ın nükleer silaha sahip olduğunu farz edersek bunu ABD'ye karşı kullanmasını/ İsrail'e karşı kullanmasını/ ABD'ye karşı kullanacak teröristlere vermesini/ İsrail'e karşı kullanacak teröristlere vermesini ne kadar muhtemel görüyorsunuz" sorularına katılımcıların, sırasıyla, %59'u, %77'si, %80'i ve %81'i muhtemel gördükleri (çok muhtemel ve biraz muhtemel) cevabını vermiştir (Gallup 2006). Bu sonuçların ortaya koyduğu üzere Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na karşı argümanları (ABD'ye ve ABD müttefiklerine yönelik acil tehdit) ABD halkında çok yüksek oranda karşılık bulmuştur. Dış hedef kitlenin Bush Yönetimi'nin güvenlikleştirme hamlesini ne ölçüde kabul ettiği ise BMGK'de İran Nükleer Programı'na yönelik oylamalardan ve diğer ülkelerin İran'a yaklaşımlarından izlenebilir. Bu konu, hedeflenen politikaların benimsenip benimsenmediği incelenirken açıklığa kavuşacaktır.

Bizim vakamızda Bush Yönetimi tarafından talep edilen olağanüstü tedbirlerin uygulanıp uygulanmadığına bakmak için öncelikle Bush'un ve kabine üyelerinin söylemleri incelenerek bu hedef politikaların tespit edilmesi

gerekmektedir. Sonrasında ise 2009'a kadar ilgili politikaların gerçekleşip gerçekleşmediği ortaya konmalıdır.

Krizin başlangıcında Bush Yönetimi, uluslararası yaptırımlar uygulayabilmek için İran'ın IAEA'daki nükleer dosyasını BM Güvenlik Konseyi'ne transfer etmeye odaklanmıştır (Kibaroglu 2006, 209). Bush'un aklındaki cezalandırma yöntemi, konuşmalarının çoğunda açıkça anlaşılmaktadır:

“Bu yüzdendir ki Amerika Birleşik Devletleri, rejimi izole etmek, ekonomik yaptırımlar uygulamak için dünya çapında dostlarını ve müttefiklerini bir araya getirmektedir. Çok geç olmadan bu tehlikeyle yüzleşeceğiz.” (Bush 2007a)

“İran liderleri teklifimizi reddederse, Güvenlik Konseyi nezdinde uygulamalar, dünyadan daha fazla tecrit ve giderek daha güçlü siyasi ve ekonomik yaptırımlar ortaya çıkacak.” (Bush 2006a)

Bu alıntılarda da görüldüğü üzere Bush Yönetimi üç ana hedefe odaklanmıştır:

- İran'ın nükleer dosyasının IAEA'dan BMGK'ye devredilmesi,
- Ekonomik yaptırımlar uygulanması,
- İran'a karşı politik izolasyon.

Daha önce değinildiği gibi AB-3 ülkeleriyle yapılan müzakerelerin başarısızlığa uğramasının ardından 4 Şubat 2006'da İran'ın nükleer dosyasının Güvenlik Konseyi'ne aktarılması için bir oylama yapılmıştır. IAEA Governörler Kurulu'nun otuz beş üye ülkesinden yirmi yedisi başvuru lehine oy verirken, yalnızca beşi çekimser kalmış (Cezayir, Beyaz Rusya, Endonezya, Libya ve Güney Afrika) ve üçü aleyhte (Küba, Suriye ve Venezuela) oy kullanmıştır (BBC News 2006). Ahmedinejad'ın seçilmesinden sonra İran'ın diplomatik ilişkilerini güçlendirmeye çalıştığı Hindistan, Rusya, Çin ve Bağlantısızlar Hareketindeki diğer

lkeler tarafından verilen olumlu oy (Gaietta 2016, 116) İran'a karşı izolasyon politikasının da bir lde başarıya ulaştığını göstermektedir. Fakat, Rusya ve Çin İran'a herhangi bir acil yaptırım tehdidi içermemesi şartıyla kararı desteklemeyi kabul ettiğinden (BBC News 2006) tam bir izolasyondan söz edilemez. Yine 31 Ağustos 2006'da BMGK tarafından İran'ın tüm zenginleştirme faaliyetlerini durdurması yönündeki karara Rusya ve Çin'in ancak ABD tarafından İran'a yönelik askeri bir saldırı ihtimalinin ortadan kalkmasından sonra katılması (van Kemenade 2010, 100) İran'ın ekonomik ve ticari olarak izole edilse de siyasi olarak izole edilemediğine işaret etmektedir.

Dosyanın Güvenlik Konseyi'ne taşınmasının ardından 2 Ekim 2006'da önce ABD tarafından tek taraflı bir yaptırım yasağı devreye sokulmuş 23 Aralık'ta ise Güvenlik Konseyi 1737 sayılı kararı alarak İran'a yönelik uluslararası yaptırımları başlatmıştır. İran'ın önceki kararlara uymadığı gerekçesiyle Mart 2007'de Aralık'taki yaptırımları genişleten 1747 sayılı karar alınmıştır.

Yaptırım kararlarının yanı sıra, İngiltere Başbakanı Gordon Brown'ın ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin 2007 yılındaki açıklamaları da ABD'nin tezlerinin kabul görmeye başladığının göstergesi niteliğindedir. ABD ile benzer şekilde "nükleer silahlı bir İran'ın kabul edilemez olduğunu" ve "İran'ın nükleer planlarının ölümcül olabileceğini" ifade eden Sarkozy bir başka açıklamasında İran'a yönelik daha sert yaptırımlar için uğraşacağını duyurmuştur (Euronews 2007; CNN 2007b). Brown ise İngiltere'nin İran'ın nükleer programını durdurma amaçlı uluslararası kampanyada başı çekeceğini ilan ederek İşlam Cumhuriyeti'ndeki petrol ve doğalgaz yatırımlarına yönelik yeni yaptırım çağrısında bulunmuştur (Wintour, Borger, and Tisdall 2007).

Görüldüğü üzere Bush Yönetimi İran nükleer dosyasını BMGK'ya taşıma ve ulusal ve uluslararası yaptırımlar uygulama konusunda ilgili tarafları ikna ederek hedefine ulaşmıştır. İran'a yönelik izolasyon politikası ise diğer maddeler kadar net olmamakla birlikte kısmen başarılmış sayılır. Sonuç olarak, Bush Yönetimi tarafından güvenlikleştirme sürecinde dile getirilen taleplere başkanlık döneminin sona erdiği 2009 yılına kadar büyük ölçüde ulaşıldığından güvenlikleştirme hareketinin başarılı olduğu değerlendirilmesinde bulunabiliriz.

3.4. Değerlendirme

Bu bölümde Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na karşı yürüttüğü güvenlikleştirme süreci analiz edilmiştir. Güvenlikleştirmenin tarihsel arka planını yansıtması amacıyla, temellerinin atıldığı 1957 yılından Bush dönemine kadar İran Nükleer Programı'nın gelişimi ve bu konu ekseninde İran'ın ABD ile ilişkisi anlatılmıştır. Bush döneminde yaşanan gelişmelere değinilerek güvenlikleştirmenin bağlamı oluşturulmuştur. Sonrasında, güvenlikleştirici aktör olan Bush Yönetimi'nin temsilcileri olarak George W. Bush, Richard B. Cheney, Condoleezza Rice ve Donald H. Rumsfeld'in İran'a ilişkin açıklamalarının söylem analizine tabi tutulmasıyla güvenlikleştirme sürecinin referans nesnesi, işlevsel aktörleri, hedef kitlesi, kolaylaştırıcı faktörleri ve sonuçları açığa çıkarılmıştır.⁹

Bush döneminde güvenlikleştirici söyleminin büyük ölçüde yeni muhafazakâr çevrelerden beslendiğinin görülmesi sonucunda yeni muhafazakâr düşünce kuruluşları da güvenlikleştirici aktör başlığı altında ele alınmıştır. Güvenlikleştirme sürecini etkileyen en önemli işlevsel aktör ise yönetimin söylemlerini delil aramadan gerçekmiş gibi aktaran medya olmuştur. Bu süreçteki en belirgin doğrulama rolünü,

---

⁹ Bu bölümde elde edilen çıktıların kısa bir özetine 137. sayfadaki [Tablo 5.1](#)'de ulaşılabilir.

herhangi bir ulusal veya uluslararası raporda kanıtlanmamış olmasına rağmen yoğun olarak İran Nükleer Programı'nı “nükleer silah programı” ifadesiyle tanımlayarak oynamıştır.

Bush Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'nın güvenlikleştirilmesi sürecinde iç hedef kitlesi olan ABD Halkı'nı ikna etmek için ABD ve İsrail'in güvenliğini; dış hedef kitlesi olan uluslararası kamuoyu, BM Güvenlik Konseyi ve Avrupa Ülkeleri'ni ikna etmek içinse Ortadoğu'nun istikrarını, dünya barışını ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesini hayati bir tehdit altında olarak resmettiği görülmüştür. Bunların yanı sıra, Bush Yönetimi'nin söylemlerinde İran Halkı da bir referans nesnesi olarak sıkça yer bulmuştur. Aslında, İran halkının karşı karşıya olduğu iddia edilen tehdit nükleer programdan kaynaklı değildir. Fakat Bush döneminde, nükleer programın yarattığı tehdit daima İran rejiminin yarattığı diğer tehditlerle harmanlanarak sunulmuş, böylece İran rejimine karşı mevcut olan olumsuz algı nükleer programa yönlendirilmiştir.

Bush döneminde, güvenlikleştirici söylemin inandırıcılığını artırarak sürecin başarıya ulaşmasını kolaylaştıran faktörlere baktığımızda hayati tehdit, geri dönülemez nokta ve acil önlemler vurgularını içeren bir söylemin yanı sıra pek çok bağlamsal faktörden yararlandığı görülmektedir. Bunların başında Bush Yönetimi'nin, “süper güç” konumundaki ABD'de yürütmenin başı olarak tüm bilgi kaynaklarına eriştiği ve en doğru bilgiye sahip olduğu algısı gelmektedir. ABD başkanı olmanın getirdiği geniş iletişim olanakları da söylemin yaygınlaştırılması noktasında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Yanı sıra, ABD ile İran İslam Cumhuriyeti arasında uzun yıllardır süren problemlili ilişki ve geçmişte yaşanan krizler doğrudan İran'a yönelik algıyı etkileyerek; 11 Eylül Saldırıları ise yarattığı korku ve öfke iklimi dolayısıyla güvenlikleştirmeyi kolaylaştırmıştır. Diğer yandan,

İran'ın politikalarından kaynaklı kolaylaştırıcı faktörler de bulunmaktadır. 2002 yılında İran'ın IAEA'ye bildirmedığı Natanz ve Arak nükleer tesislerinin açığa çıkması nükleer programın askeri amaçlı olduğu yönünde şüpheleri güçlendirmeye hizmet etmiştir. Benzer şekilde, 2005 yılında İran Cumhurbaşkanı seçilen Ahmedinejad'ın yürüttüğü yoğun İsrail ve ABD karşıtı söylem Batılı devletlerde İran'ın İsrail'e saldırma niyetinde olduğu kanısını yaratmıştır. Son olarak, ABD'nin Irak müdahalesinin ardından İran'ın bölgede nüfuzunu artırması “Şii hilali” söylemlerine yol açmış ve İran'ın ABD, İsrail ve bölge güvenliğine yönelik bir tehdit olarak sunulmasını kolaylaştırmıştır.

Daha önce değinildiği gibi güvenlikleştirme hamlesinin başarıya ulaşması hedef kitlenin kabulü ve öngörülen önlemlerin gerçekleşmesiyle mümkündür. Güvenlikleştirme hamlesinin iç hedef kitlesi olan ABD kamuoyunun Bush Yönetimi'nin argümanlarını kabul ettiği, yapılan kamuoyu anketlerinin incelenmesiyle anlaşılmıştır. Dış hedef kitlelerin onayı ise öngörülen uluslararası önlemlerin hayata geçmesi üzerinden değerlendirilmiştir. Bush Yönetimi İran Nükleer Programı'na karşı yürüttüğü güvenlikleştirici hamlesiyle İran'ın IAEA'deki dosyasını BMGK'ye taşımayı, İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulamayı ve İran'ı politik olarak yalnız bırakmayı hedeflemiştir. İkinci başkanlık döneminin sonuna gelindiğinde politik izolasyon dışındaki hedeflere ulaşıldığı görülmektedir. Rusya ve Çin'in İran'a karşı yaptırımlar konusunda gönülsüz olması ve ancak belirli taahhütler karşılığında yaptırımları onaylaması İran'ın politik olarak izole edilmesini önlemiştir. Bu açıdan, Bush Yönetimi'nin güvenlikleştirici hamlesi içeride başarılı, dışarıda ise kısmen başarılı olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Bush Yönetimi başarılı bir güvenlikleştirme süreci sonucunda iç kamuoyunu İran nükleer tehdidi konusunda ikna etmiş, uluslararası arenada ise

İran'a yaptırım uygulamaya yetecek desteği toplamıştır. İnşa edilen bu tehdidin, Bush sonrası dönemde İran ile uzlaşma arayışına girilmesiyle özellikle iç politikada önemli sonuçları olacaktır.

BÖLÜM IV

OBAMA DÖNEMİNDE İRAN NÜKLEER PROGRAMI'NA YÖNELİK SÖYLEM VE POLİTİKA (2009-2017)

Barack H. Obama'nın ABD Başkanlığını yürüttüğü 2009-2017 yılları arasında ABD Yönetimi'nin İran'a yönelik söylem ve politikalarının inceleneceği bu bölümde yine Güvenlikleştirme Teorisi'nin sunduğu çerçeveden istifade edilecektir. Fakat önceki bölümden farklı olarak Obama döneminde yalnızca güvenlikleştirme veya yalnızca güvenlik-dışlaştırma yapıldığı söylenemez. Obama'nın birinci ve ikinci başkanlık dönemleri arasında önemli farklılıklar gözlenmektedir. Birinci dönemde Obama Yönetimi'nin İran politikası büyük ölçüde Bush dönemindeki politikanın devamı niteliğindedir. İkinci dönemde ise Obama üzerindeki yeniden seçilme baskısının ortadan kalkması, İran'da cumhurbaşkanlığına nükleer krizi bir anlaşmayla çözüme taraftarı olan Ruhani'nin gelmesi ve nihayetinde nükleer anlaşmanın kabul edilmesi güvenlikleştirme politikasını da temelden etkilemiştir.

Bu bölümde öncelikle detaylı bir literatür taraması yapılarak Obama'nın her iki döneminde ABD'nin İran politikasının yönü ortaya konmaya çalışılacak, daha sonra güvenlikleştirme analizine geçilecektir. Birinci dönem, güvenlikleştirme politikasının devamını teşkil ettiğinden önceki bölümle paralel şekilde bağlam, güvenlikleştirici aktör, referans nesnesi, işlevsel aktörler, hedef kitle, kolaylaştırıcı faktörler ve güvenlikleştirmenin başarısı başlıkları korunacak, böylece iki dönem arasında karşılaştırma yapmak kolaylaşacaktır. İkinci dönem ise Obama Yönetimi'nin güvenlik-dışlaştırmaya yöneldiği, ABD içerisinde İsrail lobisi ve İran

karşıtı grupların ise güvenlikleştirmeyi sürdürdüğü bir çarpışma dönemidir. Bu dönemde, tezin odağı olan Obama Yönetimi'nin güvenlik-dışılaştırma politikası, bağlamın ortaya konmasından sonra Coşkun'un (2008) önerdiği gibi aktör, söylem, hedef kitle ve kolaylaştırıcı faktörler başlıkları altında analiz edilecektir. Ek olarak güvenlikleştirme analizinde olduğu gibi işlevsel aktörlere yer verilecek ve literatürde detaylandırılmış olmasa da güvenlik-dışılaştırmanın başarısı değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Obama'nın Dış Politika Anlayışı

ABD dış politikası her ne kadar dönüşüme dirençliliğiyle bilirse de (Lynch 2012, 1102) dış politika kararlarının görevdeki başkanın dünya görüşünden etkilenmesi muhtemeldir. Bununla beraber, ABD'nin ilk siyahi başkanı olması ve çok uluslu kişisel geçmişi Obama'nın dış politika yaklaşımını daha da ilgi çekici hale getirmiştir.

Siyaset bilimi ve hukuk eğitimi almış olan Obama, henüz öğrenci olduğu 1980'lerde Soğuk Savaş'ın silahlanma yarışını eleştirmiş ve nükleer silahsızlanma lehine yazılar yazmıştır (Dueck 2015, 56). Obama'nın siyaset sahnesine ilk adımı 1996 yılında Demokrat Parti üyesi olarak Illinois eyalet senatosuna seçilmesiyle gerçekleşmiştir. Yarattığı siyasi etki açısından ilk önemli dış politika duruşu ise 2002'de Irak savaşı ihtimaline karşı Illinois eyalet senatörü olarak yaptığı konuşmasıdır (Dueck 2015, 43). Bu konuşmasında Obama Bush Yönetimi'ni, kamuoyunun dikkatini içerideki ekonomik sorunlardan uzaklaştırmak için aceleci ve maliyeti çok yüksek olacak bir savaşa yönelmekle suçlamıştır (Obama 2002). Aynı konuşmada Obama tüm savaşlara karşı olmadığını fakat Irak savaşı gibi kazanılsa bile süresi, maliyeti ve sonuçları belirsiz bir ABD işgali gerektirecek “aptalca bir savaşa” karşı olduğunu tekrar tekrar dile getirmiştir. Obama'nın geçmişten gelen bu

barışçıl ve silahlanma karşıtı eğilimlerinin izlerini başkanlık dönemindeki politika hedeflerinde takip etmek mümkündür.

2008 yılında başkanlık seçimini kazanarak Obama, Bush döneminin Irak ve Afganistan savaşları ile 2008 ekonomik krizini içeren mirasını devralmıştır. Böyle bir arka planın da etkisiyle hem seçim kampanyası boyunca hem de daha sonra Obama dış politika konusunda Bush'tan çok farklı bir yaklaşım izleyeceği imajını yaratmıştır. Obama ve ekibinin dış politika vizyonu Kaufman'ın "aşırı hırslı" olarak değerlendirdiği şu hedefleri içermiştir (Kaufman 2016, 1):

Küresel bir iklim anlaşması, İran ile yeni bir ilişki; nükleer silah kontrolü ve silahsızlanma; Amerikan askeri kuvvetlerinin Irak ve Afganistan'dan kaos yaratmadan geri çekilmeleri; Arap-İsrail çatışmasının nihai çözümü; küresel terörizmin çevrelenmesi; Rusya ile angajman; Suriye iç savaşına iyicil bir son; Arap Baharı için kabul edilebilir bir sonuç; Doğu Asya'da, yükselen Çin ile bölgesel statükoyu tehdit etmeyen, sürdürülebilir bir denge; Amerikan askeri daralması; ve uluslararası ihtilafların çözümü için çok taraflılık, kolektif güvenlik ve uluslararası hukukun norm olarak oluşturulması.

Ortaya konan bu hedeflerin de gösterdiği gibi Obama, selefi Bush'tan daha farklı bir dış politika anlayışına sahiptir. Fakat bir "Obama Doktrini"nden söz edilip edilemeyeceği tartışma konusudur.

Obama izleyeceği politikayı tasvir ederken "Obama Doktrini, Bush Doktrini kadar doktriner olmayacak çünkü dünya karmaşık" diyerek esnekliğe vurgu yapmış ve pragmatist bir duruşa işaret etmiştir (National Public Radio 2007). Yine de pek çok yazar Obama'nın bir büyük plan (grand strategy) dahilinde hareket ettiğini ifade etmektedir. Bu yazarlardan bazıları Obama'nın uzun vadede Amerikan gücünü artıracak, akıllıca ve bütüncül bir strateji yürüttüğünü savunurken (Chollet 2016) muhalif olanlar ise kısıntıya gitme ve uzlaşma politikasının ABD ulusal güvenliği açısından tehlikeli olduğu ve ABD'yi süper güç konumundan edeceği üzerinde durmaktadırlar (Dueck 2015; Kaufman 2016). Diğer yandan, Obama Yönetimi'nin herhangi bir büyük stratejiye sahip olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Bu

yazarların bir kısmı Gelb gibi Obama'yı uluslararası alanda stratejik düşünememekle suçlamakta veya Inboden ile Martel gibi Obama'nın temel bir strateji belirleyemeyecek kadar dış politikaya ilgisiz olduğuna inanmaktadırlar (Gelb 2012; Martel 2014; Inboden 2013). Son olarak Obama'nın bir büyük stratejiye bağlı olmadığını bunun yerine pragmatizmi tercih ederek temel prensipler belirlediğini ifade eden yazarlar bulunmaktadır (Laidi 2012, xii,34; Gerges 2013b, 301). Obama Yönetimi'nin kendi söylemleriyle de örtüşen bu son yaklaşım bu tezde de temel alınacaktır. Nihayetinde, Obama dönemi ABD dış politikasını incelerken sabit bir "Obama Doktrini"nden değil, her olayı kendi içerisinde değerlendiren bir "Obama Pragmatizmi"nden söz edeceğiz.

Obama dış politikasının özündeki düşünceyi açıklamaya çalışan Laidi'ye göre Obama ortaya çıkan yeni aktörlerin güç dengesini oynatması sonucu dünyada değişen yapıların ve dünyayı tehdit etmekte olan terörizm, iklim değişikliği, salgın hastalıklar ve nükleer silahların bireylerin eline geçmesi gibi yeni zorlukların yalnızca askeri araçlarla çözülemeyeceğinin bilincindedir. Bu nedenle politikasının merkezine ABD'nin dünyanın sorunlarını tek başına çözemeyeceği fakat ABD'yi dışarıda bırakan çözümlere de hazır olmadığı fikrini yerleştirmiştir (Laidi 2012, xii). Diğer bir ifadeyle, Obama'nın amacı ABD'nin büyük güç konumunu kaybetmeden dünyanın polisliğini yapmayı bırakmasını sağlamaktır.

Gerges, Obama dış politikasının dört ilkesine değinmektedir: uluslararası meselelerde askeri tek taraflılıktan vazgeçip geleneksel çok taraflılığa dönmek; düşmanlarla da siyasi ilişki kurmak; askeri güce dayanmak yerine yumuşak güce yönelmek; iç politikaya yönelerek iç ve dış politika arasında dengeyi sağlamak (Gerges 2013b, 302). Bu ilkelerin de gösterdiği gibi Obama, ABD'nin Bush

döneminde azalan meşruiyetini hem iç hem dış kamuoyuna karşı yeniden kazanma gayretindedir. Bu süreçte de öncelikle ABD'yi içeride güçlendirmeye odaklanmıştır.

İran politikasına baktığımızda Obama'nın seçim kampanyasından itibaren Bush'un "düşmanlarla görüşmeme" siyasetini bir kenara bırakarak İran'la temas kuracağını dile getirdiğini görmekteyiz (CNN 2007a; Borger 2009b). İran'ı muhatap almanın yanı sıra ABD'nin İran'da rejim değişikliği peşinde olmadığı yönünde mesajlar vermesi gerektiğini de savunmuştur (Gordon and Zeleny 2007). Sorunların çözümünü diplomaside arayan yeni bir anlayış ortaya koysa da Obama'nın Bush'la benzeştiği noktalar da bulunmaktadır. Obama da selefi gibi İran'ın uranyum zenginleştirmeyi durdurmasını ve muhtemel müzakerelerin sonunda, kendi topraklarında hiç nükleer yakıt üretmiyor olmasını hedeflemiş; anlaşma sağlanamadığı durumda askeri operasyon dahil tüm ihtimallerin masada olacağını ifade etmiştir (Sanger et al. 2012).

Obama'nın kampanya döneminde ortaya koyduğu İran'a yönelik çerçeve, Bush dönemine göre diplomasiye daha fazla ağırlık verecek olması haricinde, güvenikleştirme siyasetinin nasıl evrileceği konusunda fazla ipucu sunmamaktadır. Bu açıdan Obama'nın başkanlık görevini yürüttüğü 2009-2017 yılları arasındaki söylem ve uygulamaların incelenmesi daha da önem kazanmaktadır. Fakat Obama dönemini bir bütün olarak güvenikleştirme çerçevesine oturtmak mümkün görünmemektedir. Bunun sebeplerinden biri bir kez daha seçilme şansı kalmayan ve iç siyasi baskıları daha az hissetmeye başlayan Obama'nın ikinci döneminde ilk başkanlık dönemine göre çok daha esnek davranabilmesiyle bir diğeri 2013 yılında İran'da cumhurbaşkanlığının aşırı muhafazakâr Ahmedinejad'dan ılımlı ve pragmatist bir siyasetçi olarak bilinen Ruhani'ye geçmesidir. Nihayetinde, birinci ve ikinci başkanlık dönemleri arasında değişen paradigmlar bu iki dönemin ayrı ayrı

ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, sıradaki iki kısımda Obama'nın birinci ve ikinci başkanlık dönemlerinde yürüttüğü İran politikası ayrı ayrı güvenikleştirme analizine tabi tutulacaktır.

4.2. Obama Döneminde Devam Eden Güvenikleştirme: 2009-2013

Obama'nın birinci başkanlık döneminde İran'a yönelik belirlediği "ikili yol" politikasının amacı esasen yaptırımları da kullanarak İran'ı anlaşma yapmaya zorlamak iken süreç içerisindeki gelişmeler yaptırımları araç olmaktan çıkarıp amaç haline getirmiştir. Anlaşma sağlama amacıyla yola çıkan Obama Yönetimi, Parsi'nin deyiimiyle "başkanlık süresinin bitimine bir buçuk yıl kala, aradığı diplomatik zaferi değil, kaçınmayı umduğu yaptırımların dayatılmasını kutluyordu" (Parsi 2012, 210). Bu açıdan Obama Yönetimi'nin 2009-2013 yılları arasında İran'a ve nükleer programına yönelik söylem ve uygulamaları Bush dönemindeki güvenikleştirmenin devamı niteliğindedir.

Yaptırımlar ile diplomasi'nin bir arada yürütülmesini öngören "ikili yol" yaklaşımı dışa ve içe yönelik güvenikleştirme politikaları arasında bir ikilik meydana getirmiştir. İkinci bölümde ele alındığı üzere Bush döneminin sonuna gelindiğinde Rusya ve Çin'in İran'a desteği devam ettiğinden güvenikleştirmenin uluslararası boyutu ve izolasyon hedefi tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Obama Yönetimi bu mirası devralarak İran'a yönelik çok taraflı yaptırımların genişletilmesine ve daha etkin hale getirilmesine odaklanmıştır. Özellikle Çin ve Rusya'nın yaptırımlara karşı Bush döneminden beri gösterdikleri direncin kırılması ana hedef olmuştur. İç siyasette ise zaten güvenikleştirilmiş olan konunun yönlendirilmesi söz konusudur. Bush Yönetimi'nin izlediği politika İran'ı müzakere edilemez bir haydut devlet olarak resmetmiştir. Obama Yönetimi'nde İran'ın güvenikleştirilmesi sürdürülse de İran tehdidi anlaşma yapmayı zorunlu hale getiren

bir etken olarak sunulmuştur. Yani, İran hayati bir tehdit olduğu için bir an önce anlaşma sağlanmalı, bunun için gerekirse önkoşullar olmadan diplomasi girişimleri başlatılmalıdır. Sonuç olarak, bağlam kısmında ele alınacağı üzere, dönemin büyük bölümünde yaptırım tarafının ağır basmakta olduğu açıkça görüldüğünden 2009-2013 dönemi güvenlikleştirmenin devamı olarak değerlendirilmektedir.

Obama Yönetimi'nin İran Nükleer Programına yönelik mevcut güvenlikleştirmeyi nasıl sürdürdüğü bağlam, güvenlikleştirici aktör, referans nesnesi, işlevsel aktörler, hedef kitle, kolaylaştırıcı faktörler ve güvenlikleştirmenin başarısı başlıkları altında detaylandırılacaktır. Diğer bir ifadeyle, Bush döneminin incelenmesi sırasında kullanılan yapı Obama'nın birinci dönemine uygulanacaktır. Bu sayede, hangi öğelerde değişiklik ve hangi öğelerde süreklilik olduğu açıkça görülebilecektir.

4.2.a. Bağlam

20 Ocak 2009 günü başkanlığı devralırken Obama'nın önündeki en önemli ulusal güvenlik meselelerinden biri de İran'dı (Gerges 2013b, 318). İran'a ilişkin mevcut tablo ise iki ülke arasında 30 yıllık bir düşmanlık ve Bush Yönetimi tarafından güvenlikleştirilmiş olan İran Rejimi ve İran Nükleer Programını içermektedir. Obama o gün konuşmasında Müslüman ülkelere "karşılıklı çıkarlara ve karşılıklı saygıya dayanan yeni bir yol arıyoruz" diyerek seslenmiş ve seçim kampanyası boyunca vaat ettiği yeni dış politikanın ilk adımını atmıştır. Parsi'nin değindiği gibi Obama'nın kullandığı "karşılıklı saygı" ifadesi İran açısından çok önemliydi ve eşitsiz bir ilişkinin sona ermesi anlamını taşımaktaydı (Parsi 2012, 9). Bu açıdan Obama'nın başkanlığa gelişi İran için de yeni bir sayfa açılacağı yönünde ümit verici olmuştur.

Göreve geldikten hemen sonra *el Arabiya*'ya verdiği televizyon röportajında İran'a mesaj gönderen Obama "İran gibi ülkeler yumruklarını açmaya istekliyse, bizden uzatılmış bir el bulacaklar" demiştir (Voice of America 2009). Obama'nın İran'a yönelik görüşmeleri başlatma girişimlerinin bir parçası olarak 5 Mart 2009'da Dışişleri Bakanı Hillary Clinton İran'ı Afganistan'ın istikrara kavuşturulması konusunda Lahey'de düzenlenecek olan uluslararası bir konferansa davet etmiştir (Gaietta 2016, 154–55). 2000'lerin başından beri iki ülke çıkarlarının uyuştugu bir konu olması nedeniyle Afganistan meselesi doğrudan diplomasi için uygun bir düzlem teşkil etmiştir. Daha yenilikçi bir hamle ise 20 Mart 2009'da Obama'nın Nevruz Bayramını kutlamak için İran halkına ve liderlerine yönelik bir video mesaj yayınlamasıyla gerçekleşmiştir. Obama'nın bu girişimi İran tarafında çok da olumlu karşılanmamış ve İran Dini Lideri Ayetullah Ali Hamaney'in eleştiri dolu cevabıyla sonuçlanmıştır. Hamaney, Obama'nın değişime vurgu yapan söyleminin gerçek hayatta karşılık bulmadığı üzerinde durmuş ve ABD politikalarını değiştirmedigi sürece İran'ın da herhangi bir değişiklik yapmayacağını belirtmiştir (Associated Press 2009). Bu tepkinin arkasında Obama'nın diplomasiye ağırlık verme söylemi dışında Bush döneminin diplomasi ve yaptırımları bir arada uygulamayı içeren "ikili yol" (*dual track*) yaklaşımını sürdürüyor olması yatmaktadır. Öyle ki Nevruz mesajından dokuz gün önce Obama, 1995'te Başkan Bill Clinton tarafından imzalanan yürütme emri doğrultusunda uygulanan İran'a yönelik Amerikan yaptırımlarının yenilenmesini onaylamıştır (Executive Office of the President 2009).

Obama'nın diyalog girişimleri Dini Lider Hamaney'e Mayıs ve Haziran'da gönderdiği iki mektupla devam etmiştir. ABD'nin birçok konuda İran'la doğrudan diyaloga olan ilgisini dile getiren ilk mektuba Hamaney'den karmaşık ama olumlu bir cevap gelmiştir. İkinci mektup ise İran seçimlerinin krize dönüşmesiyle cevapsız

kalmıştır (Parsi 2012, 101). Tüm girişimleri sekteye uğratan ve ABD'deki İran karşıtlarına önemli bir koz vererek Obama'nın İran'la müzakere yapmasını iç politika açısından olanaksız hale getiren tartışmalı İran cumhurbaşkanlığı seçiminden hemen önce Kahire'de Obama bir kez daha İran'a seslenmiştir. “On yıllardır süren karşılıklı güvensizliği” aşmanın zorluğuna değinen Obama, ABD'nin “karşılıklı saygı temelinde ve ön koşullar olmadan” ilerlemeye hazır olduğunu ifade etmiştir (Limbert 2015, 3).

Obama Yönetimi'nin görevdeki ilk beş ayında uyguladığı İran politikasına genel hatlarıyla baktığımızda söylem ve uygulamalar arasındaki tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Bu durum, Gerges'in belirttiği gibi Obama Yönetimi'nin anlaşma çabalarının aslında gönülsüz olmasıyla açıklanabilir. Buna göre, Obama yapıcı konuşmanın istenen sonuçları getirmese de ortamı yumuşatarak müzakereleri mümkün kılacağına inanmaktaydı (Gerges 2013a, 181). Kaussler ve Newkirk, Obama'nın İran politikasının angajmanla eşzamanlı yaptırımlara, uzun süreli caydırıcılığa, düşmanlık tehditlerine ve muhtemelen örtülü operasyonlara dayandığını ifade etmiştir (Kaussler and Newkirk 2012, 361). Pour-Ahmadi ve Mohseni ise Obama'nın temelde İran aleyhine küresel bir konsensüs sağlamayı hedeflemesi nedeniyle bir taktik olarak diplomasiye ağırlık verdiğini ve böylece uluslararası arenada İran Nükleer Programı karşısında desteğini artırdığını savunmaktadırlar (Pour-Ahmadi and Mohseni 2012, 151). Nihayetinde, Obama'nın “ikili yolu” bu haliyle İran'ı ABD'nin uzlaşma niyetine inandıracak bir düzlem sunmamıştır.

12 Haziran 2009'da gerçekleşen İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin Mir Hüseyin Musavi taraftarı Yeşil Hareket'in beklentilerinin aksine oyların yüzde 63'ünü Ahmedinejad'ın almasıyla sonuçlandığının açıklanması usulsüzlük

iddialarıyla beraber seçimin iptalini isteyen barışçıl sokak gösterilerine yol açmıştır (Şen 2016, 301). Güvenlik güçlerinin gösterileri bastırmak için aşırı güç kullanmasıyla çatışmalar kanlı hale gelmiş ve gözaltılar başlamıştır (H. Mousavian and ShahidSaless 2014, 228). Neda Agha-Soltan isimli genç bir kadının keskin nişancı tarafından vurularak öldürüldüğü görüntülerin sosyal medyaya taşınmasıyla rejimin acımasızlığı sembolleşmiş, bu görüntüler uluslararası gündeme oturarak şiddetli öfke ve kınamaya neden olmuştur (Simpson 2016, 98). ABD-İran anlaşmasını destekleyen İranlı muhalif gruplar Obama'nın daha sert bir duruş sergilemesini talep etmeye başlamışlardır (Limbert 2015, 3). Fakat Obama, belki de nükleer bir anlaşma ihtimalini riske atmamak için, temkinli davranmayı tercih etmiş ve protestoların en şiddetli olduğu günlerde sessiz kalmıştır (Gaietta 2016, 156). Ancak İran'dan gelen dehşet görüntülerinin sayısı ve daha sert bir tepki vermesi yönünde baskılar arttıkça Obama söylemini sertleştirmiş ve 23 Haziran'da İran Rejimi'ni "haksız eylemleri" için kınamıştır (Levs 2012). İnsan hakları kriziyle nükleer anlaşma arasında sıkışıp kalan Obama Yönetimi'nin nükleer anlaşma konusundaki endişelerinin ağır basması hem göstericileri hem de insan hakları savunucularını hayal kırıklığına uğratmıştır. Diğer yandan İran'da aylarca süren insan hakları ihlalleri ABD Kongresi'ndeki yaptırım yanlısı grupların tutumunun iyice sertleşmesine ve Obama üzerindeki baskının artmasına neden olmuştur (Parsi 2012, 101-3).

Seçim krizi nedeniyle iki ülke arasındaki diyalog çabalarının durduğu sırada İran'ın Kum kenti yakınlarında yıllardır yapımını sürdürdüğü Fordo Nükleer Tesisi'nin 25 Eylül 2009'da ABD, İngiltere ve Fransa tarafından açığa çıkarılmasıyla

gerilim yeniden yükselmiştir¹⁰ (Gaietta 2016, 157–58). Bu tesisin dağın içine gizlenmiş olması askeri amaçlı olduğu yönündeki iddiaları güçlendirmiş fakat açığa çıkması bir hafta sonra P5+1 ülkeleri ile İran arasında gerçekleşecek olan görüşmeye engel olmamıştır.

2009 yılının Haziran ayında İran, haftada on bin hastanın tedavisinde kullanılan medikal izotopların üretimi için Tahran Araştırma Reaktörü'nde kullanılmak üzere yakıt edinmek için IAEA'ye başvurmuştur. İran yüzde yirmi zenginleştirilmiş uranyumu henüz kendisi üretemediği ve yaptırımlar nedeniyle satın alamadığı için 2010 yılının sonuna doğru elindeki medikal izotopların tükeneceğini ifade etmiştir (Limbert 2015, 3). Rusya, ABD ve IAEA arasındaki görüşmelerin sonucunda İran'a sunulacak bir teklif hazırlanmıştır. 14-18 Eylül 2009 tarihlerinde Viyana'da yapılan IAEA Genel Konferansı'nda Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Başkanı ElBaradei, İran Atom Enerjisi Teşkilatı başkanı Ali Akbar Salehi ve Büyükelçi Soltanieh ile özel olarak bir araya gelmiş ve teklifin genel hatlarını içeren bir metin paylaşmıştır (Parsi 2012, 120). 1 Ekim 2009'da Cenevre'de P5+1 ülkeleri ile İran arasında gerçekleştirilen toplantıda anlaşma resmi olarak tartışılmış ve prensipte anlaşılmıştır. Buna göre İran elindeki 1200 kg hafif zenginleştirilmiş uranyumu Rusya'ya göndermesi karşılığında istediği yakıtı alabilecektir. İran bu teklifi başta kabul ettiyse de iç politik dengeleri nedeniyle anlaşmanın koşullarında çeşitli değişiklikler talep etmiş ve nihayetinde anlaşma başarısız olmuştur (Gaietta 2016, 161).

9 Şubat 2010'da İran Tahran Araştırma Reaktörü için gerekli yakıtı üretmek amacıyla yüzde yirmi seviyesinde uranyum zenginleştirmeye başlamıştır (Davenport 2019). Bu hamle İran'ın muhtemel müzakereler sırasında elini güçlendirebileceği

---

¹⁰ ABD, İngiltere ve Fransa istihbarat birimlerinin yürüttüğü operasyonun farkına varan İran yeni bir zenginleştirme tesisi kuracağını 21 Eylül 2009'da IAEA'ya bildirmiştir.

gibi ABD'nin tavrının sertleşmesiyle de sonuçlanabilirdi. Kısa vadede ikinci ihtimal gerçekleşmiştir. Ekim ayındaki yakıt takası anlaşmasının yeni bir versiyonu Türkiye ve Brezilya'nın aracılığıyla İran tarafından kabul edilmiştir. 17 Mayıs 2010'da İran, Brezilya ve Türkiye'nin ortak deklarasyonu duyurulduğunda anlaşmaya yanaşmayan ise ABD olmuştur. Bunun sebepleri arasında Obama Yönetimi'nin Rusya ve Çin'i İran'a yönelik yaptırımlar konusunda ikna etmeyi başarmış olmasıyla beraber iki anlaşma arasındaki sürede İran'ın zenginleştirilmiş uranyum stokunu artırması yer almaktadır (Reinl 2010; Sanger and Slackman 2010).

İran'a uygulanacak yeni yaptırımlar 9 Haziran 2010'da Güvenlik Konseyi'nce karara bağlanmıştır. İran'ı önceki Güvenlik Konseyi kararlarına ve IAEA şartlarına uymadığı gerekçesiyle cezalandıran 1929 sayılı BMGK kararına göre İran'ın tüm uranyum zenginleştirme ve yeniden işleme faaliyetlerini askıya alması ve IAEA ile tam işbirliği yapması gerekiyordu. Kararın ihlal edilmesi halinde ise Rejim Muhafızlarına ait işletmelerden bankacılık sektörüne, denizcilik sektöründen petrole kadar pek çok alanda daha da sıkılaştırılmış yaptırımlar uygulanacaktı (United Nations Security Council 2010). Hemen ardından tek taraflı ABD yaptırımları da devreye girmiştir. Obama'nın Temmuz 2010'da imzaladığı "Kapsamlı İran Yaptırımları, Hesap Verebilirlik ve Elden Çıkarma Yasası" (CISADA) İran ile zaten sınırlı olan ABD ticaretini ve kitle imha silahlarında kullanılabilecek teknolojilerin İran'a ulaşmasına izin veren ülkelerle bazı yüksek teknoloji ürünlerinin ticaretini sınırlandırmıştır. Ayrıca, BM yaptırımlarına paralel olarak İran'ın petrol ve doğal gaz sahalarını geliştirme imkanlarını kısıtlamıştır (The Department of the Treasury 2010). Amerikalıların ağlarına takılmak istemeyen ülkelerin ve özel şirketlerin İran'la iş yapmaktan uzak durmasıyla yaptırımların yıkıcı etkisi de ortaya çıkmıştır. Allianz, Total, Shell, BP gibi pek çok uluslararası

şirket İran pazarından çekilirken Avrupa Birliği de ABD ile saf tutarak İran'dan ham petrol ithalatını durdurmuş, bankacılık ilişkilerini ve ticari finansmanı kısıtlamıştır (Rezaei 2017, 173).

Yaptırımlar bir yana, yakın gelecekte anlaşma ihtimalinin ortadan kalkmasıyla ABD İran'a karşı 2008'den beri yürüttüğü siber saldırılara ağırlık vermiştir. 2009 ve 2010'da STUXNET virüsüyle Natanz nükleer tesisi sabotaj edilmiş, 2010 ve 2011'de "Duqu" ve "Flame" virüsleriyle saldırılar düzenlenmiştir (Gaietta 2016, 166–67). İran, Kasım 2010'da iki nükleer fizikçisine düzenlenen bombalı saldırılardan da ABD ve İsrail'i sorumlu tutan bir açıklama yapmıştır (Borger and Dehghan 2010).

Örtülü operasyonların ve yaptırımların iyice gerginleştirdiği böyle bir ortamda bekleneceği üzere, Ekim 2010'da Cenevre'de ve Ocak 2011'de İstanbul'da P5+1 ülkeleri ile İran arasında gerçekleşen görüşmeler olumlu bir sonuç doğurmamıştır. 21 Haziran 2011'de bu kez Rus dışişleri bakanı Sergey Lavrov bir müzakere haritasıyla gelmiş fakat herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştır. 2011 yılının sonuna doğru Ahmedinejad'ın iki yıldır İran'da tutuklu bulunan iki dağcıyı serbest bırakmak ve Tahran reaktörüne yakıt ikmali konusunda ABD'nin taahhüt vermesi karşılığında İran'ın yüzde 20 oranında zenginleştirilmiş uranyum üretmeyi durdurmaya hazır olduğunu açıklamak gibi girişimleri de ancak şüpheyile karşılanmıştır (Gaietta 2016, 173). 2012 yılında İstanbul, Bağdat ve Moskova'da devam eden görüşmeler öncekilere göre daha yapıcı olsa da taraflar arasındaki uyuşmazlıklar aşılammıştır (Davenport 2019).

4.2.b. Güvenikleştirici Aktör

Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de güvenikleştirici aktör yalnızca ABD Başkanı değildir. Obama dışında dış politika ve güvenlik konularında

yürütmenin temsilcileri olarak sayabileceğimiz Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton, Başkan Yardımcısı Joe Biden, Beyaz Saray Sözcüsü Robert Gibbs ve BM Büyükelçisi Susan Rice İran Nükleer Programı'nın devam eden güvenlikleştirme sürecine dahil olmuşlardır.

Söylemleri incelenecek olan bu aktörlere ek olarak Obama döneminde ABD Kongresi'nin İran'ın güvenlikleştirilmesi konusunda yoğun baskısı göze çarpmaktadır. Söylemlerinin uluslararası kamuoyuna ulaşma imkânı düşünüldüğünde asıl güvenlikleştirici aktör olarak değerlendirilmeler de Obama Yönetimi üzerinde yarattıkları baskı açısından Kongre'deki İran karşıtı grubun söylem ve yasa tasarılarını genel olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

22 Mayıs 2008'de 156 Cumhuriyetçi ve 124 Demokrat üyenin sponsorluğuyla ABD Kongresi'ne İran karşıtı bir tasarı sunulmuştur. Bu tasarı Obama göreve başladığında Kongre'deki İran karşıtı havayı göstermesi bakımından önem arz etmektedir. 362 sayılı müşterek karar (*Concurrent Resolution*)¹¹ "İran'ın nükleer silahlar ve bölgesel hegemonya peşinde koşarak uluslararası barışa, Ortadoğu'daki istikrara ve ABD'nin hayati ulusal güvenlik çıkarlarına yönelttiği tehdit konusundaki endişeleri duyurmayı" amaçlamaktadır (The House of Representatives 2008). Kararın İran'a yönelik endişeler başlığı altında talep edilen yaptırımlar adeta İran'ın ablukaya alınmasını gerektirmektedir (McArthur 2008).

Obama'nın göreve başladığı 2009 yılından sonra da ABD Kongresi'nde İran karşıtlarının tutumu çok farklılaşmamıştır. Haziran 2009'da kabul edilen "İran Rafine Petrol Yaptırım Yasası"na ilişkin görüşmelerde Cumhuriyetçi Senatör Mel Martinez İran tehdidini ve alınması gereken önlemleri şu şekilde ifade etmiştir (Martinez 2009):

---

¹¹ ABD'de müşterek karar (Concurrent Resolution), Senato ile Temsilciler Meclisi'nin her ikisinde kabul edilen, başkanın imzasını gerektirmeyen ve yasa gücüne sahip olmayan bir karar türüdür.

Şüphesiz İran, nükleer enerjiye, bir silaha ulaşma yolunda. Bunun bölge için inanılmaz derecede istikrarsızlaştırıcı bir olay olacağına hiç şüphe yok, ama aynı zamanda İsrail halkının varlığı için de büyük bir tehdit. Bunun olmasına izin veremeyiz. Diplomatik yolu takdir ediyorum, ancak tüm seçeneklerin mevcut ve masada olması gerektiğine inanıyorum. Bekledikçe tehdit artıyor. Bence harekete geçme zamanı daha da yakınlaşıyor.

2009 tarihli “İran Rafine Petrol Yaptırım Yasası”nın sponsoru Demokrat senatör Evan Bayh da 2010 yılında AIPAC konferansında İran’a askeri müdahalenin düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır: “Rejime zarar verebilecek agresif yaptırımlarla ilerlemeliyiz ... ama işe yaramaz. Şimdi nihai seçeneği, nükleer silah almalarını engellemek için güç kullanımını düşünmek zorundayız” (Johnson 2010).

Görüldüğü üzere Kongre’de İran Nükleer Programı’nı güvenleştiren söylem ve İran karşıtı talepler yoğunluğunu sürdürmüş ve Obama Yönetimi üzerinde baskı oluşturmuştur. 2009-2013 döneminde Obama Yönetimi’nin ikili yolu uygularken yaptırımlara ağırlık vermesinde Kongre’nin etkisi yadsınamaz.

4.2.c. Referans Nesnesi

Obama Yönetimi’nin İran Nükleer Programı’na yönelik söyleminde Bush dönemiyle benzeşen çok fazla öge bulunmaktadır. Seçim kampanyasından itibaren Obama’nın yaptığı çeşitli açıklamalarda Bush Yönetimi’nin değindiği referans nesnelere aynen korunduğu gözlenebilir. 2007 yılında başkan aday adayı olarak katıldığı tartışma programında Obama İran’ın nükleer silah geliştirmeye çalıştığını varsaymış, bunun ABD ve Orta Doğu’nun güvenliğini tehdit ettiğini dile getirmiştir: “Hiç şüphe yok: İran’ın nükleer silaha sahip olması bize ve bölgeye büyük bir tehdit olacak. Ve bunu geliştirme sürecindedir” (Shields and Brooks 2007).

Obama, Demokrat Parti Başkan Adayı olarak yaptığı dış politika konuşmasında bu kez, İran’ın nükleer silah edinmesi durumunda, bu silahları terör örgütlerine vereceğini varsayarak ABD çıkarlarına tehdit olduğunu ifade etmiştir:

“Teröre destek veren ülkelerin elinde nükleer silah olmasını tolere edemeyiz. İran’ın nükleer silah geliştirmesini engellemek, ABD için hayati bir ulusal güvenlik çıkarıdır” (Obama 2008).

ABD çıkarları ve bölge güvenliği dışında bir diğer referans nesnesi, Bush döneminde olduğu gibi, Obama döneminde de uluslararası barıştır. 9 Şubat 2009’da gerçekleşen basın konferansında Obama İran’ın nükleer programını da içeren eylemlerinin dünya barışına tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır (Obama 2009b):

Kampanya sırasında İran’ın sıra dışı bir tarihe, insanlara ve geleneklere sahip bir ülke olduğunu, ancak uzun yıllar sürdürdüğü eylemlerin bölgede ve dünyada barış ve refahın teşviki noktasında yararsız olduğunu; saldırılarının, Hizbullah ve Hamas gibi terör örgütlerini finanse etmelerinin, İsrail’e karşı kullandıkları saldırgan dilin, nükleer silah geliştirmelerinin ya da arayışlarının yalnızca bölgenin istikrarına ve bizim çıkarlarımıza değil, aynı zamanda uluslararası barışa aykırı olduğunu söyledim.

Dışişleri Bakanı Clinton da İran Nükleer Programı’na, füze geliştirme programına ve İran’ın terörist gruplarla ilişkisine değindiği Mart 2009 tarihli konuşmasında Avrupa ve Rusya’yı tehdit altında oldukları konusunda uyarmıştır: “İranlılar aktif olarak bir füze geliştirme programı yürütüyorlar ... ve bu silahların terörist grupların eline düşmesi konusundaki daimi tehdit, İran’a daha yakın olan Avrupa’nın hazırlanması gerektiğinin altını çiziyor ... İran Avrupa ve Rusya için tehdit teşkil ediyor” (CNN 2009a).

Son olarak, “nükleer silahların yayılmasının engellenmesi” ve “uluslararası hukuk” soyut referans nesnelere olarak söylemlerdeki yerini almaya devam etmektedir. Beyaz Saray Sözcüsü Gibbs’in Şubat 2010’daki IAEA raporuna ilişkin açıklaması İran’ın uluslararası hukuku ihlal ettiğini vurgulamaktadır: “rapor dünyaya, İran hükümetinin yerine getiremediği yükümlülükleri tekrar gösteriyor” (Lothian, Keyes, and Silverleib 2010). Başkan Yardımcısı Biden ise Milli Savunma Üniversitesi’nde yaptığı açıklamada, “Nükleer silahların yayılması ülkenin ve

insanlığın karşı karşıya kaldığı en büyük tehdittir ve bu yüzden hem çoğalmasını durdurmak hem de en sonunda onları ortadan kaldırmak için çalışıyoruz” diyerek İran Nükleer Programı’nın güvenlikleştirmesini daha geniş ve evrensel bir perspektife taşımıştır (Lothian, Keyes, and Silverleib 2010).

Obama Yönetimi’nin söylemleri Bush dönemi kadar sert olmamakla birlikte İran’ı güvenlikleştirmeye devam etmiştir. Bush Dönemi’nden farklı olarak Obama’nın İran’dan söz ederken “İran İslam Cumhuriyeti”¹² şeklinde tam adını kullanması ve İran’ı diplomasiye davet etmesi İran rejiminin tanındığı ve eşit bir devlet olarak muhatap alındığını göstermektedir. Ayrıca, 2009 yılındaki Nevruz mesajında “İran’ın milletler topluluğunda hak ettiği yeri alması” konusuna değinerek İran’ın bölgesinde önemli bir güç olarak tanınacağını da işaretini vermiştir (The Obama White House 2009). Diğer yandan İran’ın nükleer programı ABD çıkarlarına, bölgenin istikrarına, dünya barışına, uluslararası hukuka ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesine tehdit olarak resmedilmeye devam etmiştir.

4.2.d. İşlevsel Aktörler

Obama’nın ilk döneminde, güvenlikleştirici aktör veya referans nesnesi olmayıp güvenlikleştirme sürecini etkileme kapasitesine sahip olan birkaç aktör öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Bush döneminde olduğu gibi medyadır. Medyanın hükümetin söylemlerini yaygınlaştırma ve doğrulama rolü devam etmiştir. Yanı sıra, Bush döneminde yönetim üzerindeki etkileri dolayısıyla neredeyse güvenlikleştirici aktör konumunda olan İran karşıtı düşünce kuruluşlarının (Bush döneminde özellikle yeni muhafazakârlar) etkileri azalmakla birlikte Obama döneminde güvenlikleştirici yönde işlevsel aktör olarak yer aldıkları görülmektedir.

---

¹² Başkan Bush’un tüm resmi konuşma ve açıklamalarını içeren Ulusal Arşiv ve Kayıt İdaresi (NARA) veri tabanı *Public Papers of the Presidents of the United States* incelendiğinde bir kez bile “İran İslam Cumhuriyeti” ifadesini kullanmadığı görülmektedir.

21 Eylül 2012’de Washington’da gerçekleştirilen bir politika forumunda konuşan Washington Yakın Doğu Politika Enstitüsü (WINEP) Araştırma Direktörü Patrick Clawson İran’a karşı yalnızca yaptırımlarla yetinilmemesini önermiştir (Washington Institute 2012):

Sadece, diğer baskı yöntemlerinin yaptırımlarla birleştirebileceğini söylüyorum (...) Baskıyı artırabiliriz. Demek istediğim, bakın, İran denizaltıları periyodik olarak aşağı iniyor. Bir gün bunlardan biri gelmeyebilir. Neden olduğunu kim bilebilir? Basıncı arttırmak istiyorsak, çeşitli şeyler yapabiliriz. Bunu savunmuyorum, ama sadece yaptırımların ya da sadece başka şeylerin başarılı olması gerekmediğini düşünüyorum. İranlılara karşı örtülü operasyonlar kullandığımız bir oyundayız. Bu konuda daha sert olabiliriz.

Bir başka örnek Bilim ve Uluslararası Güvenlik Enstitüsü’ün (ISIS) en son IAEA verilerine dayanarak Şubat 2009’da yayınladığı rapor incelendiğinde görülmektedir. Washington merkezli düşünce kuruluşu, verilere göre İran’ın “nükleer silah üretme kapasitesine” ulaştığını belirtmiştir (CNN 2009b). ISIS raporu hakkında değerlendirmede bulunan bir IAEA yetkilisi böyle bir yorumlamanın yanlış olacağı, İran’ın yalnızca gerekli hafif zenginleştirilmiş uranyuma sahip olduğu ve bomba üretebilmek için öncelikle yüksek düzeyde zenginleştirmenin yapılması gerektiği konularında uyarıda bulunmuştur (CNN 2009c). Örneklerden görüldüğü üzere ABD’deki çeşitli düşünce kuruluşları İran’ın tehdit olarak inşa edilmesi noktasında faaliyetler yürütmüş ve güvenlikleştirme sürecine işlevsel aktör olarak katılmışlardır.

Bir diğer işlevsel aktör ABD’nin İran’a yönelik öngördüğü yaptırımların genişlemesi ve pek çok sektöre dokunması sonucunda süreçten büyük ölçüde zarar görecektir. Çin ve Türkiye gibi İran’ın ticaret partnerleridir. Medyanın aksine bu ülkeler güvenlikleştirme sürecini zorlaştıracak şekilde, yani güvenlik-dışlaştırıcı yönde etki etmişlerdir. Ayrıca kendi nükleer programını yürütmekte olan ve İran’la

ilişkilerini geliştirmek isteyen Brezilya da güvenlikleştirmeyi olumsuz etkileyen bir fonksiyonel aktör olarak sürece dâhil olmuştur. Çin uzun süre yaptırımlara dirense de Mart 2010'da ABD ile uzlaşmaya varmıştır (Borger and MacAskill 2010). Türkiye ve Brezilya ise 2010 yılında yürüttükleri arabuluculuk faaliyetleri sonucunda İran'la Tahran Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Bu anlaşmayı ABD'nin kabul etmemesi Obama Yönetimi'nin nihai amacının İran'la anlaşmaya varmak olduğu yönündeki algıyı ve yaptırım talebinin meşruiyetini zayıflatmıştır. Böylece, İran-ABD uzlaşmasını sağlama amacıyla yola çıkan iki ülke ABD'nin İran Nükleer Programını güvenlikleştirme hamlesini olumsuz etkileyen birer aktöre dönüşmüşlerdir.

4.2.e. Hedef Kitle

Obama Yönetimi'nin ilk döneminde uygulanan yaptırımları ve müzakere girişimlerini bir arada yürütme politikası nedeniyle güvenlikleştirme politikasında da iç ve dış hedef kitleler arasında önemli bir ayrım oluşmuştur. İran Nükleer Programı'nın ABD iç kamuoyuna yönelik güvenliklestirmesi Bush döneminde tamamlanmış olduğundan Obama Yönetimi'nin bu yönde bir çaba göstermesine gerek kalmamıştır. Aksine, İran'la müzakereleri başlatabilmek için iç kamuoyunun, anlaşma yapmanın ABD güvenliği açısından elzem olduğu konusunda ikna edilmesi gerekmiştir. Başka bir ifadeyle, İran Nükleer Programı zaten tehdit olarak kabul görmüş iken bu tehdit ön koşullar olmadan anlaşma masasına oturulması için itici bir güç olarak kullanılmıştır. Diğer yandan, uluslararası yaptırımların genişletilmesi ve etkinleştirilebilmesi için ikna edilmesi gereken başta Çin ve Rusya olmak üzere büyük güçler ile uluslararası kamuoyuna yönelik güvenlikleştirme devam etmiştir. Sonuç olarak, güvenlikleştirmenin hedef kitlesi Bush dönemine göre daralmış ve hem iç hem dış yerine yalnızca dış odaklardan oluşmuştur.

4.2.f. Kolaylaştırıcı Faktörler

Bush döneminde güvenlikleştirmeyi kolaylaştırıcı faktörler olarak ele alınan ABD Yönetimi'nin konumu, ABD-İran ilişkisinin geçmişi, 11 Eylül Saldırıları, İran Nükleer Programı'nın gizli bölümlerinin açığa çıkması ve Ahmedinejad'ın kışkırtıcı söylemleri elbette ki Obama dönemindeki güvenlikleştirmenin de arka planını oluşturmakta ve işlevlerini sürdürmektedirler. Fakat bu faktörlere yenileri eklenmiş ve örneğin 11 Eylül Saldırılarının üzerinden geçen zamanla birlikte ağırlığı azalarak yeni gelişmeler öne çıkmıştır. İç kolaylaştırıcı faktöre kısaca değindikten sonra Obama'nın İran'a yönelik diyalog girişimleri ve 2009 İran seçimlerinde rejimin tavrı gibi dönemin güncel gelişmelerinin güvenlikleştirme sürecine nasıl etki ettiğini ayrı başlıklar altında incelemek yerinde olacaktır.

4.2.f.i. Güvenlikleştirme Gramerinin Kurulumu

İç kolaylaştırıcı faktör olan güvenlikleştirme grameri, bahse konu tehdidin hayati olması ve acil önlemler gerektirmesi öğelerini barındırmalıdır. Obama Yönetimi, Bush dönemindeki kadar baskın şekilde olmamakla birlikte, güvenlikleştirme gramerine uygun bir söylem oluşturmuştur. ABD'nin BM Büyükelçisi Susan Rice bir röportajda tehdidin ciddiyetine şöyle işaret etmiştir: “Çıkan haberler hepimizin korktuğu ve tahmin ettiği gibi İran'ın nükleer silah arayışında olduğunu doğrulamaktadır. Bu, ABD'ye, bölgeye ve İsrail'e yönelik vahim bir tehdittir” (Rice 2009). Dışişleri Bakanı Clinton ise “İran'ın yarattığı tehdiide aldırmamak, dünyayı altı ay ila bir yıl içinde daha istikrarsız bir duruma sokacak (...) mümkün olan en kısa sürede yaptırımlar uygulanmalı” (Dombey 2010) diyerek İran nükleer tehdidinin aciliyetine ve bir an evvel önlem alınması gerektiğine işaret etmiştir.

4.2.f.ii. Obama'nın Diyalog Girişimleri

Başkanlığa adaylığını koyduğu günden itibaren Obama, İran'a ilişkin sorulara hep "masaya oturmaya hazır olduğu" ve "öncelikle yoğun diplomasiyi devreye sokacağı" yönünde cevaplar vermiştir (CNN 2007a; Borger 2009b). Çizdiği bu barışçıl ve diplomasi yanlısı imaj başkanlık görevine başladıktan kısa süre sonra İran Yönetimi'ne ve halkına yönelik yayınladığı Nevruz tebriği içeren video mesajla daha da pekişmiştir (The Obama White House 2009). Bunun yanı sıra Obama'nın iki kez Hamaney'e mektup gönderdiği de medyaya yansımıştır (Washington Times 2009; Amanpour 2009). Gerçek niyeti diplomasi yoluyla sorunları çözmek olsun ya da olmasın Obama'nın ABD-İran İslam Cumhuriyeti ilişkisinde bir milat niteliğinde olan bu girişimleri uluslararası arenada algıyı Obama lehine şekillendirmiştir. Clinton bir röportajında diplomasiye ağırlık vermenin ABD'nin elini güçlendirdiğini şu şekilde ifade etmiştir: "Diyalog seçeneğinin tüketilmiş olması, paydaşların İran'a baskı uygulama konusunda daha istekli olmalarını sağlayacaktır" (Clinton and Haass 2009). Tahran Araştırma Reaktörü için gerekli yakıtın sağlanması konusunda anlaşma sağlanamamasının ardından Obama, "İran ile nükleer programı hakkında yapıcı bir konuşma yapmaya istekli olduğumuzu söylemek için geri adım attık (...) uluslararası toplum Tahran'a tıbbi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bir teklifte bulundu fakat İran reddetti" diyerek İran'ı anlaşmaya yanaşmayan taraf olarak resmetmiştir (Tkachenko and Messia 2010). Bazı İranlı yazarlar da Obama'nın diplomasi girişimlerini tamamen güvenlikleştirme politikasının bir parçası olarak değerlendirmektedirler (Pour-Ahmadi and Mohseni 2012; Marandi and Halalkhor-2016). Her hâlükârda, diyalog girişimlerinin ve bu girişimlerin İran tarafında karşılık bulmamasının güvenlikleştirme sürecinde İran aleyhine bir yansıması olmuştur.

4.2.f.iii. İran'ın Nükleer Enerji Alanında Kaydettiği İlerlemeler

İran'ın nükleer teknoloji konusunda kaydettiği ilerlemeler, medyanın da yönlendirmesiyle uluslararası kamuoyu ve özellikle Batılı devletler için bombaya ulaşma süresinin kısalması anlamını taşımaktadır. İran'ın uzun menzilli füze denemeleri İsrail'e yönelik tehdidin arttığı şeklinde yorumlandığı gibi uranyum zenginleştirme sürecindeki gelişmeler de İran'ın nükleer silah elde etmeye çalıştığı yönündeki algıyı pekiştirmeye hizmet etmiştir. Bunun yanı sıra, nükleer döngünün tamamlanmasına kalan tahmini sürenin kısalması İran tehdidinin acil önlemler gerektirdiği kanaatini güçlendirerek güvenlikleştirmeyi kolaylaştırmıştır.

Şubat 2009'da IAEA İran'ın 1010 kg hafif zenginleştirilmiş uranyuma sahip olduğunu açıkladığında *The Guardian* "İran Bomba Yapmak için Yeterli Uranyumu Zenginleştirdi" başlığını atmıştır (Borger 2009a). Haziran 2009'daki bir IAEA raporuna göre, İran'ın 7.231 zenginleştirme santrifüjü mevcut olup Mart ayından bu yana potansiyel kapasitede yüzde 25 artış yaşanmıştır (Regencia and Chughtai 2018). İran'ın 31 Mayıs 2009 itibarıyla 1339 kg hafif zenginleştirilmiş uranyuma sahip olduğu da aynı raporda ifade edilmektedir (ElBaradei 2009, 1). Bu raporun medya organlarına yansması ise şu şekilde olmuştur: "İran nükleer silahlar için yeterli santrifüj kapasitesine sahip" (Sanger and Broad 2009a). Şubat 2010'da Ahmedinejad'ın %20 düzeyinde uranyum zenginleştirmesine başlanacağını açıklamasının ardından Clinton "İran askeri bir diktatörlük olma yolunda ilerliyor (...) Tehlikeli nükleer politikasını gözden geçirmeye çağırıyorum" ifadelerini kullanmıştır (Sturcke 2010). Obama da "İran nükleer programının yalnızca sivil amaçlı olduğunu iddia etmesine rağmen silahlanmaya doğru giden bir seyir izlemeye devam ediyor ve bu kabul edilemez" diyerek Ahmedinejad'ın açıklamasına tepki göstermiştir (Tkachenko and Messia 2010). Haziran 2010'da İran, 17 kg %20

oranında zenginleştirilmiş uranyum ürettiğini açıklamıştır. %20 oranında zenginleştirilmiş uranyum üretmesi, İran'ın nükleer bir silaha ulaşma sürecinin %90'ını tamamladığı anlamına geldiğinden uluslararası endişeye sebep olmuştur (World Nuclear Association 2019).

İncelenen örneklerin de açıkça gösterdiği üzere İran'ın nükleer teknolojiye kaydettiği ya da kaydettiğini iddia ettiği gelişmeler güvenlikleştirme sürecinde hem güvenlikleştirici aktör hem de işlevsel aktörler tarafından kullanılarak bir girdi görevi görmüştür.

4.2.f.iv. 2009 İran Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonrasında Yaşanan Kanlı Olaylar

Bağlam kısmında da ele alındığı üzere 2009 Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından İran, devrimden beri en büyük iç krizlerinden birini yaşamıştır. Seçim sonucunda Ahmedinejad'ın büyük farkla kazanmasını inandırıcı bulmayan ve seçimlerde şaibe ve usulsüzlük olduğunu iddia eden geniş halk grupları sokak gösterileriyle sesini tüm dünyaya duyurmuştur. Geri adım atmayan Hamaney'in de Ahmedinejad'ın arkasında durmasıyla İran Rejimi gösterileri şiddetle bastırma yoluna gitmiştir. Çatışmalar sırasında ölümler yaşanmış, çok sayıda tutuklama ve gözaltı sonrasında cezaevlerinden işkence, ölüm ve tecavüz haberleri gelmeye başlamıştır (Şen 2016, 302). Yaşanan insan hakları ihlallerine sosyal medya aracılığıyla tüm dünya şahit olmuştur. Başta Fransa ve İtalya olmak üzere pek çok ülke İran'da yaşanan vahşeti kınamıştır (Tran 2009).

Seçim sonrası gösteriler ve İran rejiminin buna şiddetle cevap vermesi iki şekilde güvenlikleştirmeye hizmet etmiştir. Birincisi, İran'ın uluslararası imajı bu olaylardan son derece olumsuz etkilenmiştir. İçinde bulunduğu izolasyondan kurtulup karşılıklı saygı çerçevesinde muhatap alınmak isteyen İran kendisini despot ve çağdışı uygulamalarla göstererek uluslararası kamuoyunu karşısına almıştır.

Kendi halkına zulmeden ve demokratik olmayan bir devlet görüntüsü çizerek İran güvenilmez olduğu algısını pekiştirmiştir. Diğer yandan, doğrudan nükleer programla ilişkili olmasa da bu konu İran'la müzakerelere karşı olan İsrail Lobisi gibi grupların elini güçlendirerek Obama Yönetimi'nin İran'la müzakereleri iç kamuoyuna karşı savunmasını zorlaştırmıştır (Parsi 2012, 103). Daimi olarak İsrail lobisi üzerinden ABD'nin İran politikasını yönlendirmeye çalışan İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, 2009 İran seçimlerinin ardından yaptığı açıklamalarda İran'ın anti demokratik uygulamalarını nükleer programıyla ilişkilendirerek tüm dünya için bir tehdit olduğunu ifade etmiştir (Benjamin Netanyahu 2009):

İran rejiminin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. İran demokrasisinin noksanlığını gerçekten görebilirsiniz. Bu, kendi halkını baskı altına alan, dünya çapında terörizmi destekleyen, İsrail'in ortadan kaldırılması için çağrıda bulunan ve Yahudi Soykırımı'nı açıkça reddeden bir rejimdir. Bu rejim sadece bizim varlığımız için değil, aynı zamanda ılımlı Arap ülkeleri, Avrupa'nın güvenliği ve dünyadaki barış için de büyük bir tehdit oluşturuyor ... Bu savaş rejiminin, Orta Doğu'da ve ayrıca tüm dünyada barışı tehdit edecek nükleer silahlar geliştirmeye çalıştığı gerçeğini kavramalıyız.

Fitzpatrick ise yaşanan olayları, 2009 seçimlerinden sonra İran Rejimi'nin meşruiyetini kaybetmesi olarak nitelendirmiştir (Fitzpatrick and Gwertzman 2009). ABD tarafından diplomasi adımının yarıda bırakılarak yaptırımlara ağırlık verilmesinin ardındaki belki de en önemli gelişme 2009 İran Cumhurbaşkanlığı Seçimi olmuştur (Parsi 2012, 104).

4.2.f.v. Fordo Nükleer Tesisi'nin Açığa Çıkması

Bush döneminde Natanz ve Arak tesislerinin açığa çıkması gibi Obama döneminde de İran gizli tuttuğu Fordo Nükleer Tesisi'ni Batılı istihbarat örgütlerinin tespit ettiğini fark ederek açıklamak zorunda kalmıştır. Bu tesislerin sonradan ortaya çıkması İran'ın geçmiş nükleer faaliyetlerini derhal bildirmeyerek IAEA ile imzaladığı Güvenlik Anlaşması hükümlerini ihlal ettiği anlamına gelmiştir. Bu durum İran ile uluslararası toplum arasındaki güven eksikliğini derinleştirmiş, İran

Nükleer Programı'nın geleceği hakkında uzun vadeli bir anlaşma sağlama olasılığını zorlaştırmıştır (Gaietta 2016, 2).

Fordo Nükleer Tesisi'nin yapımına 2006 yılında başladığı uydu görüntüleriyle tespit edilmiş fakat İran'ın faaliyetlerinin izlenmesine devam edebilmek için 2009'a kadar diğer ülkeler bu bilgiyi IAEA'ye bildirmemiştir (Crail 2009). Pilot bir tesis olduğu savunulan Fordo'yu İran'ın Nükleer Programı'nın gidişatı açısından daha da şüpheli hale getiren şey gizli tutulması ve büyüklüğünün (3000 santrifüj) yanı sıra Kum kenti yakınlarında bir dağın içerisine inşa ediliyor olmasıydı (James Martin Center for Nonproliferation Studies 2017). Büyük güvenlik tedbirleri altında inşası sürdürülen bu tesisin gizlice nükleer silah için yeterli düzeyde zenginleştirilmiş uranyum üretmekte kullanılacağı yönünde şüpheler dile getirilmiştir (Sanger and Broad 2009b).

İran her ne kadar muhtemel bir İsrail saldırısından korunmak için tesisi gizli tuttuğunu ve tesis henüz faaliyete başlamadığı için bildirmekle yükümlü olmadığını iddia etse de İran'a yönelik uluslararası şüpheler had safhaya çıkmıştır (Parsi 2012, 120). İngiltere Başbakanı Gordon Brown İran'ı "yıllar süren seri aldatma" ile itham etmiştir (Sanger and Broad 2009b). Obama "İran, halkının enerji ihtiyacını karşılayacak ölçüde barışçıl nükleer güç hakkına sahiptir. Ancak bu tesisin büyüklüğü ve konumu barışçıl bir programla tutarsız" ifadelerini kullanmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ise "İranlı liderlerin motorlar çalışırken zaman kazanmasına izin veremeyiz. Aralık ayına kadar İran liderleri köklü bir değişiklik yapmazsa, yaptırımlar uygulanması gerekecek. Bu barış ve istikrar içindir" diyerek İran tehdidini doğrulamıştır (Obama, Brown, and Sarkozy 2009). ABD, Fransa ve İngiltere liderlerinin açıklamalarından daha çarpıcı olan ise Obama'nın daha sert yaptırımlar uygulayabilmesinde kilit role sahip olan Rusya ve Çin'in tepkileridir.

Rusya Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev Pittsburgh'da düzenlenen G-20 Zirvesinde İran'ın tesisi IAEA'ya birkaç yıl boyunca bildirmemesinin "ciddi bir endişe kaynağı" olduğunu ve İran'ın barışçıl niyetlerini ispatlaması gerektiğini dile getirmiştir (Parker 2012, 9). Daha yumuşak olmakla birlikte Çin de İran'a yönelik bir uyarıda bulunmuştur (Sanger and Broad 2009b).

Dünya liderlerinin G-20 zirvesinde yaptıkları açıklamaların uygulamada karşılık bulması çok uzun sürmemiştir. IAEA Guvernörler Kurulu 27 Kasım 2009'daki kararlar İran'ı gizli uranyum zenginleştirme tesisinin inşasını durdurmaya çağırmıştır. 35 üyeden oluşan kurulun yirmi beş üyesi karar lehine oy kullanmıştır. Yalnızca Küba, Malezya ve Venezüella karşı çıkarken altı üye (Afganistan, Brezilya, Mısır, Pakistan, Güney Afrika ve Türkiye) çekimser kalmış ve Azerbaycan katılmamıştır. İran'a karşı uygulanacak yaptırımlara daha önce karşı çıkan Çin ve Rusya'nın kınama lehinde oy kullanması BMGK'dan çıkacak yaptırım kararının habercisi olmuştur.

Görüldüğü üzere İran'ın gizli nükleer tesisi Fordo'nun açığa çıkması güvenlikleştirme sürecindeki en kritik dönüm noktasını teşkil etmiş, Obama Yönetimi'nin uluslararası boyutta yürüttüğü güvenlikleştirme sürecinin başarıya ulaşmasında kolaylaştırıcı faktör olarak temel bir rol üstlenmiştir.

4.2.g. Güvenlikleştirmenin Başarısı

Daha önce de ifade edildiği gibi, Obama Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na yönelik güvenlikleştirme hamlesinin öncelikli hedef kitlesi başta BM Güvenlik Konseyi üyesi olan Çin ve Rusya olmak üzere büyük güçler ile uluslararası kamuoyudur. BMGK üyelerinin İran Nükleer Programı'nın yarattığı tehdit konusunda ne kadar ikna oldukları İran'a yönelik yaptırımlara ilişkin oylamalarda kullandıkları oylarla açığa çıkmaktadır ve Obama Yönetimi'nin güvenlikleştirme

hedefleriyle birlikte ele alınacaktır. Uluslararası kamuoyunun meseleye bakışı hakkında ise ancak küresel kamuoyu anketleri aracılığıyla fikir sahibi olunabilir.

Pew Araştırma Merkezi'nin 2012 yılında 21 ülkede yaptığı anket çalışması "İran'ın nükleer silah edinmesine" Pakistan, Hindistan ve Tunus haricinde tüm ülkelerde karşı çıktığını ortaya koymaktadır¹³ (Pew Research Center 2012). Anket sonuçlarına göre, katılımcıların ABD'de %94'ü, İngiltere'de %91'i, Fransa ve Almanya'da %96'sı, Rusya'da %77'si ve Çin'de %54'ü İran'ın nükleer silah edinmesini onaylamamaktadır. Onaylamayanlar içerisinde İran'a ekonomik yaptırım uygulanmasını destekleyenlerin oranı ABD'de %80, İngiltere'de %79, Fransa'da %74, Almanya'da %80, Rusya'da %46 ve Çin'de %38'dir. Türkiye (%82), Hindistan (%81), Pakistan (%96), Tunus (%82), Rusya (%65) ve Çin'de (%79) İran'a yaptırım uygulanmasını desteklemeyen önemli bir çoğunluk bulunmaktadır¹⁴. Bu durum bize Türkiye, Rusya ve Çin kamuoyunca "İran nükleer silahının" (nükleer program yerine nükleer silah olarak sorulduğunda bile) sorun olarak görülse de acil önlemler gerektiren bir tehdit olarak görülmediğini göstermektedir. Yani, Obama Yönetimi İran nükleer tehdidi konusunda Avrupa'yı yanına alsada uluslararası kamuoyunu tam olarak ikna edememiştir.

Politika hedeflerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek içinse öncelikle söylem incelenecektir. Obama Yönetimi'nin söyleminde İran'a yönelik nihai hedefin sembolü haline gelmiş olan "İran'ın nükleer silah edinmesine müsaade etmeyeceğiz" cümlesi Ekim 2008'de Obama tarafından dile getirilmiş, sonrasında ise hem Obama

---

¹³ Katılımcılara yöneltilen sorunun "İran Nükleer Programı'nı" yerine "İran'ın nükleer silah edinmesini" onaylıyor musunuz" şeklinde ifade olması yönlendirici niteliktedir. Fakat küresel çapta İran nükleer tehdidinde ilişkin algıyı ortaya koyan nadir çalışmalardan olması nedeniyle bu çalışma dikkate alınmıştır.

¹⁴ Bu oranlar tüm katılımcılardan, İran nükleer silahını onaylamayıp İran'a yaptırım uygulanmasına destek verenlerin çıkarılmasıyla bulunmuştur. Yani, konuya dair bilgisi olmayanlar + İran'ın nükleer silah edinmesini onaylayanlar + onaylamayan fakat yaptırım uygulanmasına da karşı çıkanların toplamını ifade etmektedir.

hem de Başkan Yardımcısı Biden tarafından pek çok kez tekrarlanmıştır (Brookes and Philips 2008; Medding and Clary 2009). Bu hedefe ulaşmak için belirlenen yöntem, daha önce değinildiği gibi diplomasi ve yaptırımların bir arada uygulanmasını içermektedir. Obama Yönetimi'nin daha somut ve spesifik hedeflerinin neler olduğu yine söylemler incelenerek tespit edilebilir.

Obama: “Başkan olarak görevim İran’ı diplomatik olarak sıkıştırdığımızdan emin olmaya, uluslararası toplumu İran’ın Nükleer Programı’nı ciddi şekilde takip etmeye yönlendirmeye ve İran’ı zor bir hesaplama yapmaya başlatmak için yaptırımları devreye sokmaya çalışmaktır” (Bohan 2008).

Obama: “Amerikan gücünün tüm öğelerini İran Rejimi’ne baskı yapmak için kullanacağım. Bunların başında saldırgan, ilkel ve doğrudan diplomasi: güçlü yaptırımlarla desteklenen ve ön koşulsuz diplomasi gelmektedir” (Obama 2008). Adaylığı sırasında İran’a yönelik politikasını çok açık şekilde ortaya koyduğu bu açıklamalarından Obama Yönetimi'nin İran konusunda şu üç hedef için çalışacağı anlaşılmaktadır:

- İran’ı yoğun diplomasi kullanarak sıkıştırmak
- İran Nükleer Programı’nı uluslararası gündem maddesi haline getirmek
- Uluslararası yaptırımları etkinleştirmek

Yoğun diplomasi uygulayarak İran’ı sıkıştırma hedefi başta İran’ın anlaşma yapmaya zorlanmasını ifade etse de daha sonra diplomasi yolunun ikinci plana atılmasıyla “İran’ın anlaşmaya yanaşmayan taraf olarak görülmesini sağlama” haline dönüşmüştür. Önce, Obama’nın “sıcak” uzlaşma girişimleri ile Hamaney’in “sert” cevapları, daha sonra ise Tahran Araştırma Reaktörü’ne ilişkin değiş tokuş anlaşmasının İran tarafından reddedildiğinin medyaya yoğun şekilde yansımaları İran aleyhine algının oluşmasını sağlamıştır. Brezilya ve Türkiye’nin arabuluculuğuyla

İran bir anlaşma metnini kabul ettiğinde ABD'nin aksi bir tutum içine girmesi ise tüm dünyada olmasa da başta Brezilya ve Türkiye olmak üzere birkaç ülkede ABD'nin niyetinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan, İran'ın diplomatik olarak tamamen değil, büyük ölçüde baskı altına alındığı söylenebilir.

İran Nükleer Programı'nın uluslararası kamuoyunun gündemine gelmesi ABD Başkanı olarak Obama'nın ne sıklıkta konuya değindiğiyle büyük oranda ilintilidir. BM Genel Kurulu'nda 2001'den 2015'e kadar ABD Başkanları'nın yaptıkları konuşmalar incelendiğinde İran ve nükleer programa ilişkin ifadelerin (nükleer, silahlanma, silahsızlanma, silahlanma yarışı, İran/İranlılar, kitle imha silahları) Bush'un birinci başkanlık döneminde 37 kez Obama'nın birinci döneminde ise 62 kez kullanıldığı görülmektedir (Rasamny 2016, 17). Bunun yanı sıra Obama ilk BM Genel Kurulu konuşmasında nükleer meselesini gelecek için temel teşkil eden dört ayaktan biri olarak konumlandırmıştır. Uluslararası yayın organları ABD Başkanı'nın konuşmalarını yakından takip ettiğinden Obama'nın bu tercihleri İran Nükleer Programı'nın uluslararası medyaya yansıma sıklığını doğrudan etkilemiştir. Diğer yandan, 2009 yılında G-20 Zirvesi'nde ABD, İngiltere ve Fransa liderlerinin ortak bir açıklamayla İran'ı gizli bir nükleer tesis kurmakla suçlamaları konuyu bütün dünyanın gündemine taşımıştır.

9 Haziran 2010'da BMGK'de alınan 1929 sayılı karar ABD'nin İran'a yönelik uluslararası baskıyı artırma hedefinin başarıya ulaştığının en belirgin kanıtıdır. Bu kararlar İran'ın balistik füzelerle ilgili herhangi bir faaliyete katılması, nükleer programla bağlantısı olan kişilerin seyahat etmesi, ilgili ülkelerde İran bankalarının açılması, nükleer programa katkıda bulunabilecek olması durumunda İran bankalarının ilgili ülke bankalarıyla ilişki kurması, ilgili ülkelerde faaliyet gösteren finansal kurumların İran'da şube ve hesap açması yasaklanmış; silah

ambargosu sıkılaştırılmış; İran İslam Cumhuriyeti Denizcilik Hatları ile Devrim Muhafızları'na ait varlıklar dondurulmuş; devletlerin İran kargolarını denetlemeleri, yasaklanmış faaliyetlerde bulunan İran gemilerinin hizmet vermesinin yasaklanması, hassas nükleer faaliyetler için kullanılan finansal hizmetlerin önlenmesi, İranlı kişi ve kurumlarla muhatap olunduğunda yakın gözetim altında tutulması tavsiye edilmiştir. Oldukça geniş bir kapsama sahip bu yaptırım kararı Türkiye ve Brezilya'nın aleyhte oy kullanması ve Lübnan'ın da çekimser kalması sonucu 12-2 oyla kabul edilmiştir. 2011 yılında mevcut yaptırımların uzatılması için yapılan oylamada yalnızca Lübnan çekimser kalmış ve 14 oyla karar alınmıştır. 2012'ye geldiğinde yaptırımlar oy birliğiyle bir yıl daha uzatılmıştır. Obama dönemindeki başarılı güvenlikleştirme sonucunda, o zamana kadar İran'a uygulanacak yaptırımlara bir şekilde önkoşul koşmuş veya direnmiş olan Çin ve Rusya da İran aleyhine oy kullanmış ve İran'a karşı en güçlü yaptırımlar devreye sokulmuştur. Uluslararası kamuoyu ve Avrupa Birliği'nden ziyade Rusya ve Çin'in İran'a karşı kampta yer alması İran'ın yalnızlaştığına da delalet eden son derece önemli bir gelişmedir.

İran ekonomisini en çok zora sokan ise Avrupa Birliği tarafından devreye sokulan yaptırımlar olmuştur. BMGK'nin 2010 yılı Haziran ayında aldığı 1929 sayılı yaptırım kararını takiben AB'nin de ilk olarak aynı yıl aldığı yaptırım kararı İran'ı küresel finans sisteminden dışlamıştır. 2012'deki AB yaptırımları ise petrol ürünleri, sigortacılık, bankacılık gibi birçok alanı kapsayarak en üst düzeye ulaşmıştır (Küpeli 2016, 109). 2012'den itibaren İran ekonomisindeki çöküşün hızlanması bu nedenledir.

Obama Yönetimi'nin güvenlikleştirici söylemi, kolaylaştırıcı faktörlerin etkisiyle, belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlamıştır. Nihai hedef olan İran'ı nükleer programı konusunda geri adım atmaya ikna etmek ise 2009-2012 yılları

arasında güvenlikleştirme politikalarıyla başarısız olmuştur. Bu çerçevede, güvenlikleştirmenin söylem aracılığıyla ulaşılabilecek olan taktiksel hedefler çerçevesinde başarıya ulaştığı değerlendirilmektedir. Nihayetinde Obama'nın birinci başkanlık döneminde İran Nükleer Programı'na yönelik başarılı bir güvenlikleştirme politikası yürütülmüş fakat güvenlikleştirme İran'ın caydırılması için yeterli olmamıştır.

4.3. Obama Döneminde Güvenlik-dışlaştırma: 2013-2017

2013-2017 yılları arası, Obama'nın ikinci başkanlık dönemi olmasının yanı sıra İran'da Batı ile anlaşmaya varmayı vaat eden Ruhani'nin cumhurbaşkanı olduğu, otuz yılı aşkın bir süredir birbirini düşmanlaştırmış olan iki ülkenin dış işleri bakanlarının resmi toplantı dışında beraber görüntülendikleri¹⁵ ve İran ile P5+1 ülkeleri arasında nükleer anlaşmanın yapıldığı oldukça dikkat çekici bir dönemdir. Bu gelişmelerin yaşanmasının İran Nükleer Programı açısından ne ifade ettiği, bir güvenlik-dışlaştırma söz konusu olup olmadığı ve öyle ise sürecin nasıl işlediği bu kısımda cevap aranacak olan sorulardır.

2013 yılına gelindiğinde Obama Yönetimi'nin ilk dönemde devreye sokmayı başardığı yaptırımlar İran'a baskı uygulama noktasında büyük başarı gösterse de İran Nükleer Programı'nın hızını kesememiştir. İran ekonomisi yaptırım kararının BMGK'da onaylandığı 2010 yılında 6,6 büyürken 2012'de bu rakam -6,6'ya gerilemiştir (United States Institute of Peace 2015). 2009'da gerçekleşen günlük 4,2 milyon varil petrol üretimi ve günlük 2,4 milyon varil ham petrol ihracatı rakamları ise 2012 sonunda günlük 3,5 ve 1,5 milyon varil olmuştur (U.S. Energy Information

---

¹⁵ 14 Ocak 2015'te, Cenevre'de yapılan nükleer müzakereler sırasında Kerry ve Zarif beraber sokakta yürüyüş yapmışlar, bu görüntülerin medyaya yansması İran'daki muhafazakarlar tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır (Karami 2015).

Administration 2013). İran'da devlet gelirlerinin yaklaşık %60'ının petrolden elde edildiği göz önünde bulundurulduğunda bu sektöre odaklı yaptırımların etkisi daha da çarpıcı olmaktadır. İran Riyali'nin %60'ı aşan değer kaybı ile yüksek enflasyon ve işsizlik rakamları rejim üzerindeki baskıyı had safhaya çıkarmış fakat bu süreçte İran Rejimi nükleer program konusunda geri adım atmak bir yana zenginleştirilmiş uranyum stokunu artırmaya ve santrifüjleri geliştirmeye devam etmiştir. Haziran 2009'da 7.231 olan santrifüj sayısı Şubat 2013'te 15 bini aşmış, 31 Mayıs 2009 itibarıyla 1.339 kg olan LEU stoku ise 5.974 kg'a ulaşmıştır. Yanı sıra, 167 kg %19.75 oranında zenginleştirilmiş uranyum elde edilmiştir (Albright et al. 2013).

Tüm baskılara rağmen İran Nükleer Programı'nın durdurulamadığı bu tablo karşısında Obama Yönetimi ya çatışmayı tırmandırarak İran'a askeri müdahaleyi düşünmeye başlayacak ya da zaten köşeye sıkışmış durumda olan İran'ı anlaşmaya ikna etmek için bazı temel noktalarda geri adım atacaktır. Bu bölümün başında ele alındığı üzere Obama'nın diplomasiyi ön plana koyan dış politika anlayışı yeniden seçilme baskısının da ortadan kalktığı ikinci başkanlık döneminin başlamasıyla daha belirgin hale gelmiştir. Önündeki iki seçenekten barışçıl olanı tercih eden Obama 6 Kasım 2012'de yeniden başkan seçilmiş ve hemen ardından 14 Kasım'da İran'a yönelik "sıfır zenginleştirme" talebinden vazgeçildiğinin ilk sinyalini vermiştir: "Bir yandan uluslararası yükümlülüklerini yerine getirip uluslararası topluma nükleer bir silah arayışında olmadıklarına dair açık güvence sağlarken, diğer yandan barışçıl nükleer enerjiden faydalanmalarının bir yolu olmalı" (Obama 2012, 11).

Obama Yönetimi'nin İran'ın barışçıl nükleer enerji geliştirme hakkının tanındığı bir düzlemde İran'la anlaşma sağlamayı hedefleyen yeni politikasını uygulayabilmesi için, kendisinin de kurulumunda önemli rol oynadığı güvenleştirme söylemini bu kez tersine çevirmesi veya en azından yönlendirmesi

gerekmıştır. Bu kısımda, Obama Yönetimi'nin İran'a ve İran Nükleer Programı'na yönelik söyleminde ortaya çıkan değişiklikler Güvenlikleştirme Teorisi'nin az geliştirilmiş yönü olan “güvenlik-dışlaştırma” perspektifinden ele alınarak teoriye girdi sağlanmaya çalışılacaktır.

4.3.a. Bağlam

Obama 6 Kasım 2012'de İsrail'e yakın bir duruş sergilemesi beklenen Cumhuriyetçi aday Mitt Romney'i yenerek yeniden başkan seçilmiştir. Seçim öncesinde İran'la karşılıklı olarak başlayan diplomasiye geçiş emareleri¹⁶ Obama'nın seçimi kazanmasıyla daha da güçlenmiştir (Maloney 2012). İsrail Lobisi'ni karşısına alarak “sıfır zenginleştirme” politikasının bir kenara bırakıldığına işaret eden açıklamalarda bulunan Obama Yönetimi (Obama 2012, 11), P5+1 ile İran arasında Şubat 2013'te Almati'de gerçekleşen görüşmelerde bu tavrı sürdürmüştür.

İranlı baş müzakereci Said Celili tarafından bir dönüm noktası olarak değerlendirilen Almati görüşmelerinde İran'a yönelik önemli bir yaptırım hafifletmesi sunulmuş olmasa da, önceki tekliflerden farklı olarak İran'ın zenginleştirmeyi tamamen durdurması ve Fordo Nükleer Tesisi'ni kapatması zorunlu tutulmamıştır (Peterson 2013). Yanı sıra, İran'ın %20 düzeyinde uranyum zenginleştirmeyi durdurması talep edilirken mevcut %20 zenginleştirilmiş uranyum stokunun Tahran Araştırma Reaktörü'nde kullanmak üzere gerekli olan kısmını bulundurabilmesi teklifte yer almıştır (Gaietta 2016, 177). P5+1 yetkilileri görüşmeleri yalnızca “olumlu” olarak değerlendirmekle yetinse de Nisan ayında

---

¹⁶ Ekim 2012'de ABD Yönetimi İran'la ikili görüşme seçeneğinin değerlendirilmekte olduğunu ifade etmiştir. İran'ın Paris ve Birleşmiş Milletler eski elçisi Sadeq Kharrazi seçimlere bir hafta kala Obama'yı İslam'la Batı'nın arasındaki gerginliği azaltma ve İran'la yakınlaşma çabaları için övmüştür (Reed 2012). 2012 yılının sonlarına doğru İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salahi ABD ile doğrudan görüşmelerin gerekliliğini dile getirmiştir (Gaietta 2016, 178). 2012 ortalarında ABD ve İran'lı yetkililer arasında Umman'da gizli görüşmelerin gerçekleştirildiği sonradan açığa çıkmıştır (Solomon 2015).

yeniden toplanılması kararlaştırılmıştır. 2013 Nisan görüşmelerinde İran'ın teklifi diğer taraflarca tatmin edici bulunmayınca İran teklifini revize etmiş fakat yine de taraflar arasında bir anlaşma sağlanamamıştır (Davenport 2015). İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşıyor olmasının da etkisiyle görüşmelerin devamı için yeni bir tarih belirlenmemiştir.

Almati görüşmeleriyle eş zamanlı olarak Umman'ın başkenti Maskat'ta ABD ile İran arasında 2012'de gerçekleştirilen gizli ikili görüşmelerin devamı yürütülmekteydi (Lyons 2015). Umman Kralı Kâbus bin Said'in arabuluculuk ettiği gizli görüşmeler yine İran'ın zenginleştirme hakkının resmen tanınması ekseninde şekillenmiştir. İran'ın ABD'ye duyduğu güvensizlik, John Kerry'nin Sultan Kabus'a yazdığı ve İranlı yetkililere iletilen bir mektupla büyük ölçüde aşılmış olmasına rağmen yaklaşan İran seçimleri müzakerelerde daha büyük bir sıçrama yaşanmasını önlemiştir (Parsi 2017, 193–95).

14 Haziran 2013'te, beklenen muhafazakâr zaferinin aksine, ılımlı ve dış politikada diplomasi yanlısı tavrıyla öne çıkan Hasan Ruhani ilk turda %50'nin üzerinde oy alarak İran Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçim kampanyasında İran ekonomisini ön plana koyan ve ezici yaptırımları kaldırmak için uğraşacağını dile getiren Ruhani'nin Cumhurbaşkanı olması müzakerelerde yeni bir aşamaya geçileceği inancını pekiştirmiştir. Obama'nın Ruhani'yi tebrik eden mektubu ve Ruhani'nin teşekkürü iki ülkenin de nükleer müzakereleri ilerletme yönündeki niyetlerine işaret etmiştir (Şen 2017, 9).

Obama ve Ruhani Yönetimleri tarafından verilen olumlu sinyallere rağmen, ABD Temsilciler Meclisi ile Senatosu İran'a yönelik yaptırım politikasından vazgeçmemiş, Temmuz ayında Temsilciler Meclisi İran'ın dış ülkelerle altın ve döviz ticareti yapmasını engellemek için “Nükleer İran Önleme Yasası”nı 400'e 20

oyla onaylarken 76 senatör İran'a daha sert yaptırımlar uygulanması yönünde Obama'ya bir mektup yazmıştır (Klapper 2013; Gladstone 2013). İran dışışleri sözcüsü Abbas Arakçi'nin “yanlış zamanda yanlış hareket” olarak değerlendirdiği bu yaptırım kararına Obama da iki ülke arasında diplomatik kanalların umut verici olduğu ve Ruhani Yönetimi'ne zaman tanınması gerektiğini belirterek karşılık vermiştir (Mehr News Agency 2013; Klapper 2013).

3 Ağustos 2013'te göreve başlamasının ardından Ruhani ve dışışleri ekibi ABD ile İran arasında daha önce başlamış olan gizli ikili görüşmeleri de devralmıştır. Ağustos-Kasım ayları arasında toplam 7 görüşme gerçekleştiren taraflar Eylül ayında bir anlaşma sağlamaya oldukça yakınlaşmıştır (Parsi 2017, 217–18). Buna ek olarak, 17 Eylül'de IRGC komutanlarına yönelik konuşmasında Dini Lider Hamaney alışılmadık bir şekilde “kahramanca esneklik” ifadelerini kullanarak diplomatik süreci desteklediğini ve “ABD yüzünden değil kendi inancımız gereği nükleer silahlara inanmıyoruz” diyerek İran'ın nükleer silah arayışında olmadığını ortaya koymuştur (Esfandiari 2013). Ruhani'nin BM Genel Kurulu'na hitap edeceği 25 Eylül tarihinin hemen öncesinde yaptığı bu konuşma Hamaney'in Ruhani ve ekibini desteklediğini ve olası bir anlaşmayı kabul edeceğini de göstermiştir.

Eylül ayında gerçekleşen BM Genel Kurulu sırasında İran Dışışleri Bakanı Cevad Zarif hem ABD Dışışleri Bakanı John Kerry ile 1979'dan beri iki ülke arasında gerçekleşen en üst düzey ikili görüşmeyi gerçekleştirmiş hem de P5+1 Dışışleri Bakanlarına yeni bir teklif sunmuştur. Taraflar bu teklifi görüşmek üzere 15-16 Ekim'de Cenevre'de toplanmayı kararlaştırmıştır (Gaietta 2016, 189). Bu gelişmelerin yanı sıra, Obama ile Ruhani arasında 28 Eylül'de gerçekleşen doğrudan telefon konuşması da tarihi bir önem taşımaktadır. Ahmedinejad'ın mektubuna cevap dahi vermeyen (Parsi 2012, 33) Obama'nın Ruhani ile gerçekleştirdiği 15 dakikalık

telefon görüşmesi İran'ın yeni cumhurbaşkanının ne kadar farklı konumlandırıldığına göstergesidir.

20 Kasım 2013'e gelindiğinde taraflar Cenevre'de üçüncü kez toplanmıştı. 15 Ekim'de Zarif'in sunduğu ana teklif üzerinden başlayan müzakereler 7-9 Kasım'da detaylandırılmış, sonradan ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkların giderilebilmesi için 10 gün sonra yeniden toplanmak üzere görüşmelere ara verilmiştir (International Crisis Group 2014, 8–9). Bu kez üç gün süren yoğun çalışmalar sonucunda nihai bir anlaşma metni üzerinde uzlaşmıştır. Altı ay geçerli olacak olan Cenevre Anlaşması veya Ortak Eylem Planı (JPOA) ile kalıcı anlaşmaya zemin hazırlamak üzere güven ve işbirliğinin tesisi hedeflenmekteydi (Şen 2017, 9). Anlaşmaya göre İran Arak tesisindeki çalışmaları ve %20 seviyesinde uranyum zenginleştirmeyi durdurmayı kabul ederken İran'a yönelik yaptırımların bir kısmına ve bazı varlıkların dondurulmasına son verilecektir (Lyons 2015). Anlaşma süresince IAEA de İran'ın tüm nükleer faaliyetlerine erişebilecek ve bunları yakından inceleyecektir.

Hem ABD hem İran iç politikada puan toplamak için anlaşmayı kendi kazanımları ve karşı tarafın ödünleri olarak lanse etmeye çalışmış, iki tarafın diplomatik adaba uygun olmayan açıklamaları sonucunda ortaya çıkan çelişkili tablo iki ülkedeki anlaşma karşıtlarının eleştirilerini güçlendirmeye hizmet etmiştir (International Crisis Group 2014, 9). İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun anlaşmanın büyük bir hata olduğu ve durdurulması gerektiğine dair açıklamasının ardından ABD içerisindeki İsrail yanlısı gruplar da (Amerikan Yahudi Komitesi (AJC), Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC), Karalamayla Mücadele Birliği ve Büyük Amerikan Yahudi Örgütleri Başkanları Konferansı) yeni yaptırım taleplerini dillendirmeye başlamıştır (Parsi 2017, 247–48). Aralık ayında AIPAC'ın desteklediği ve İran'a yeni yaptırımlar uygulanmasını öngören “Nükleer Silahsız İran

Yasası” senatoya gelmiş fakat yeterli oyu alamamıştır (Hanauer 2014, 28). İran’a yeni yaptırım uygulanması anlaşmanın ihlali anlamına geleceğinden bu yasanın senatodan geçmemesi, ABD’de Obama Yönetimi’nin yürüttüğü diplomatik sürecin ve geçici anlaşmanın bir ölçüde kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

Uygulama detaylarına ilişkin görüşmelerin de tamamlanmasının ardından 20 Ocak’ta anlaşma uygulamaya konmuş ve kapsamlı anlaşma için müzakerelerin ilk 6 ayı başlamıştır. İran Nükleer Programı’nın uluslararası arenada normalleşmesi açısından büyük önemi haiz olan anlaşmanın etkisi İran’ın 2014 başında iki hafta içerisinde 2013’ün tümünden daha fazla uluslararası delegasyonu ağırlamasıyla da kendisini göstermiştir (Erdrink 2014). Diplomatik düzeyde ise 2011’den beri İngiltere ve İran arasında durdurulmuş olan ilişkilerin anlaşmanın uygulama gününden hemen sonra yeniden başlaması İran’ın uluslararası izolasyondan kurtulacağına işaret etmiştir (Gaietta 2016, 200).

İlk altı aylık sürenin sona erdiği Temmuz 2014’e gelindiğinde Viyana’da başlayan çok sayıda toplantının ardından taraflar arasında hala önemli görüş ayrılıkları bulunduğundan müzakere süresi 6 aylığına uzatılmıştır (S. Jones 2014). Müzakerelerdeki yavaş ilerlemenin arkasında Avrupa ülkelerinin talebi doğrultusunda Umman üzerinden sürdürülen gizli görüşmelere son verilmesi, Ukrayna müdahalesi nedeniyle Rusya ile diğer devletler arasında ortaya çıkan sürtüşme ve Suriye iç savaşına ilişkin konular nedeniyle İran’ın ABD’ye olan güvensizliğinin artması gibi bölgesel konular yer almıştır (Parsi 2017, 255). İkinci altı aylık süreçte İran ile ABD ve İran ile Rusya arasında ikili görüşmeler yapılmasına rağmen Arak nükleer tesisinin dönüştürülmesi, İran’ın zenginleştirme kapasitesi, santrifüj sayısı ve zenginleştirilmiş uranyumun Rusya’ya gönderilmesi gibi konularda uzlaşma sağlanamamış ve bir kez daha müzakere süresi uzatılmıştır

(S. Jones 2014). Mart 2015'e kadar siyasi anlaşmanın ve 30 Haziran 2015'e kadar teknik anlaşmanın yapılmasını öngören bu son uzatma kararı JPOA'nın hükümlerine ek olarak beş milyar dolarlık ek bir yaptırım indirimi karşılığında (yaklaşık 700 milyon dolarlık aylık taksitler halinde) İran'ın elindeki yüzde 20 oranında zenginleştirilmiş uranyumu Tahran Araştırma Reaktörü için yakıtı dönüştürmesini içeriyordu. Böylece İran'ın bu malzemeyi askeri bir amaçla kullanabilme ihtimali oldukça zayıflamıştır (Gaietta 2016, 215).

Kasım 2013'te üzerinde mutabakata varılan Ortak Eylem Planı çerçevesinde 18 aydır sürdürülen diplomatik çabalar 2 Nisan 2015'te ilk kritik meyvesini vermiş ve Çerçeve Anlaşma üzerinde uzlaşmıştır. İran'ın nükleer silah üretebilmesi için gereken sürenin 1 yılın üzerine çıkarılmasını hedefleyen anlaşmayla İran Nükleer Programı'nın daha önce tartışma konusu olan tüm teknik detaylarına ilişkin uzlaşma sağlanmıştır (Şen 2017, 9). Çerçeve Anlaşma'nın üzerine bina edilen 14 Temmuz 2015 tarihli Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) zenginleştirme kapasitesinde önemli bir düşüş, Arak tesisinin yeniden tasarlanması ve İran'ın anlaşmaya uyumunu teyit etmek üzere derinlemesine IAEA denetlemesi karşılığında İran'a yönelik nükleer bağlantılı yaptırımların durdurulması ve nihayetinde tamamen kaldırılmasını içermektedir (Davenport 2018).

Hem ABD'deki hem İran'daki diplomasi yanlıları tarafından büyük bir sevinçle karşılanan anlaşmanın yapılmasının ardından iç onay süreçleri başlamış ve haliyle iç politikadaki tartışmalar yoğunlaşmıştır. ABD Kongresi'nde anlaşmanın muhalifleri pek çok itirazda bulunmuşlardır. Onlara göre İran'ın zenginleştirme kabiliyeti sıfırlanmalı ya da en azından daha keskin biçimde azaltılmalı; zenginleştirme ve yeniden işleme konusundaki kısıtlamalar süresiz olmalı veya en azından daha uzun sürmeli; IAEA denetmenleri, şüpheli tesislere her zaman, her

yerden erişebilmeli; yaptırımların azaltılması, eğer olacaksa, daha yavaş gerçekleştirilmeli; İran'ın bölgesel davranışı ve füze testleri gibi nükleer amaçlı diğer faaliyetleri de JCPOA'nın bir parçası olarak ele alınmalıdır (Einhorn and Nephew 2016, 3). Tüm itirazlara rağmen Obama Yönetimi yeterli sayıda senatörün oyunu alarak anlaşmanın ABD Kongresi'nden dönmesini önlemiş ve 20 Temmuz'da BMGK'de oy birliğiyle kabul edilen anlaşma 18 Ekim 2015'te yürürlüğe girmiştir.

Uygulama günü olan 16 Ocak 2016'da IAEA tarafından İran'ın nükleer programını kısıtlama yolunda kilit adımları attığının onaylanmasıyla ABD, AB ve BM'nin İran'a yönelik nükleer programa ilişkin yaptırımları kaldırılmıştır. Tarafların anlaşmaya uymayı uzun süre sürdürmesi İran ekonomisinin dünyayla tamamen entegre olmasını ve İran nükleer programının meşru hale gelmesini sağlayacaktır. Bununla beraber Obama anlaşma sonrasında İran'ın bölgedeki rolünü tanıdığı anlamına gelen açıklamalarda bulunmuştur (Friedman 2015). Her ne kadar Ruhani "anlaşmayla artık hiçbir gücün İran'ı tehdit olarak göremeyeceğini" dile getirirse de İran lehine olan bu gelişmeler başta İsrail ve Suudi Arabistan olmak üzere İran'ın bölgedeki hasımlarını alarma geçirmiştir (Şen 2017, 10; Parsi 2017, 316). Yani anlaşma sonucunda nükleer program özelinde İran Batı ile ilişkilerini normalleştirirken bölgesel rekabet nedeniyle bölge güçleri açısından daha büyük bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır.

ABD içerisindeki İran karşıtları ise anlaşmanın uygulamaya geçmesini önleyememekle birlikte eleştirilerini sürdürmüşlerdir. İran JCPOA şartlarına uyduğu için nükleer programı üzerinden İran'ın tehdit olarak sunulma imkanları kısıtlanmıştır. Fakat, anlaşma sonrasında İran'ın Suriye'ye askeri müdahalesini artırması, uzun menzilli balistik füze testlerini sürdürmesi, ABD donanma gemilerine yakın noktalarda askeri tatbikatlar yapması ve bölgede militan güçlere desteğini

sürdürmesi gibi konular anlaşma karşıtlarının elini güçlendirmiştir (Einhorn and Nephew 2016, 17). Yeniden güvenlikleştirmeyi mümkün kılacak bu tür faaliyetler devam ettikçe nükleer anlaşma için sağlanan halk ve kongre desteğinin aşınması da devam etmektedir.¹⁷

Obama Dönemi'nin sona erdiği Ocak 2017'ye yaklaşırken hem İran Dini Lideri Hamaney hem de ABD Başkanı Obama anlaşmanın nükleer programla sınırlı olduğunu ve diğer konularda uyuşmazlığın devam ettiğini pek çok kez dile getirmiş durumdaydılar (Middle East Eye 2016; Obama 2016). Nitekim Eylül 2016'da Basra Körfezi'nde ABD donanma gemileri ile İran güçleri arasında yaşanan sürtüşme, İran'da devam eden ABD ve İsrail karşıtı söylem ve İran'daki ABD – İran çifte vatandaşlarının hapse atılma haberleri işbirliğinin diğer alanlara yayılmadığını ve problemlerin sürdüğünü doğrulamaktaydı (Freedman 2017, 246). Böylece Obama döneminin sonuna gelindiğinde İran Nükleer Programı'nın normalleşmesi noktasında önemli aşama kat edilmiş fakat İran Devleti'nin tehdit olarak güvenlikleştirilmiş konumu değişmemiştir.

4.3.b. Güvenlik-dışlaştırmacı Aktör

Güvenlik-dışlaştırmacı aktörün kim olabileceği konusu tartışmalıdır. Oelsner aynı güvenlikleştirmeci aktörün, bu kez meseleyi güvenlik gündeminden çıkarmak üzere uygun argümanlar üreterek güvenlik-dışlaştırmayı da teşvik edebileceğini savunmaktadır (Oelsner 2005, 15). Buna göre politika yapıcılar veya politik, ekonomik ve entelektüel elitler güvenlik-dışlaştırmacı aktör olabilir. Diğer yandan Aradau, güvenlik-dışlaştırmacının meseleyi güvenlikleştiren aktörün kendisi tarafından yapılmaması gerektiğini öne sürmüştür. Bunun yerine güvenlikleştirme

---

¹⁷ Pew Araştırma Merkezi'nin anket sonuçlarına göre anlaşmanın yapıldığı Temmuz ayında %33 olan kamuoyu desteği Eylül 2015'te %21'e düşmüştür (Pew Research Center 2015).

sürecinde susturulan “diğer”, yani tehdit addedilen tarafın güvenlik-dışılaştırılmayı başlatması gerekir (Aradu’dan aktaran Coşkun 2008, 396).

İran Nükleer Programı’nın güvenlik-dışılaştırılması noktasında ise güvenlikleştirilen taraf olan İran’ın yıllar süren çabaları başarılı olamazken ABD Yönetimi’nin güvenlik-dışılaştırma yönünde pozisyon alması daha etkili olmuştur. İranlı liderler nükleer krizin başından beri her fırsatta İran Nükleer Programı’nın barışçıl olduğunu ve İran’ın nükleer silahlara karşı olduğunu tekrarlayarak nükleer programı güvenlik-dışılaştırmaya çalışmışlardır. Fakat gerek güvenlikleştirici hamlenin daha baskın gelmesi gerekse İran’ın nükleer programı konusunda IAEA’yi doğru şekilde bilgilendirmemesi ve İranlı yetkililerin Batı’ya karşı düşmanca açıklamaları gibi nedenlerle güvenlik-dışılaştırıcı söylemler etkili olamamıştır.

Ruhani’nin Cumhurbaşkanlığı döneminde ise farklı bir tablo söz konusudur. İlimli ve uzlaşma yanlısı bir imaja sahip olan Ruhani göreve geldiği günden itibaren Batı’yla anlaşma sağlamak için çabalamış ve güvenlik-dışılaştırıcı söylemi uygulamalarla desteklemiştir. Yine de İran Nükleer Programı’nın güvenlik-dışılaştırılması noktasında Ruhani Yönetimi’nin tek başına etkili olduğu söylenemez. Hormozi’nin de belirttiği gibi güvenlikleştirici aktörlerin güvenlik-dışılaştırma yönünde harekete geçmeleri durumunda karşılaştıkları engeller güvenlikleştirilen tarafa göre daha azdır (Hormozi 2015, 8). Diğeri bir ifadeyle, bizim vakamızda ABD Yönetimi’nin politika değiştirerek İran Nükleer Programı’nı güvenlik-dışılaştırmasının İran’a göre daha kolay başarıya ulaşması beklenmektedir.

Bu tez çerçevesinde politikaları incelenen ABD Yönetimi olduğundan söylemleri incelenecek olanlar yine Obama Yönetimi’nin temsilcileridir. Yönetimin başı olarak Obama’nın ve nükleer müzakereleri yürütmesi bağlamında Dışişleri Bakanı John Kerry’nin söylemleri öne çıkmaktadır. 2013-2017 arası dönemde

Obama ve kabinesinin İran ile müzakereleri mümkün ve olası bir anlaşmayı kabul edilebilir kılmak için başlattığı güvenlik-dışlaştırıcı söylem, bağlam bölümünde detaylandırıldığı gibi iç siyasette etkin olan anlaşma karşıtı grupların güvenlikleştirici söylemiyle çarpışma içinde sürdürülmüştür. Bu açıdan temel olarak Obama ve Kerry'nin söylemleri incelenecek fakat Obama Yönetimi'nin aksine güvenlikleştirmeyi sürdürmeye çalışan gruplara da işlevsel aktörler başlığı altında yer verilecektir.

4.3.c. Güvenlik-dışlaştırıcı Söylem

4.3.c.i. Ruhani Öncesi Dönem

Obama Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na yönelik söylemindeki ilk dikkat çekici değişim ikinci yemin töreninde gerçekleşmiştir. 2009 yılındaki ilk tören konuşmasında nükleer tehditten, Müslüman dünya ile karşılıklı çıkarlara ve karşılıklı saygıya dayanan bir ilişki kurmaktan ve yumruğunu açmaya istekli olanlara elini uzatacağından söz ederken Obama hep İran'a atıfta bulunmuştur (Obama 2009a). 2013'teki yemin töreninde ise tek bir cümleyle "diğer ülkelerle sorunların diplomasi yoluyla çözülmesi" mesajı vermekle yetinmiştir (Obama 2013a). 2013'te yaptığı bir saatlik Birliğin Durumu konuşmasında da Obama İran ve nükleer silahlar meselesine çok kısa bir şekilde değinmiştir. Bu konuşmada Obama, "İran liderleri artık diplomatik bir çözüm için zamanın geldiğini kabul etmeli, çünkü yükümlülüklerini yerine getirmelerini talep etme konusunda birleşmiş bir koalisyon var ve nükleer bir silah edinmelerini önlemek için ne gerekiyorsa yapacağız" ifadelerini kullanarak tüm opsiyonların masada olduğunu tekrar etse de asıl ağırlığı çok taraflılığa ve diplomatik çözüme vermiştir. İran'la sorunların çözülmesini dış politikasında merkezi bir noktaya yerleştiren Obama'nın hem göreve başlama konuşmasında hem de Birliğin

Durumu konuşmasında İran tehdidine neredeyse hiç değinmemesi bir güvenlik-dışılaştırma çabasının başlangıcına işaret etmektedir.

Obama Yönetimi'nin her iki başkanlık dönemindeki ilk altı ayda yaptığı konuşma ve yayınladığı açıklamaları içeren Ulusal Arşiv ve Kayıt İdaresi (NARA) veri tabanı incelendiğinde de İran'ın konu edilme sıklığındaki düşüş göze çarpmaktadır (Obama 2010, 2018). Tablo 4.1'de özetlendiği üzere İran ve nükleer silahlara ilişkin kelimelerin Obama Yönetimi tarafından kullanılma sıklığı 2013'ün ilk 6 ayında 2009'un ilk altı ayına oranla çok daha azdır. Bu belirgin değişim Obama Yönetimi'nin İran Nükleer Programı konusunu gündemden düşürme çabası olarak değerlendirilebilir.

	“İran”	“Nuclear”	“(Non-)Proliferation”	“Arms race”
2009 (6 Ay)	368	378	89	15
2013 (6 Ay)	152	168	24	3

Tablo 4.1. İran ve Nükleer Programına İlişkin Kelimelerin Kullanılma Sıklığı¹⁸

Ruhani'nin Cumhurbaşkanı seçilmesine kadarki süreçte İran'a atıfların azalması dışında söylemde çok fazla değişim olmamıştır. İran'ın nükleer silah edinmesini önleme amacıyla tüm ihtimallerin masada olduğu tekrarlanmaya devam etmiştir. Obama Mart 2013'te İran'a yönelik ulusal acil durum kararını yeniden uzatmıştır (Obama 2018, 180). 2013 yılındaki Nevruz mesajında önceki yıllarla benzer şekilde İran'a uzlaşma önerisinde bulunduğunu hatırlatmış fakat İran Nükleer Programı'nın bölge ve dünya güvenliğine bir tehdit olduğunu yinelemiştir. Diğer yandan, İran'ın izolasyona tabi tutulmasının yalnızca İranlılara değil dünyaya da zarar getirdiğini ifade etmiştir. Bu durumun değişmesi için İranlı liderleri dünyayı

¹⁸ ABD Başkanlarının kamu bildirimleri (*Public Papers of the Presidents of the United States*) arşivinden ilgili yılların bulunduğu bölümlerin içerik analizine tabi tutulmasıyla elde edilen verilerdir.

nükleer programlarının barışçıl olduğu konusunda ikna etmeye ve kalıcı bir çözüm için adım atmaya çağırıştır (Obama 2013c). Yine Mart ayında yaptığı Ürdün ziyareti sırasında Obama nükleer silahların yayılmasının yalnızca İran özelinde bir problem olmadığını, bununla küresel bir sorun olarak mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Obama 2018, 240). Mart ayındaki ulusal acil durum kararına ek olarak 3 Haziran'da yeni yaptırımlar için yetkilendirme sağlayan kararın alınması Ruhani öncesi dönemde ABD'nin İran politikasında çok fazla değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır.

4.3.c.ii. Ruhani Sonrası Dönem

Ruhani'nin İran'da seçimi kazanmasının ardından Obama Yönetimi'nin söylemi de farklılaşmaya başlamıştır. Henüz 10 gün önce İran, Kuzey Kore ile birlikte nükleer silah peşinde olan ülkeler sınıfında ele alınırken 29 Haziran 2013'te İran'ın "Güney Afrika gibi barışçıl nükleer enerjiye sahip olabileceği" ifade edilmiştir (Obama 2018, 638, 692). Obama BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında da İran'ın uluslararası yükümlülüklerini yerine getirdiği sürece barışçıl nükleer enerjiden yararlanabileceğinin altını çizmiştir (Obama 2013b). Ayrıca, Suriye Krizi konusunda İran'ın da uluslararası toplantılara dahil olabileceğine değinerek İran'ın bölgesel rolünü tanıdığını göstermiştir (Borger 2013).

İran ile P5+1 arasında müzakereler başladıktan sonra ABD içerisinde yeni yaptırımlar için harekete geçen gruplar olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Kerry bu gruplara şöyle seslenmiştir (Chakraborty 2013):

Bizi müzakere edebilecek en güçlü pozisyona getirmesi için bu yaptırımları uyguladık. Şu an pazarlık yapıyoruz. Ve eğer Kongre tek taraflı olarak yaptırımları artırmak için harekete geçerse bu, müzakerelere olan inancı zedeleyebilir ve hatta durmasına neden olabilir.

Kasım ayında İran ile geçici anlaşmanın yapılmasından sonra İran nükleer tehdidinin kontrol altına alındığı yönünde mesajlar verilmeye başlanmıştır. Anlaşma hakkındaki konuşmasında Obama, geçici anlaşmayla yıllar sonra ilk kez İran'ın nükleer ilerlemesinin durdurulduğunu ve yeni denetimlerle uluslararası topluma program üzerinde geniş erişim imkânı sağlanacağını duyurmuştur. “Kısaca, (üzerinde uzlaşılan önlemler) İran'ın bombaya giden yolunu kesti” ifadeleriyle anlaşmaya uyulduğu sürece İran nükleer tehdidinin ortadan kalktığını ilan etmiştir (Obama 2013d, 2015c, 3). Yaptırımlar konusunda Kongre'ye de seslenen Obama, “şimdi yeni yaptırımlar uygulamanın zamanı değil, çünkü bunu yapmak umut vaat eden ilk adımı rayından çıkaracak, bizi müttefiklerimizden uzaklaştıracak ve ilk etapta yaptırımların uygulanmasını sağlamış olan koalisyonu dağıtma riskini doğuracaktır” ifadelerini kullanmıştır (Obama 2013d, 2015d, 4, 2015a, 7).

Hem Kerry'nin hem de Obama'nın açıklamalarında görüldüğü üzere müzakerelerin yoğunlaşmasının ve anlaşmaya varılmasının ardından İran'a karşı yeni bir yaptırım uygulamak artık normal bir durum olmaktan çıkmıştır. Bu bize, başarılı diplomatik süreçlerin güvenlik-dışlaştırma üzerindeki etkisini göstermektedir. Kerry bahse konu açıklamayı yaptığında henüz bir anlaşma sağlanamamış olmasına rağmen taraflarda müzakerelerin sonuç vereceğine dair beklenti oluşması İran Nükleer Programı'nın normalleşmesinin önünü açmıştır. İran'ın nükleer silaha ulaşmasını önlemek için (anlaşma sonuçlandırılmadığı veya İran anlaşmaya uymadığı takdirde) gerekirse askeri seçeneğin de devreye sokulabileceği Ruhani sonrasında yinelenmeye devam etse de mevcut anlaşmanın bu acil sorun için en uygun ve kalıcı çözüm olduğu sıklıkla vurgulanmıştır (Obama 2014a, 6, 2015d, 6).

Diğer yandan Obama Yönetimi, anlaşmadan vazgeçilmesi veya ABD yüzünden anlaşmanın bozulması durumunda oluşabilecek riskleri öne çıkararak

yurtiçindeki anlaşma karşıtlarını ikna etmeye çalışmıştır. Buna göre, müzakereler ABD yüzünden çökerse İran nükleer programını geliştirmeye geri dönecek fakat ABD suçlu görüleceği için İran'a yönelik uluslararası sempati artacak ve tarafları zarara uğrattığı için uygulanması zaten zor olan çok taraflı yaptırımların yeniden devreye sokulması mümkün olmayacaktır (Obama 2015d, 6). JCPOA sonrasında Kongre'den yükselen anlaşmadan ayrılma talepleri karşısında Kerry'nin verdiği cevap da aynı minvaldedir: “Kongre'nin istediği gibi anlaşmadan tek taraflı olarak ayrılmamız insanların Amerikan liderliği ve güvenilirliği hakkındaki algısı üzerinde şiddetli bir olumsuz etkiye sahip olacaktır” (Strobel 2015).

2014 yılı Birliğin Durumu konuşmasına baktığımızda İran'a yönelik söylemde bir yenilik daha göze çarpmaktadır. Bu zamana kadar yaptırımları merkeze alıp diplomasiyi ikincil bir mekanizma olarak resmeden Obama Yönetimi ilk kez diplomasiyi asıl yöntem olarak sunmuştur (Parsi 2017, 252–53): “Ve İran'ın nükleer programının ilerlemesini durduran, baskıyla desteklenen Amerikan diplomasisidir” (Obama 2014b). Aynı konuşmada Obama, İran'ın Hizbullah gibi terör örgütlerine verdiği desteğe ve iki ülke arasındaki güvensizliğe de değinmiş fakat nükleer anlaşmanın güvene değil denetime dayalı olduğunu ifade etmiştir. Sonraki konuşmalarında da İran'la nükleer dışındaki sorunların devam ettiğini vurgulamıştır (Obama 2015d). Böylece, Obama'nın nükleer meseleyi diğer uyuşmazlık konularından ayrı konumlandırmaya çalıştığı görülmektedir. Bunun sebebi güvenlik-dışlaştırma hamlesinin İran Rejimi'ni değil, yalnızca İran Nükleer Programı'nı kapsamamasıdır.

Obama yürütülen diplomatik sürecin sonuç verdiğini göstermek amacıyla İran'ın anlaşmaya uymakta olduğunu pek çok kez dile getirmiştir: “Geçtiğimiz altı ay boyunca İran, geçen yıl ulaştığımız geçici anlaşma kapsamında taahhütlerini yerine

getirdi: nükleer programının ilerlemesini durdurdu, daha fazla denetime izin verdi ve en tehlikeli nükleer madde stoğunu azalttı” (Obama 2014c, 1, 2014d, 9) Kerry de aynı noktaya değinmiş ve “dünyanın sadece geçici anlaşma sonrasında bile daha güvenli bir yer olduğunu” eklemiştir (Kerry 2014).

JCPOA sonrası yaptığı bir konuşmada Kerry, anlaşma öncesi durumla anlaşma sonrası durumu karşılaştırarak İran nükleer tehdidinin nasıl kontrol altına alındığını ortaya koymuştur: “Bu anlaşma olmadan İran’ın bombaya ulaşma süresi yaklaşık iki aydı; bu anlaşma ile altı kat artarak en az bir yıla kadar uzamıştır ve önümüzdeki on yıl veya daha uzun bir süre bu seviyede kalacaktır” (Kerry 2015). Kerry, nükleer tehdidin anlaşma süresince söz konusu olmadığını doğrulamak için anlaşmanın İran’ın nükleer faaliyetlerini kısıtlama kapasitesinin bilim adamları ve konunun uzmanlarınca teyit edildiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda, anlaşmanın 60’ın üzerinde ulusal güvenlik yetkilisi, 100’den fazla eski büyükelçi ve pek çok emekli general ve amiralin desteğini aldığını ve BM Güvenlik Konseyi’ndeki 15 ülkenin tamamı tarafından onaylandığını hatırlatmıştır (Kerry 2015).

Obama’nın JCPOA sonrası konuşması ise güvenlik-dışlaştırma süreci boyunca savunulan tüm argümanları toparlamış ve anlaşma karşıtlarının eleştirilerine tek tek cevap vermiştir (Obama 2015b). Bu konuşmanın maddeler halinde incelenmesi Obama Yönetimi’nin güvenlik-dışlaştırıcı söylemine dair nihai bir çerçeve sunmaktadır:

- 1- İran’ın nükleer bombaya giden yolları kesilmiştir.
- 2- İran ile diğer sorunlar devam etse de en acil güvenlik sorunu çözülmüştür.
- 3- Nükleer anlaşmaya karşı çıkanlar Irak Savaşı’nı isteyenlerle aynı zihniyettedir.
- 4- Müzakere edilmiş bir anlaşma İran’ın nükleer silah edinmesini önlemek için en etkili, en doğrulanabilir ve en kalıcı çözümdür.

- 5- İran'a yıllarca yaptırım uygulanmıştır, ama İran'ı masaya getiren Obama Yönetimi'nin diplomatik girişimleridir.
- 6- Nükleer silahların yayılmasını önleme noktasında şimdiye kadarki en güçlü anlaşma olması nedeniyle JCPOA, İsrail dışında tüm dünya tarafından desteklenmektedir.
- 7- İran'ın denetimlerden kaçma ve hile yapma ihtimali yoktur.
- 8- İran'ın terörizme desteği ve insan hakları ihlalleri nedeniyle uygulanan yaptırımlar uygulanmaya devam edecektir.
- 9- İran'ın barışçıl nükleer enerjiden faydalanmamasını talep etmek gerçekçi değildir.
- 10- Kongre anlaşmayı reddederse İran'ın nükleer silah edinmesine karşı oluşturulan uluslararası koalisyon dağılır. Rusya ve Çin'in yaptırımları uygulamaya devam etmeyeceği açıktır.

Hatırlayacak olursak Hansen dört güvenlikleştirme türünden söz etmiştir.

Bunlardan yeniden ifadelendirme (rearticulation) söz konusu tehditlere ve tehlikelere aktif bir şekilde siyasi bir çözüm sunarak güvenlikleştirmenin sonlandırılmasını ifade etmektedir (Hansen 2012, 542–43). Görüldüğü üzere Obama Yönetimi, sunduğu çözümle (müzakereler ve anlaşma) İran Nükleer Programı'nın silah üretimiyle sonuçlanabilecek kısımlarının duraklatıldığını, yani nükleer tehdidin ortadan kalktığını söyleminin merkezine yerleştirmiştir. Böylece yeniden ifadelendirme yoluyla güvenlik-dışlaştırma girişiminde bulunmuştur. Aynı zamanda, nükleer meseleyi İran'la yaşanan diğer anlaşmazlıklardan ayrı konumlandırarak mevcut güvenlik-dışlaştırma hamlesini İran'a yönelik olumsuz algıdan soyutlamaya çalışmıştır.

4.3.d. İşlevsel Aktörler

Obama'nın ikinci başkanlık döneminde İran konusundaki çekişmeli ortam düşünüldüğünde müzakerelerin ve nihayetinde anlaşmanın hem lehinde hem de aleyhinde olmak üzere etkili grupların faaliyet göstermesi beklenen bir durumdur. Analiz ettiğimiz önceki dönemlerde yönetimin söylemini yayarak işlevsel aktörlerin başında gelen medya, yeni durumda her iki cenahın söylemlerini de gündeme taşıdığından tek yönlü bir işlev görmemektedir. Bu çerçevede, medyaya girdi sağlayan uzmanlar ve düşünce kuruluşları daha önemli hale gelmektedir. Bu başlık altında önce güvenlik-dışılaştırma sürecine yani Obama Yönetimi'nin söylemine destek olan gruplara, daha sonra da muhalif gruplara değinilecektir.

İran'la masaya oturulması konusunda Obama Yönetimi'ni teşvik eden ve yönlendiren çeşitli gruplar ve düşünce kuruluşları olmuştur. Bunların başında Ploughshares Fonu, liberal Yahudi örgütü J Street, MoveOn, Win Without War koalisyonu, Friends Committee on National Legislation, Americans for Peace Now, Arms Control Association (ACA), National Iranian American Council (NIAC), Atlantic Council gibi İran'la anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesini istemeyen barış yanlısı grup ve kuruluşlar gelmiştir (Clifton 2015).

ABD-İran müzakerelerini desteklemek üzere hükümet-dışı bir girişim Aralık 2012'de 24 eski diplomat, uzman ve generalin imzasını taşıyan açık mektupla gerçekleştirilmiştir. National Iranian American Council (NIAC) ve Arms Control Association'ın (ACA) öncülüğüyle ortaya çıkan mektupta Başkan Obama, İran ile anlaşmaya çalışmak için daha sağlam ve yaratıcı bir diplomasinin peşinden gitmeye çağrılırken "İran ile doğrudan çok taraflı ve iki taraflı diplomasiye başlamak için derhal harekete geçmenizi şiddetle tavsiye ediyoruz" ifadeleri kullanılmıştır (Kalbasi 2012). Önde gelen uluslararası ilişkiler profesörlerinden Robert Jervis de *Foreign*

Affairs dergisinde yayınlanan makalesiyle Obama Yönetimi'ni "müzakerelerde alışılmadık derecede akıllıca ve cesur bir yaklaşım sergilemeye" davet etmiştir (Jervis 2013, 105).

İran'la müzakerelerin yoğunlaşmasını destekleyen grupların yanı sıra müzakereler olmasa dahi İran Nükleer Programı'nın tehdit olarak görülmemesi gerektiğine inanan düşünürler de olmuştur. İran Nükleer Programı'nın muhtemel etkilerini neorealist çerçevede değerlendiren Waltz 2012 tarihli makalesinde, çoğunluğun iddia ettiğinin aksine, İran'ın nükleer silah edinmesinin Orta Doğu'da güç dengesini ve dolayısıyla istikrarı sağlamak açısından en iyi sonuç olacağını savunmuştur (Waltz 2012, 2).

Obama Yönetimi'ni İran'la uzlaşması konusunda destekleyen girişimler anlaşma sürecinde de devam etmiştir. Mart 2015'de anlaşma karşıtı gruplar, İran Nükleer Anlaşma İnceleme Yasası'nı önererek nükleer müzakereleri sabote etme tehdidinde bulduklarında diplomasi yanlıları açık bir mektupla tepkilerini ortaya koymuşlardır. 50 kuruluşun destek verdiği ve ABD Senatosu'na yasayı onaylamaması için seslenen mektupta "Muhtemel bir nükleer anlaşmayı reddetmekle tehdit ederek, müzakerelerin kapsamı dışında koşullar koyarak ve muhtemel anlaşmanın uygulanmasını aylarca geciktirerek, bu yasa hem İran nükleer silahlanmasını hem de feci bir savaşı önleme şansını yok etme riski taşımaktadır" denmiştir (NIAC 2015).

Yahudi örgütlerinin liderlerinden oluşan bir grubun anlaşma lehinde faaliyete geçmesi daha da dikkat çekici bir gelişme olmuştur. 20 Ağustos 2015'te *New York Times*'ta tam sayfa olarak verilen ilanda "mevcut anlaşmanın İran nükleer silah programını durdurmak için en iyi seçenek olduğu" ifadeleri, aralarında AIPAC'ın

eski başkanı Tom Dine'in da bulunduğu destekçilerin isimleriyle birlikte yer almıştır (Elliot 2015).

Bu girişimlerde görüldüğü üzere diplomasi yanlısı gruplar İran nükleer tehdidinin niteliğine ilişkin bir tartışmaya girmek yerine çözümün nasıl olacağı konusuna odaklanmışlardır. Yani, doğrudan güvenlik-dışılaştırıcı bir söylem kullanmamakla birlikte daha önce bir tehdit olan İran'ı anlaşma yapılabilecek bir aktör olarak resmetmişlerdir. Bu açıdan, İran'ın eşit bir uluslararası aktör olarak muhatap alınarak müzakere edilmesi yönündeki talepler başlı başına İran'ı normalleştirmektedir. Bunun yanı sıra, bir tarafta savaşın diğer tarafta nükleer anlaşmanın olduğu bir perspektif çizilerek anlaşma karşıtları, savaş çıkartkanları olarak resmedilmiştir. Diplomasi yanlıları İran'a ilişkin sorunları kabul etmekle beraber çözüm yolu olarak nükleer anlaşmanın en iyi yöntem olduğunu savunmuşlardır. Böylece muhtemel olumsuz etkilerini azaltmak üzere mevcut güvenikleştirmenin yönetilmesine çalışılmıştır.

İran'la yapılacak bir nükleer anlaşmaya ve İran Nükleer Programı'nın normalleşmesine karşı olanların başında İsrail ve AIPAC gelmektedir. İsrail İran konusunda başlı başına bir güvenikleştirici aktördür. Fakat Obama Yönetimi'nin yürüttüğü güvenlik-dışılaştırma çerçevesinde bakıldığında İsrail, sürecin aleyhine faaliyet gösteren bir işlevsel aktör olarak değerlendirilmektedir. ABD'deki Yahudi Lobisi'nin önde gelen kuruluşlarından olan AIPAC ise bu başlık altında sözü edilen diplomasi yanlısı grup ve düşünce kuruluşlarının tam karşısında konumlanmıştır.

İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun 3 Mart 2015 tarihinde ABD Kongresi'nde yaptığı konuşma ABD'nin İran politikasını yönlendirme amacıyla yaptığı en açık ve doğrudan girişimdir. Bu konuşmada, İran rejimini Nazilerle ilişkilendiren Netanyahu, nükleer silahlarla daha da tehlikeli olacak bir İran'ın İsrail

devletinin ve halkının yanı sıra dünya barışı için de bir tehdit olduğunu savunmuştur. Diplomatik çevrelerde Ruhani ve Zariף'e karşı oluşan olumlu havaya da değinerek kendilerine verilen şansa rağmen Ruhani ve Zariף'ten sonra İran'ın uygulamalarında hiçbir değişiklik olmadığını dile getirmiş ve İran'ın her zaman Amerika'nın düşmanı olacağını iddia etmiştir. Konuşmasının asıl amacı Kongre'nin İran'la yapılacak anlaşmaya onay vermemesini sağlamak olan Netanyahu, anlaşmanın İran'ın nükleer silaha erişmesini önleyecek nitelikte olmadığı için kötü olduğunu savunmuş, bunun yerine İran'a daha çok yaptırım uygulanarak iyice köşeye sıkıştırılmasını önermiştir (Borger, Beaumont, and Black 2015; Benyamin Netanyahu 2015).

AIPAC da Netanyahu'yla benzer argümanlar üzerinden nükleer anlaşmaya karşı kamuoyu baskısı oluşturmak için yoğun faaliyet yürütmüştür. Kurduğu "Citizens for a Nuclear Free Iran" adlı oluşum üzerinden Temmuz-Eylül 2015 döneminde ana televizyon kanallarının tümünde yayınlanan reklamlar için 14.5 milyon ABD Doları harcamıştır (Clifton 2015). Bu reklamlarda "anlaşma sonucunda İran'ın tüm nükleer tesislerinin varlığını sürdüreceği olması nedeniyle anlaşmanın 10 yıl yürürlükte kalmasının ardından İran'ın 2 ay içerisinde nükleer bombaya ulaşabileceği, İran'ın uluslararası anlaşmaları daimi olarak ihlal ettiği, İran'ın terör örgütleriyle bağlantısı" sıklıkla vurgulanmıştır (Citizens for a Nuclear Free Iran 2015). Obama Yönetimi'nin yapmaya çalıştığı tam aksine İsrail Başbakanı Netanyahu ve AIPAC İran Nükleer Programı meselesini ABD ile İran arasındaki diğer anlaşmazlıklarla bir arada sunmuş ve diğer meselelerin İran'a karşı yarattığı olumsuz algıdan faydalanmaya çalışmıştır.

İsrail ve ABD'deki Yahudi Lobisi'nin yanı sıra, başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki bazı Arap ülkeleri de nükleer anlaşmanın İran üzerindeki baskıyı azaltarak bölgedeki agresif siyasetini sürdürmesine alan açtığı konusunda

endişelerini dile getirmişlerdir. Bu ülkelerin eleştirileri, anlaşmanın bölgedeki istikrarsızlığı önleme noktasında İran'ı bağlayıcı bir hüküm içermemesine odaklanmıştır (Einhorn and Nephew 2016). İran'ı güvenleştiren nitelikte söylem ve uygulamalarda bulunsalar da İsrail'e nazaran ABD Kongresi üzerindeki etkileri kısıtlı olan Arap Devletler, bu çalışmada işlevsel aktör olarak değerlendirilmemiştir.

4.3.e. Hedef Kitle

2013 başında ABD açısından nükleer mesele, geri adım atma veya askeri müdahaleye yönelme ikileminde sıkışmış ve ardından Haziran 2013'te İran'da Ruhani'nin yönetime gelmesiyle anlaşma ihtimali güçlenmiştir. Bu ihtimal doğrultusunda Obama Yönetimi daha önce tehdit olarak inşa ettiği İran Nükleer Programı'na ilişkin söyleminde belirgin farklılıklara gitmiştir. Söylem değişikliğinin amacı birinci dönemdeki aksine uluslararası aktörleri ikna etmek değil, iç politikayı olası bir anlaşmaya hazırlamak olmuştur.

Birinci dönemde BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakları nedeniyle güvenleştiren hamlesinin öncelikli hedef kitlesi olan Rusya ve Çin İran'a uygulanacak yaptırımlara çeşitli ticari ve siyasi çıkarları nedeniyle uzun süre direnmişlerdi. Bu açıdan Rusya ve Çin zaten İran'ın güvenlik-dışlaştırılmasını talep eden tarafta yer almıştır (The Iran Project 2012, 45).¹⁹ Diğer yandan, her ne kadar yaptırım kararlarına destek olduysa da Avrupa Birliği 2002'de Natanz ve Arak Tesislerinin açığa çıkmasıyla tetiklenen nükleer krizin başından beri İran ile müzakere yolunu önceleyen taraf olmuştur. Böylece Obama Yönetimi'nin güvenlik-dışlaştırma sürecinde ikna etmesi gereken hedef kitlenin uluslararası aktörlerden ziyade iç odaklar olduğu görülmektedir.

---

¹⁹ Rusya'nın 2012 sonrası İran'la yaklaşmasının detaylı analizi için bkz. Kozhanov, Nikolay (2015) *Understanding The Revitalization Of Russian-Iranian Relations*

Obama Yönetimi'nin ABD içerisindeki hedef kitesini tespit etmek amacıyla İran ile bir anlaşma yapılabilmesi ve yapılan anlaşmanın geçerli olabilmesi için hangi süreçlerden geçmesi gerektiğini birkaç maddede incelemek yerinde olacaktır.

- 1- Müzakerelerin olumlu bir sonuç doğurabilmesi için müzakere sürecinde İran'a karşı yeni/ek yaptırımlar uygulanmaması önemlidir. Ek yaptırım tekliflerinin yasalaşması için Senato ve Temsilciler Meclisi'nden geçmenin yanı sıra ABD Başkanı tarafından da onaylanması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle Kongre'den çıkan bir yasayı başkan veto edebilmektedir. Fakat Senato ve Temsilciler Meclisi'nin her birinde 2/3 çoğunluğun sağlanması durumunda Başkan'ın veto yetkisi aşılmış olur. Bunun yanı sıra, Kongre'de alınan bir yaptırım kararı, Başkan onaylamadığı için yasalaşmasa dahi, müzakerenin diğer taraflarına olası bir anlaşmanın iç onay sürecini aşamayacağı görüntüsü vererek müzakereleri olumsuz etkileyebilir.
- 2- Obama nükleer anlaşmayı başkanlık yetkisi çerçevesinde “siyasi taahhüt” (political commitment)²⁰ statüsünde yapmıştır. Bu sayede içerideki güçlü muhalefet karşısında Senato ya da Kongre'den onay almaksızın anlaşmayı yapabirmiştir (Goldsmith 2018).
- 3- Anlaşma başkanlık yetkisinde yapılmış olsa da 22 Mayıs 2015 tarihinde yasalaşan İran Nükleer Anlaşması İnceleme Yasası, İran'la yapılacak olası bir nükleer anlaşmanın uygulamaya konmadan önce Kongre tarafından incelenmesini gerekli kılmıştır. Yasaya göre, başkanın anlaşma metnini Kongre'ye sunması zorunlu tutulmakta ve idarenin 60 gün boyunca kongre

---

²⁰ Yasal olarak bağlayıcı bir uluslararası anlaşmadan farklı olarak Senato veya Kongre'nin onayı olmadan yapılabilen siyasi taahhüt (political commitment), uluslararası hukuka göre hiçbir yükümlülük getirmez, ihlali durumunda devlet sorumluluğundan söz edilemez ve bu nedenle ulusal veya uluslararası hukuka göre sonraki Başkan, önceki bir Başkanın siyasi taahhüdüyle bağlı değildir (Goldsmith 2018).

yaptırımlarını askıya alması yasaklanmaktadır. Bu 60 günlük sürede Kongre onaylama, onaylamama veya anlaşmaya ilişkin herhangi bir eylemde bulunmama fırsatına sahip olacaktır (US Senate Committee on Foreign Relations 2015). Oylama sonucunda anlaşmaya karşı, vetodan muaf çoğunluğun sağlanması, anlaşmada öngörülen yaptırımların kaldırılamaması ve haliyle anlaşmanın hükümsüz kalması anlamına gelmektedir.

Görüldüğü gibi İran Nükleer Anlaşması başkanlık yetkisinde bir siyasi taahhüt olarak gerçekleştirilse de Obama Yönetimi gerek müzakere aşamasında gerekse anlaşmanın onaylanması ve uygulanması aşamalarında ABD Kongresi'nden onay almak veya en azından vetodan muaf muhalif çoğunluğun oluşmasını önlemek için Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerini ikna etmek zorundadır. Bu çerçevede güvenlik-dışlaştırıcı söylemin hedef kitlesi ABD Kongresi'dir. Güvenlikleştirme ve güvenlik-dışlaştırma süreçlerinde çoğunlukla ana hedef kitle olan iç kamuoyu ise Obama'nın yeniden seçilme kaygısının ortadan kalkmasıyla geri plana düşmüştür.

4.3.f. Kolaylaştırıcı Faktörler

Kavramsal çerçeve bölümünde ele alındığı üzere güvenlikleştirme analizinde içsel ve dışsal kolaylaştırıcı faktörlerden söz edilmektedir. İçsel kolaylaştırıcı faktörler güvenlikleştirme söylemine içkin olurken dışsal kolaylaştırıcı faktörler güvenlikleştirmenin bağlamıyla ilintilidir. Güvenlik-dışlaştırma söz konusu olduğunda literatürde kolaylaştırıcı faktörlere değinilmediği görülmektedir. Fakat güvenlikleştirme için söz konusu olan bazı açıklamalar güvenlik-dışlaştırmaya da uygulanabilir.

Güvenlik-dışlaştırma için belirli bir söylem yapısı ortaya konmadığından içsel kolaylaştırıcı faktör yalnızca söylem değişikliği üzerinden izlenebilir. Obama

Yönetimi'nin ikinci dönemindeki söylem değişikliği “Güvenlik-dışılaştırıcı Söylem” başlığı altında ele alınmıştır.

Dışsal kolaylaştırıcı faktörlerden aktörün hedef kitleye göre konumu, bu dönemde Obama Yönetimi için kolaylaştırıcı olmaktan ziyade zorlaştırıcı olmuştur. 2012 yılından itibaren Temsilciler Meclisi'nde azınlık durumunda olan Demokrat Parti, 2015'te Senato'da da çoğunluğu kaybetmiştir. Böylece Obama Yönetimi, hedef kitlesi olan ABD Kongresi'nde çoğunluğun rakip olarak gördüğü ve sözüne güvenmediği bir güvenlik-dışılaştırıcı aktör olarak konumlanmıştır.

Diğer yandan, bu dönemde İran'da yaşanan yönetim değişikliği, ABD'li ve İranlı liderler arasında iletişim kurulması, İran'ın nükleer programını geçici anlaşmaya uygun şekilde kısıtlaması ve nihayetinde JCPOA'nın karara bağlanması İran lehine öncekine nazaran olumlu bir algı oluşmasını sağlayarak kolaylaştırıcı faktör görevi görmüştür.

4.3.f.i. Ruhani'nin Cumhurbaşkanlığı

2013 İran Cumhurbaşkanlığı Seçimi beklenmedik bir şekilde diğer adaylara göre daha ılımlı ve pragmatist bir vizyona sahip olan Hasan Ruhani'nin zaferiyle sonuçlanmıştır. Oyların %51'ini alarak cumhurbaşkanı seçilen Ruhani, reformist oyları da bünyesinde toplamasına rağmen aslında daha merkezde bir siyasi figürdür (Şen 2017, 6). Cumhurbaşkanlığı öncesinde iki kez Cumhurbaşkanı Ulusal Güvenlik Danışmanlığı, 1989'dan itibaren Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Uzmanlar Meclisi üyeliği, beş dönem Milletvekilliği, Baş Nükleer Müzakereci ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. En çok baş nükleer müzakereci olduğu 2003-2005 arası dönemle hatırlanan Ruhani bu dönemki müzakerelerde uranyum zenginleştirmeyi durdurmayı kabul ederek Avrupalı güçlerle uzlaşma sağlamış fakat

sonrasında Cumhurbaşkanı olan Ahmedinejad'ın eleştirileri karşısında bu görevden istifa etmiştir (Voice of America 2017; S. H. Mousavian 2012, 188).

Ruhani, cumhurbaşkanlığı seçim kampanyasında ağırlıklı olarak nükleer krizin diplomatik yollarla çözümü, yaptırımların kalkması ve İran halkının ekonomik refaha kavuşması üzerinde durmuştur (Şen 2017, 7). İran halkının Ruhani'yi ve "Sağduyu ve Umut" platformunu seçmesi, sekiz yıldır kötüleşen ekonominin, artan uluslararası izolasyonun ve gittikçe kısıtlayıcı bir sosyal atmosferin ardından statükonun reddi olarak değerlendirilmiştir (Ditto 2013, 1). Nihayetinde, Ruhani'nin seçilmesi ve ardından yıllarca İran'ı Batı'da temsil etmiş olan tecrübeli diplomat Cevad Zarif'i dışişleri bakanlığına getirmesi nükleer meselede diplomatik bir çözüm için beklentileri yükseltmiştir (Sinkaya 2013b).

Ahmedinejad'ın İsrail karşıtı ve kışkırtıcı söylemlerinin aksine Ruhani Yahudi Soykırımı'nı kınamış, Yahudilerin bayramını kutlayan tweetler atmış ve BM Genel Kurulu için New York'a giderken İran Meclisi'nin tek Yahudi üyesini de beraberinde götürmüştür (Dehghan 2013b, 2013a). Bunun gibi girişimler ve diplomasi yanlısı açıklamalarla İran'ın Ahmedinejad döneminde iyice bozulan uluslararası imajını düzeltmeye çalışan Ruhani Yönetimi İran'ın rasyonel ve müzakere edilebilir bir devlet olarak görülmesi noktasında az da olsa ilerleme kaydetmiştir. Amerikan basınında İran'a yönelik söylemi incelediği çalışmasında Bowen, Ruhani sonrasında, daha önce İslam'la eşleştirilen "uzlaşmaz aşırılıkçılık" söyleminde değişiklik meydana geldiğini ortaya koymuştur. Buna göre, Ruhani'yi tanımlarken yoğunlukla kullanılan "ılımlı din adamı" ifadesi artık İslam'ın ılımlılıkla temelden zıt kavramlar olarak görülmediğini göstermektedir (Bowen 2015, 28).

Ruhani Yönetimi her ne kadar Ahmedinejad döneminden çok daha ılımlı ve çok daha uzlaşılabilir bir imaj çizse de ABD'de İran'a yönelik köklenmiş bir

olumsuz algı söz konusudur ve özellikle İsrail'in yoğun baskısının hissedildiği ABD siyasetinde mevcut algının aşılması kısa vadede mümkün görünmemektedir.

4.3.f.ii. Liderler arası İkili İlişkiler

Ruhani'nin cumhurbaşkanı olmasından sonra ABD ile İran arasında on yıllardır süren iletişimsizliği aşma noktasında büyük gelişmeler yaşanmıştır. 27 Eylül 2013'te ABD Başkanı Obama ve İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Ruhani telefonla görüşerek iki ülke arasında 1979'dan beri en üst düzeyde teması gerçekleştirmişlerdir. Nükleer müzakereler süresince iki ülkenin dışişleri bakanları da sıklıkla bir arada görüntülenmiştir. Özellikle, Ocak 2015'de Kerry ve Zarif'in Cenevre'de sohbet ederek yürürken çekilen görüntüleri iki ülke arasında kurulan diyalog ortamını açıkça göstermiştir (RFERL 2015). Her ne kadar İran iç siyasetinde büyük eleştiri konusu olsa da bu görüntüler İran'ın denk ve müzakere edilebilir bir ülke olduğu mesajını içermektedir.

2016'da ABD donanmasına ait bir gemi yanlışlıkla İran karasularına girip 10 kişilik mürettebatı İran kuvvetleri tarafından gözaltına alındığında Kerry ve Zarif arasında kurulmuş olan bağlantının önemi bir kez daha açığa çıkmıştır. Beyaz Saray yetkililerinin de ifade ettiği gibi bu mesele Kerry ve Zarif arasında kurulmuş olan ikili ilişki sayesinde bir krize dönüşmeden hızlıca çözülmüş ve denizciler serbest bırakılmıştır (The Times of Israel 2016).

Bush döneminde değinildiği gibi İran ile ABD arasındaki iletişimsizlik hali iki ülke arasındaki güvensizliği ve düşmanlaştırmayı tetikleyen bir unsurdu. Bu açıdan, kurulan yeni diyalog kanalları geçmişten gelen olumsuz algıları yıkma noktasında önemli bir unsurdur.

4.3.f.iii. İran'ın Geçici Anlaşmaya Uyması

Kasım 2014'te Cenevre'de kabul edilen Ortak Eylem Planı, İran ile P5+1 ülkeleri arasında İran Nükleer Programı konusunda kalıcı bir çözüm bulunana kadar müzakerelerin sürdürülmesi ve bu sırada işbirliğinin tesis edilebilmesi için yapılmış geçici bir anlaşmadır. Anlaşma İran'ın nükleer faaliyetlerinin belli kısımlarının yavaşlatılmasını, kapsamlı uluslararası denetimlere müsaade edilmesini ve karşılığında İran'a uygulanan yaptırımların hafifletilmesini öngörmektedir. Buna göre, İran %5 düzeyinin altında uranyum zenginleştirmeye devam edebilecek fakat toplam zenginleştirilmiş uranyum stoku 7 tonu aşmayacaktır. Ayrıca, %20 düzeyinde zenginleştirdiği uranyumu etkisizleştirecek, santrifüj sayısını artırmayacak, Fordo Tesisi'nde denetimlere müsaade edecek, Arak Reaktörü'nü geliştirmeyecektir. Bunun karşılığında İran'a yönelik yeni yaptırımlar uygulanmaması ve mevcut yaptırımlardan bazıları gevşetilerek İran'ın 8 milyar dolar tutarında kaynağa erişebilmesi kararlaştırılmıştır (Sinkaya 2013b).

Anlaşmanın uygulanmaya başlamasından sonra her ay IAEA İran'ın anlaşmaya ilişkin yükümlülüklerini yerine getirdiğini doğrulamıştır (International Crisis Group 2014, 14). Bu sayede Obama ve Kerry sık sık, diplomasi sayesinde İran Nükleer Programı'nın yıllardır ilk kez duraklatıldığını ve belli alanlarda (%20 zenginleştirilmiş uranyum) gerilediğini ilan etmiştir. Güvenlik-dışlaştırıcı söylem başlığı altında detaylı şekilde ele alındığı üzere İran'ın geçici anlaşmaya uyarak nükleer programını yavaşlatması Obama Yönetimi'nin diplomatik yolu savunurken en önemli kozu olmuştur. Bu açıdan, İran'ın geçici anlaşmaya uygun hareket etmesinin önemli bir kolaylaştırıcı faktör olduğunu söylemek mümkündür.

4.3.f.iv. Nükleer Anlaşmanın İmzalanması

14 Temmuz 2015'te Viyana'da karara bağlanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA), İran'ı nükleer silah geliştirme eşiğinden uzak tutmayı hedefleyen çok taraflı bir anlaşmadır (Bayar 2016, 82). Anlaşma İran'ın uranyum stokunu %97 azaltması, santrifüj sayısını üçte bire indirmesi, uranyum zenginleştirmeyi %3.67 seviyesinde tutması, plütonyum üretimini mevcudun %10'una indirmesi, yeni reaktörler kurmaması ve bu koşullara uyduğunun uluslararası denetimlerle teyit edilmesi karşılığında İran'a ABD'deki dondurulmuş varlıklarına erişme imkanı sunmakta ve BM, AB ve ABD tarafından nükleer program sebebiyle uygulanmakta olan yaptırımların kademeli bir şekilde kaldırılmasını öngörmektedir (Şen 2017, 10).

Taraflar anlaşmaya uyduğu sürece İran'ın nükleer silaha erişme süresi bir yılın üzerine çıkmış olacaktır (Arms Control Association 2015). Bu da İran Nükleer Programı'nın kontrol altına alınmış olduğu ve artık acil bir tehdit teşkil etmediği anlamına gelerek güvenlik-dışlaştırmanın temelini oluşturmaktadır. Obama ve Kerry açıklamalarında bu veriyi sıklıkla kullanarak anlaşma sonrasında dünyanın daha güvenli bir yer olduğunu vurgulamışlardır.

Diğer yandan, anlaşmanın ABD'nin yanı sıra İngiltere, Fransa, Almanya, Çin ve Rusya tarafından kabul edilmiş ve BM Güvenlik Konseyi'nde onaylanmış olması anlaşma karşıtlarının elini zayıflatmaktadır. Öyle ki, P5+1 ülkelerinin destek verdiği bir anlaşmanın ABD yüzünden iptal olması durumunda ABD'nin güçlü yaptırımlar uygulamak için gerekli uluslararası desteği yeniden bulması oldukça düşük bir ihtimaldir (Einhorn and Nephew 2016, 3).

Böylece Kapsamlı Ortak Eylem Planı Obama Yönetimi'nin yürüttüğü güvenlik-dışlaştırma sürecinde hem bir hedef hem de bir kolaylaştırıcı faktör olmuştur. Diğer bir ifadeyle, güvenlik-dışlaştırma devam eden bir süreç olduğundan

başta güvenlik-dışılaştırıcı aktörün varmak istediği nokta olan diplomatik çözüm (JCPOA) gerçekleştikten sonra güvenlik-dışılaştırmayı beslemeye devam etmiştir.

4.3.g. Güvenlik-dışılaştırmanın Başarısı

Kopenhag Okulu'nun, yeterince detaylandırılmamış olan güvenlik-dışılaştırma sürecinin başarısını değerlendirmek için ortaya koyduğu bir kriter mevcut değildir. Fakat Coşkun'un önerdiği gibi güvenikleştirme analizindeki kavram ve öğeler güvenlik-dışılaştırma süreçlerini incelerken de kullanılabilir. Bu çerçevede, hedef kitlenin sözü edilen konuyu tehdit olarak görmeyi bırakması yani normal politika çerçevesinde değerlendirmesi güvenlik-dışılaştırmanın başarılı olduğunu gösterir.

Güvenikleştirme hamlesinin başarısını değerlendirirken ikinci kriter, güvenikleştirici aktörün talep ettiği olağandışı önlemlerin hayata geçirilip geçirilmediğidir. Konunun olağandışı güvenlik alanından çıkarılıp olağan kamu alanına getirilmesi olarak tanımlayabileceğimiz güvenlik-dışılaştırma sürecinde ise aktörün talep ettiği olağanüstü bir önlem söz konusu değildir. Bu nedenle, normal şartlar altında böyle bir kriter aranamaz. Diğer yandan, ele aldığımız vakada Obama Yönetimi İran Nükleer Programı'nı diplomatik bir çözüm üretebilmek için güvenlik-dışılaştırmaya çalışmıştır. Yani, güvenlik-dışılaştırma hamlesi belli hedefler doğrultusunda yürütülmektedir. Bu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı güvenlik-dışılaştırmanın başarısı açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Obama, hem başkanlık görevini yürüttüğü iki dönemin ardından başarılı bir dış politika mirası bırakmak hem de temel kaygısı olan nükleer silahların yayılmasını önleme ve gelişmesine karşı yasakları güçlendirme hedefine yaklaşmak için ikinci döneminde İran Nükleer Programı meselesini iki temel dış politika önceliğinden biri

olarak belirlemiştir²¹ (Ross and Jeffrey 2013, 7). Bu meselenin kalıcı şekilde çözümü için diplomatik bir uzlaşının şart olduğunu savunan Obama Yönetimi 2013'ten itibaren İran'ın da müzakerelere yönelmesiyle nükleer anlaşmayı ana hedefleri arasına almış, anlaşma sağlamaya giden yolda iç politik engelleri azaltabilmek için de İran Nükleer Programı'nı güvenlik-dışılaştırmaya, güvenlik alanından normal siyaset alanına çekmeye, çalışmıştır.

Geniş bir perspektiften bakıldığında, Obama Yönetimi'nin güvenlik-dışılaştırma hamlesi İran Nükleer Programı'na ilişkin uyuşmazlıkların diplomatik yollarla çözülmesini hedeflemektedir. Daha detaya inildiğinde ise öncelikle müzakerelerin sürdürülebilmesi için Kongre'den İran'a karşı yeni yaptırım kararı çıkmamasını ve sonrasında nükleer anlaşmanın Kongre'de reddedilmemesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bağlam bölümünde aktarıldığı üzere, ne müzakereleri sekteye uğratacak bir ek yaptırım kararı çıkmış ne de anlaşma Kongre'de reddedilmiştir. Fakat bu durum güvenlik-dışılaştırıcı hamlenin hedef kitlesi olan Kongre üyelerinin İran Nükleer Programı'nın artık bir tehdit teşkil etmediğine ikna olmasından değil anlaşmanın yasal niteliğinden kaynaklanmıştır. Obama, iç siyasetteki kayda değer muhalefet karşısında İran'la yapılan nükleer bir anlaşmayı Kongre'den geçiremeyeceğini öngörerek Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nı bağlayıcı bir uluslararası anlaşma yerine başkanlık yetkisi altında ve bağlayıcı olmayan bir "siyasi taahhüt" olarak kabul etmiştir (Goldsmith 2018). Bu sayede uluslararası anlaşmaların onaylanması için gereken Senato ve Temsilciler Meclisi'nde üçte iki çoğunluğu sağlama zorunluluğundan kurtulmuştur. Bunun yerine iç onay sürecinin tamamlanabilmesi için 22 Mayıs 2015 tarihinde yasalaşan İran Nükleer Anlaşması İnceleme Yasası

---

²¹ Obama, Eylül 2013'te BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada İran konusunun Arap-İsrail Barış süreci ile birlikte iki dış politika önceliğinden biri olduğunu ifade etmiştir.

kapsamında nükleer anlaşmanın Kongre tarafından incelendikten sonra “reddedilmemesi” gerekmektedir. Normalde anlaşmaların uygun bulunması oylanırken JCPOA için “uygun bulmama” oylanmıştır. Böylece, Senato’da 100 senatörden 67’si ve Temsilciler Meclisi’nde 435 vekilden 291’i anlaşma aleyhine oy kullanmadığı sürece Başkan’ın veto hakkı anlaşmayı kurtarmaya yetmektedir (Inskeep 2015). Nitekim Senato’da 58’e karşı 42 ve Temsilciler Meclisi’nde 247’ye karşı 186 anlaşma taraftarının oyuyla anlaşmanın reddedilmesi önlenmiştir (Goldsmith 2018).

Obama Yönetimi her ne kadar anlaşmayı onaylamayı başarmış ve İran’a karşı taahhüt edilen yaptırım hafifletmesini gerçekleştirmiş olsa da yapılan oylamaların da teyit ettiği üzere anlaşmaya karşı önemli bir muhalefet bulunmaktadır. Senato’nun %58’i ve Temsilciler Meclisi’nin yaklaşık %57’si nükleer anlaşmaya karşı çıkmıştır. Başka bir deyişle, Obama Yönetimi nükleer anlaşmayla İran nükleer tehdidinin ortadan kalktığı/kalkacağı konusunda hedef kitlesini ikna etmeyi başaramamış ve güvenlik-dışılaştırıcı hamle başarısız olmuştur.

Obama dönemindeki güvenlik-dışılaştırıcı söylemin öncelikli hedef kitlesi olmamakla birlikte, ABD halkının uzun vadede nükleer anlaşmaya ve İran Nükleer Programı’na yönelik bakışı da önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Pew Araştırma Merkezi’nin Temmuz ve Eylül 2015’te, yani anlaşmaya ilişkin gündemin en yoğun olduğu dönemlerde yaptığı kamuoyu anketleri incelendiğinde ABD Kongresi gibi ABD halkının da anlaşmayı desteklemediği görülmektedir. Temmuz 2015’te İran’la yapılan nükleer anlaşmayı destekleyenlerin oranı %33 ve tasvip etmeyenlerin oranı %45 olarak raporlanmıştır. Bu rakamlar Eylül ayında %49 ve %21 olarak gerçekleşmiştir. Anlaşmaya ilişkin fikri olmayanların oranı ise Temmuz’da %21’den Eylül’de %30’a yükselmiştir. Anket sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere ABD

halkının yaklaşık yarısı Obama Yönetimi'nin İran nükleer tehdidine karşı sunduğu çözümü uygun bulmamıştır (Pew Research Center 2015).

4.4. Değerlendirme

Bush döneminin sona ermesi ve ABD Başkanlığına Bush politikalarının tam tersini izleyeceği yönünde sinyaller veren Obama'nın gelmesi ABD'nin İran politikasında radikal bir dönüşüm beklentisi doğurmuştur. Fakat söylemdeki dönüşümün uygulamaya yansması ancak Obama'nın ikinci kez seçilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Obama'nın birinci ve ikinci başkanlık dönemleri; ikinci dönemde Obama üzerindeki yeniden seçilme baskısının ortadan kalkması, İran'da cumhurbaşkanlığına diploması yanlısı Ruhani'nin gelmesi ve nihayetinde nükleer anlaşmanın yapılması nedenleriyle önemli farklılıklar barındırmaktadır. Bu açıdan, Obama'nın birinci ve ikinci dönemdeki güvenlikleştirme politikası ayrı ayrı incelenmiş ve sonuçta ilk dönemde güvenlikleştirme devam ederken ikinci dönemde tam bir güvenlik-dışlaştırıcı söyleme geçildiği görülmüştür.²²

Birinci dönemde Obama Yönetimi'nin sürdürdüğü güvenlikleştirme hamlesi İran'ı diploması yoluyla köşeye sıkıştırmayı, İran Nükleer Programı'nı uluslararası bir gündem maddesi haline getirmeyi ve İran'a karşı uluslararası güçlü yaptırımları devreye sokmayı hedeflemiştir. İran'a karşı yoğun diploması girişimleri konusunda Obama Yönetimi'nin ikna etmesi gereken hedef kitle iç kamuoyudur. Fakat İran nükleer tehdidi konusunda zaten ikna edilmiş olan bu grubu İran'a karşı yaptırımlar veya askeri güç kullanımı yerine diplomasıye yönlendirmek için Obama Yönetimi'nin mevcut güvenlikleştirmeyi sürdürmesi değil "yönetmesi" gerekmiştir. Bu noktada, İran Nükleer Programı ABD çıkarlarına yönelik acil bir tehdit olduğu

---

²² Bu bölümde elde edilen çıktıların kısa bir özetine 137. sayfadaki [Tablo 5.1](#)'de ulaşılabilir.

için önkoşulsuz müzakereler dâhil her türlü girişimde bulunulması gerektiği savunulmuştur. Diğer bir ifadeyle tehdidin niteliğine ilişkin bir söylem değişikliği yapılmadan sorunun çözümüne yönelik “olağan-dışı” olmayan bir yöntem (diplomasi) sunulmuştur.

Obama'nın birinci döneminde devam eden güvenlikleştirme hamlesinin hedef kitlesi ise uluslararası yaptırımların güçlendirilebilmesi için desteği alınması gereken BMGK üyeleri ve uluslararası kamuoyudur. Özellikle, Bush döneminde İran nükleer tehdidi konusunda ikna edilememiş olan Çin ve Rusya öne çıkmaktadır. Aradığı uluslararası desteği bulabilmek için Obama Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'nı dünya barışına, bölgenin istikrarına ve nükleer yayılmanın önlenmesine karşı hayati bir tehdit olarak sunduğu görülmektedir. Bush döneminde en çok vurgulanan referans nesnelere olan ABD'nin ve İsrail'in güvenliği ise Obama dönemindeki söylemde geri planda kalmıştır.

2009-2013 yılları arasındaki güvenlikleştirici söylem analiz edilirken Obama Yönetimi'nin temsilcileri olarak Barack H. Obama, Hillary Clinton, Joe Biden, Robert Gibbs ve Susan Rice'in açıklamaları esas alınmıştır. Diğer yandan, ABD Kongresi'nde de İran'ı güvenlikleştirici yönde söylem ve yasa tasarıları öne çıkmıştır. Fakat bu dönemde Obama Yönetimi tarafından yürütülen güvenlikleştirme hamlesinin hedef kitlesi olan BMGK ve uluslararası toplumdan ziyade iç kamuoyu üzerinde etkili olan ABD Kongresi güvenlikleştirici aktör olarak değerlendirilmemiştir.

Obama'nın ilk döneminde güvenlikleştirici aktör olmadığı halde süreç üzerinde önemli etkisi olan işlevsel aktörlere baktığımızda bu kez medyanın yanı sıra İran karşıtı düşünce kuruluşları ile Brezilya ve Türkiye'nin öne çıktığını görmekteyiz. Bekleneceği üzere medya ve İran karşıtı düşünce kuruluşları Obama

Yönetimi'nin İran nükleer tehdidine ilişkin söylemlerini doğrulayıcı yönde hareket etmiştir. Brezilya ve Türkiye ise giriştikleri arabuluculuk faaliyetinin İran'ın uzlaşmayı kabul edip ABD'nin etmediği bir tabloyla sonuçlanması nedeniyle güvenlikleştirmeyi olumsuz etkileyen işlevsel aktörler olmuşlardır.

Obama Yönetimi'nin güvenlikleştirici söylemi İran'a yönelik tarihsel algılara ek olarak 2009-2013 yılları arasında yaşanan bazı gelişmelerle de desteklenmiştir. Bu noktada, Obama'nın diyalog girişimleri İran'ı uzlaşmaya yanaşmayan taraf olarak göstermiş, İran'ın nükleer zenginleştirme seviyesini %20'ye çıkarması nükleer programın askeri amaçlarına yönelik şüpheleri artırmış, 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında yaşanan kanlı olaylar İran Rejimi'ne yönelik uluslararası algıyı daha da kötüleştirmiştir. Son olarak, 2009 yılında İran'ın IAEA'ye bildirmedeği Fordo Nükleer Tesisi'nin açığa çıkması İran Nükleer Programı'nın amaçları konusunda şüpheleri doruk noktasına çıkaran gelişme olmuştur.

Yürütülen güvenlikleştirici söylem ve yaşanan bu gelişmeler sonrasında Obama Yönetimi Rusya ve Çin'i de yanına çekerek İran'a karşı en güçlü yaptırımları devreye sokmayı başarmıştır. Böylece, BMGK üyelerinin tamamı İran nükleer tehdidi konusunda ikna edilmiştir. Uluslararası kamuoyu araştırmalarına bakıldığında ise İran nükleer tehdidine karşı daha parçalı bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Hindistan, Pakistan, Türkiye, Çin ve Rusya'da İran'a yaptırım uygulanmasını desteklemeyen bir çoğunluğun varlığı bu ülkelerde halkın İran Nükleer Programı'nı acil bir tehdit olarak görmediğini ortaya koymaktadır. Yine de Obama Yönetimi'nin güvenlikleştirici hamlesinin büyük ölçüde başarıya ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.

Başarılı bir güvenlikleştirme sürecinin ardından ikinci dönemine nükleer meseleyi diplomatik yollardan çözme noktasında kararlı bir duruşla başlayan Obama Yönetimi bu politika değişimini hayata geçirebilmek için bu kez İran Nükleer

Programı'na yönelik güvenlik-dışılaştırıcı bir söylem yürütmüştür. İran'da cumhurbaşkanının değişmesine ve anlaşma umudunun tam olarak belirmesine kadarki ilk 6 aylık dönemde meseleyi gündemden düşürmeye yönelik bir "değinmeme" stratejisi yürüttüğü görülen Obama Yönetimi özellikle Kasım 2013'teki geçici anlaşmanın ardından İran Nükleer Programı'nın kontrol altında olduğunu vurgulamaya başlamıştır.

Güvenlik-dışılaştırıcı aktörün temsilcileri olarak Obama ve Kerry'nin öne çıktığı bu dönemde söylem, hem geçici hem de nihai anlaşmanın İran Nükleer Programı'nı durdurma ve geriletme noktasındaki başarısına, diplomatik süreç devam ettiği sürece İran'a yeni yaptırımlar uygulanmamasının gerekliliğine ve anlaşmanın çok taraflılığına odaklanmıştır. Ayrıca, anlaşmanın yalnızca nükleer programa ilişkin olduğunu vurgulayarak bu meseleyi İran'la yaşanan diğer anlaşmazlıklardan ayrı konumlandırmaya çalışmıştır. Bu argümanlarla Obama Yönetimi temelde diplomatik çözüme ulaşmayı, daha spesifik olarak ise İran'a karşı ek yaptırım kararları alınmasını ve anlaşmanın reddedilmesini önlemeyi hedeflemiştir.

Bu dönemde Obama Yönetimi'nin yürüttüğü diplomatik süreci destekleyen grupların faaliyet ve açıklamaları güvenlik-dışılaştırmaya katkı sağlarken İsrail'i temsilen İsrail Başbakanı Netanyahu ve ABD'deki Yahudi Lobisi de İran ve nükleer anlaşma aleyhine girişimleriyle güvenlikleştirici yönde işlevsel aktörler olarak öne çıkmıştır. Diplomasi yanlısı gruplar İran Nükleer Programı'nın yarattığı tehdidin niteliğine ilişkin tartışmaya girmeden, sorunun en iyi nasıl çözüleceğine odaklanmışlardır. Netanyahu ve Yahudi Lobisi ise Obama Yönetimi'nin aksine nükleer meseleyi İran'la yaşanan diğer sorunlarla ilişkilendirerek tehdit inşasını sürdürmüştür.

Obama Yönetimi'nin ikinci döneminde güvenlik-dışılaştırıcı yönde evrilen söylemi; ılımlı ve pragmatist tutumuyla öne çıkan Ruhani'nin İran'da cumhurbaşkanlığını Ahmedinejad'dan devralması, ABD'li ve İranlı liderler arasında yeni diyalog kanalları açılması, İran'ın geçici anlaşmaya uyarak nükleer faaliyetlerini kısıtlaması ve nihai anlaşmayı kabul ederek programının askeri amaçlı olmadığı konusunda uluslararası toplumu ikna edecek adımlar atmasıyla desteklenmiştir. Fakat bu dönemde ABD Kongresi'nde Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olmasından kaynaklanan, Obama Yönetimi'nin hedef kitle karşısındaki zayıf konumu diğer kolaylaştırıcı faktörleri gölgelemiştir.

Obama Yönetimi'nin İran'la yürütülen diplomatik sürecin başarısına ilişkin söylemlerine tümüyle kapalı olan Cumhuriyetçilerin 2015 itibari ile hem Senato'da hem de Temsilciler Meclisi'nde çoğunluğu ele geçirmesi Obama Yönetimi'nin Kongre onayıyla nükleer anlaşma imzalayabilme ihtimalini oldukça azaltmıştır. Böylece, Obama'nın güvenlik-dışılaştırma hamlesinin, hedeflediği diplomatik çözüme ulaşması da zorlaşmıştır. Kongre'yi aşabilmek için Obama Yönetimi anlaşmayı yasal olarak bağlayıcı bir uluslararası anlaşma yerine başkanlık yetkisinde bir siyasi taahhüt olarak kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu sayede anlaşma yürürlüğe sokulabilmiş olsa da süreç içerisinde yapılan oylamalar ABD Kongresi'nin yaklaşık %60'ının İran tehdidinin ortadan kalktığı konusunda ikna olmadığını göstermiştir. Sonuç olarak, Obama Yönetimi ikinci döneminde hedeflediği diplomatik çözüme başkanlık yetkisini kullanarak ulaşmış fakat ABD Kongresi'ni söylemine inandıramadığı için güvenlik-dışılaştırma hamlesi başarısız olmuştur.

2013-2017 arasında İran Nükleer Programı'nın uluslararası boyutta, BMGK üyeleri ve AB nezdinde güvenlik-dışılaştırması Obama Yönetimi'nin çabasını gerektirmediği için bu bölümde ele alınmamıştır. Fakat kısaca değinmek gerekirse,

bu dönemde İran'da cumhurbaşkanı seçilen Ruhani'nin ılımlı duruşu, bir anlaşma üzerinde uzlaşılabilmiş olması ve İran'ın geçici anlaşmanın onaylanmasından itibaren anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi uluslararası toplum tarafından İran Nükleer Programı'nın artık hayati bir tehdit olarak görülmemesini sağlamıştır. Daha önce değinildiği gibi, Obama Yönetimi'nin Kongre'yi ikna etmeye çabalarken İran'a karşı yaptırımlar uygulamak için 2013'e kadar sağlanan uluslararası birliği yeniden sağlamanın mümkün olmayacağını vurgulaması da bu sebeptendir. 2017 yılına gelindiğinde İran Nükleer Programı ABD içerisinde önemli bir çoğunluk tarafından tehdit olarak görülmeye devam etse de anlaşma sayesinde İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi bölge ülkeleri haricindeki uluslararası toplumun çoğunluğu açısından artık normalleşmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Bu tez 2001-2017 yılları arasında ABD Yönetimi'nin İran Nükleer Programı'na yönelik güvenlikleştirme politikasını kapsamlı şekilde analiz etmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla; öncelikle Bush ve Obama başkanlıklarındaki sekizer yıllık dönemlerde İran Nükleer Programı'na yönelik baskın politikanın ne olduğu, ardından güvenlikleştirmenin veya güvenlik-dışılaştırmanın kim tarafından, ne amaçla, hangi koşullar altında, nasıl ve hangi sonuçlarla gerçekleştirildiği sorularına cevap aranmıştır.

Bush döneminde güvenlikleştirme politikası yürütüldüğü tartışmasız olup bu dönemin incelenmesinde sürecin nasıl ilerlediği ve sonuçlandığı üzerinde durulmuştur. Bu analizi gerçekleştirebilmek için öncelikle Güvenikleştirme Teorisi detaylıca ele alınmış, teoriye getirilen yapıcı eleştiri ve katkılardan da yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, Bush Yönetimi'nin İran'a karşı mevcut olumsuz algıdan da yararlanarak İran Nükleer Programı'nı İran'ın diğer anlaşmazlık konusu uygulamalarıyla beraber sunan bir güvenlikleştirici hamle yürüttüğü ve bu hamlenin hem iç kamuoyunu hem de dış odakları, Rusya ve Çin'in çekincelerine rağmen, İran'a karşı acil yaptırımlar uygulanması konusunda ikna ederek büyük ölçüde başarıya ulaştığı görülmüştür.

Obama dönemindeki söylem ve politikanın güvenlik-dışılaştırma olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı ise bu tezin açıklığa kavuşturmaya çalıştığı asıl araştırma konusuydu. Bu noktada öncelikle Obama Yönetimi'nin birinci ve ikinci

başkanlık dönemleri arasındaki önemli politika değişikliği göze çarpmıştır. İkinci dönemde yönetim üzerinde yeniden seçilme baskısının kalkması, İran’da yönetimin ılımlaşması ve nihayetinde nükleer anlaşmanın yapılması bu dönemin ayrı olarak ele alınmasını gerektirmiştir.

Obama’nın birinci döneminde Bush Yönetimi’nden içeride tamamlanmış dışarıda ise yarı-tamamlanmış şekilde devralınan güvenlikleştirme hamlesi daha da güçlenmiş, Çin ve Rusya’yı da ikna ederek BMGK’da İran Nükleer Programı’na karşı birlik sağlamayı başarmıştır. Fakat başarılı güvenlikleştirme süreci ve bu sayede İran’a uygulanabilen ağır yaptırımlar, nihai hedef olan İran Nükleer Programı’nı durdurma konusunda fayda sağlamamıştır. Başka bir deyişle, başarılı bir güvenlikleştirme gerçekleştirilmiş ama güvenlikleştirme politikasının hedeflenen sonuçları getirmediği ortaya çıkmıştır.

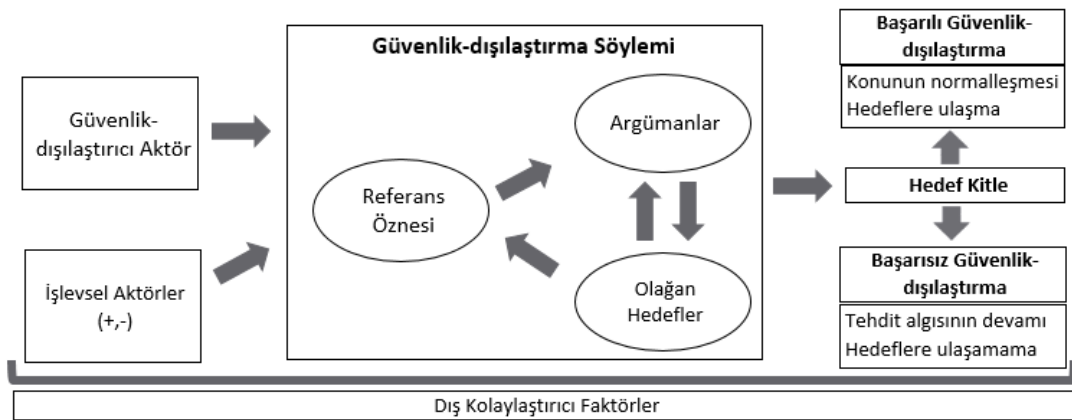
2013-2017 yılları ise Obama Yönetimi’nin İran’la diplomatik çözüme ulaşabilmek için ABD Kongresi’ni İran Nükleer Programı’nın artık tehdit teşkil etmeyeceği/etmediği konusunda ikna etmeye çalıştığı bir dönemdir. Başta İran Nükleer Programı hakkında öncesine nazaran çok daha az konuşarak meseleyi gündemden düşürmeye çalışan Obama Yönetimi, İran’la diplomatik çözüm için adımlar atmaya başladıktan sonra İran nükleer tehdidini “yeniden ifadelendirerek”, yani söz konusu tehdide aktif bir şekilde siyasi bir çözüm bulunduğunu vurgulayarak güvenlikleştirmeyi sonlandırmaya çalışmıştır. İran’a yönelik tarihi algıların kısa bir uzlaşma dönemi sonrasında kolayca aşılabilmesi ve Obama Yönetimi’nin Cumhuriyetçilerin egemen olduğu Kongre’ye karşı zayıf bir konumda bulunması güvenlik-dışlaştırma hamlesinin başarısızlığını beraberinde getirmiştir.

Tablo 5.1’de de özetlendiği üzere, bu tezde Bush dönemindeki güvenlikleştirmenin ardından temel olarak Obama Yönetimi’nin birinci dönemde

uluslararası hedef kitlelere yönelik güvenlikleştirme politikası ve ikinci dönemde iç politikaya yönelik “yeniden ifadelendirme” türünde güvenlik-dışlaştırma politikası analiz edilmiştir. Bunların yanı sıra daha kısıtlı bir çerçevede, birinci dönemde iç politikaya yönelik güvenlikleştirmeyi “yönetme” girişimi ve ikinci dönemin başında “sessizleştirme” yoluyla güvenlik-dışlaştırma girişimi tespit edilmiştir. Böylece hem güvenlikleştirme hem de üç farklı türde güvenlik-dışlaştırma girişiminin örnekleri vaka üzerinde incelenebilmiştir.

Teoride yeterince detaylandırılmamış olan güvenlik-dışlaştırmanın analizi için güvenlikleştirme analizindeki ögeler uyarlanarak boşluklar giderilmeye çalışılmıştır. Güvenlikleştirici söylem yerine güvenlik-dışlaştırma analizi için söylemdeki değişim takip edilmiştir. Güvenleştirme sürecinde talep edilen olağanüstü önlemler gibi güvenlik-dışlaştırma hamlesiyle ulaşılmaya çalışılan “olağan hedeflerin” söz konusu olabildiği görülmüştür. Bu nedenle, güvenlik-dışlaştırmanın başarısını belirlerken de güvenlikleştirmedeki gibi iki aşamalı bir yöntem belirlenmiş ve hem hedef kitlenin ikna olmasına hem de hedeflerin gerçekleşmesine bakılmıştır. Güvenlik-dışlaştırmanın başarısızlığında aktörün hedef kitlesi karşısındaki konumunun zayıflığı (dış kolaylaştırıcı faktör) belirgin bir unsur olarak yer almıştır.

Şekil 5.1. Obama Döneminde Yeniden İfadelendirme Yoluyla Güvenlik-dışlaştırma

Obama'nın ikinci dönemi güvenlik-dışlaştırma kavramı ve sürecinin vaka üzerinde detaylı şekilde irdelenmesine imkân sağlamıştır. Yeniden ifadelendirme türündeki güvenlik-dışlaştırma sürecinin analizi için Obama Yönetimi'nin 2013-2017 arasında İran'a yönelik politikasından yola çıkılarak Şekil 5.1'deki gibi bir şablon önerilmektedir.

Diğer yandan tez yeni sorulara sebebiyet vermiştir. İncelenen vakada ne yönetimin söylemleri ne de karara bağlanan anlaşma İran Nükleer Programı'nın tehdit olmadığı konusunda ABD Kongresi'ni ikna edebilmiştir. Aktörün hedef kitle karşısındaki zayıflığı dışında güvenlik-dışlaştırmanın başarısızlığına neden olan hangi faktörler olabilir? Bu durumda acaba güvenikleştirme, tepeden inmece bir hareketle başarıya ulaşabilirken başarılı güvenlik-dışlaştırma için tabandan gelen bir değişim mi gerekmektedir? Sonraki çalışmalarda başarılı ve başarısız güvenlik-dışlaştırma vakaları karşılaştırılarak güvenikleştirmenin başarısında ne tür faktörlerin etkili olduğu konusunda yeni çıkarımlarda bulunulabilir.

Tezin tamamlandığı Eylül 2019 itibariyle İran Nükleer Programı'na ilişkin uluslararası gündeme baktığımızda Obama'nın halefi Donald J. Trump'ın nükleer anlaşmadan çekildiği, İran'a karşı tek taraflı yaptırımları devreye soktuğu, karşılığında İran'ın çok az da olsa nükleer anlaşmanın yükümlülüklerini ihlal ettiği ve iki ülke arasında savaş ihtimalinin konuşulduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu tezin amacı her ne kadar Trump dönemini açıklamak olmasa da çalışmanın çıktıları ışığında Trump döneminde yaşananlar şaşırtıcı görünmemektedir. Öyle ki, Obama döneminde güvenlik-dışlaştırma hamlesinin başarısız olması nedeniyle ABD içerisinde İran Nükleer Programı'nın güvenikleştirilmiş konumu devam etmiştir. Böylece, Trump iç politikada meseleyi yeniden güvenikleştirmesine (resecuritization) gerek dahi kalmadan kolayca anlaşmadan çekilebilmiştir.

Dönem	<i>Bush</i> (2001-2009)	<i>Obama I</i> (2009-2013)	<i>Obama II</i> (2013-2017)
Politika	Güvenikleştirme	Güvenikleştirme	Güvenlik-dışlaştırma
Aktör	<ul style="list-style-type: none"> • George W. Bush • Richard B. Cheney • Condoleezza Rice • Donald H. Rumsfeld • Yeni Muhafazakâr Düşünce Kuruluşları 	<ul style="list-style-type: none"> • Barack H. Obama • Joe Biden • Hillary Clinton • Robert Gibbs • Susan Rice 	<ul style="list-style-type: none"> • Barack H. Obama • John Kerry
Hedef Kitle	<ul style="list-style-type: none"> • ABD halkı • Avrupa Ülkeleri • BMGK • Uluslararası toplum 	<ul style="list-style-type: none"> • BMGK (Rusya ve Çin) • Uluslararası toplum 	<ul style="list-style-type: none"> • ABD Kongresi
Referans Nesnesi	<ul style="list-style-type: none"> • Dünya barışı • Bölgenin istikrarı • ABD'nin güvenliği • İsrail'in güvenliği • İran halkı • Nükleer yayılmanın önlenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Dünya barışı • Bölgenin istikrarı • ABD'nin çıkarları • Nükleer yayılmanın önlenmesi 	-
İşlevsel Aktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Medya 	<ul style="list-style-type: none"> • Medya • İran Karşıtı Düşünce Kuruluşları • Brezilya-Türkiye (-) 	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomasi Yanlısı Gruplar • İsrail (-) • Yahudi Lobisi (-)
Dış Kolaylaştırıcı Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> • ABD Yönetimi'nin konumu • ABD-İran ilişkisi • 11 Eylül Saldırıları • Gizli Tesislerin İfşası • Ahmedinejad • İran'ın bölgesel nüfuzu 	<ul style="list-style-type: none"> • Bush dönemindeki faktörlere ek olarak: • Obama'nın diplomasisi • İran'ın nükleer ilerlemesi • 2009 Seçimleri • Fordo Nükleer Tesisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Obama Yönetimi'nin konumu (-) • Ruhani Yönetimi • İran-ABD arasında artan iletişim kanalları • İran'ın geçici anlaşmaya uyması • Nükleer Anlaşma
Hedefler	<ul style="list-style-type: none"> • Dosyayı BMGK'ye taşıma • Ekonomik yaptırım • Politik izolasyon 	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomasi yoluyla sıkıştırmak • Gündem oluşturmak • Uluslararası güçlü yaptırımlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Diplomatik çözüm • Ek yaptırımları önlemek • Anlaşmanın onaylanmasını sağlamak
Başarı	<ul style="list-style-type: none"> • İçte başarılı • Dışta kısmen başarılı 	<ul style="list-style-type: none"> • Büyük ölçüde başarılı 	<ul style="list-style-type: none"> • Hedeflere ulaşılmış, fakat hedef kitleyi ikna etmede başarısız

Tablo 5.1. Temel Bulgular

KAYNAKÇA

- Abrahamian, Ervand. 2002. *Humeynizm İslam Cumhuriyeti Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları. <https://www.kitapyurdu.com/kitap/humeynizm-islam-cumhuriyeti-uzerine-denemeler/48831.html>.
- Akgül-Açıkmeşe, Sinem. 2011. "Algı Mı, Söylem Mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 8 (30): 43–73.
- Alagöz, Bilgehan. 2013. "İran İslam Cumhuriyeti Dış Politikasında Etkili Bir Unsur Olarak Güvenlikleştirme Siyaseti: 2003 Irak Savaşı Sonrası İran'ın Basra Körfezi Politikası." Marmara Üniversitesi.
- Albright, David, Christina Walrond, Andrea Stricker, and Robert Avagyan. 2013. "ISIS Analysis of IAEA Iran Safeguards Report." www.isis-online.org.
- Amanpour, Christiane. 2009. "Obama Sent Letter to Iran Leader before Election, Sources Say." CNN. 2009. <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/06/24/iran.obama.letter/index.html>.
- Ansari, Ali. 2008. "Iran under Ahmadinejad: Populism and Its Malcontents." *International Affairs* 84 (4): 683–700. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00732.x>.
- Aradau, Claudia. 2004. "Security and the Democratic Scene: Desecuritization and Emancipation." *Journal of International Relations and Development* 7 (4): 388–413.
- Aras, Bülent, and Rabia Karakaya Polat. 2008. "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran." *Security Dialogue* 39 (5): 495–515.
- Arms Control Association. 2015. "Section 3: Understanding the JCPOA." Arms Control Association. 2015. <https://www.armscontrol.org/2015-08/section-3-understanding-jcpoa>.
- Associated Press. 2009. "Ayatollah Ali Khamenei Dismisses Barack Obama's Overtures to Iran." The Guardian. 2009. <https://www.theguardian.com/world/2009/mar/21/ali-khamenei-barack-obama-iran>.
- Bahgat, Gawdat. 2006. "Nuclear Proliferation: The Islamic Republic of Iran." *International Studies Perspectives* 309 (3): 307–27. <https://doi.org/10.1111/j.1528-3585.2006.00235.x>.
- Balcı, Ali, and Tuncay Kardaş. 2012. "The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization.'" *Insight Turkey* 14 (2): 99–120.
- Baldwin, David A. 1995. "Security Studies and the End of the Cold War." *World Politics* 48 (01): 117–41.
- . 1997. "The Concept of Security." *Review of International Studies*, no. 23: 5–26.

Balzacq, Thierry. 2010. "Constructivism and Securitization Studies." In *The Routledge Handbook of Security Studies*, edited by Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer. Londra: Routledge.

———. 2011. *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. Londra: Routledge.

Balzacq, Thierry, Sarah Léonard, and Jan Ruzicka. 2016. "'Securitization' Revisited: Theory and Cases." *International Relations* 30 (4): 494–531. <https://doi.org/10.1177/0047117815596590>.

Bayar, Murat. 2016. "Kapsamlı Ortak Eylem Planı ve İran'ın Nükleer Programının Geleceği." *Uluslararası İlişkiler* 13 (51): 81–97. <http://data.worldbank.org/country/korea-democratic-republic>.

Baysal, Başar, and Çağla Lüleci. 2015. "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 11 (22). <https://doi.org/10.17752/GSD.93321>.

BBC News. 2006. "Iran Reported to Security Council." BBC News. 2006. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4680294.stm.

Beeman, William O. 2005. *The "great Satan" vs. the "Mad Mullahs": How the United States and Iran Demonize Each Other. Contemporary Islam*. London: Greenwood. <https://doi.org/10.1007/s11562-009-0108-9>.

Behnke, Andreas. 2006. "No Way out: Desecuritization, Emancipation and the Eternal Return of the Political — a Reply to Aradau." *Journal of International Relations and Development* 9 (1): 62–69.

Bilgin, Pınar. 2010. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları." *SAREM* 8 (14): 69–96.

Bilgin, Pınar, Ken Booth, and Richard Wyn Jones. 1998. "Security Studies: The next Stage?" *Naçao e Defesa*, no. 84: 131–57.

Black, Ian. 2007. "Fear of a Shia Full Moon." *The Guardian*. 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/jan/26/worlddispatch.ianblack>.

Bohan, Caren. 2008. "Obama Says World Must Press Iran or Israel May Respond." Reuters. 2008. <https://uk.reuters.com/article/uk-usa-politics-iran-idUKN2532400520080825>.

Booth, Ken. 1991. "Security and Emancipation." *Review of International Studies* 17 (4): 313–26. <https://doi.org/10.1017/S0260210500112033>.

———. 2012. *Dünya Güvenliği Kuramı*. İstanbul: Küre Yayınları.

Borger, Julian. 2009a. "Iran Has Enriched Enough Uranium to Make Bomb, IAEA Says." *The Guardian*. 2009. <https://www.theguardian.com/world/2009/feb/19/iran-iaea-united-nations-nuclear-weapon>.

———. 2009b. "President Barack Obama Willing to Negotiate with Iran 'without Preconditions.'" *The Guardian*. 2009. <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/21/barack-obama-iran-negotiations>.

———. 2013. “Barack Obama Warns Iran That US Is Still Prepared to Take Military Action.” *The Guardian*. 2013.

<https://www.theguardian.com/world/2013/sep/15/barack-obama-warns-iran-us-military-action>.

Borger, Julian, Peter Beaumont, and Ian Black. 2015. “Between the Lines of Binyamin Netanyahu’s Speech to Congress.” *The Guardian*. 2015.

<https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2015/mar/03/netanyahu-speech-congress-iran-nuclear-annotated>.

Borger, Julian, and Saeed Kamali Dehghan. 2010. “Attack on Iranian Nuclear Scientists Prompts Hit Squad Claims.” *The Guardian*. 2010.

<https://www.theguardian.com/world/2010/nov/29/iranian-nuclear-scientists-attack-claims>.

Borger, Julian, and Ewen MacAskill. 2010. “China Supports Barack Obama’s Call for New Iran Sanctions.” *The Guardian*. 2010.

<https://www.theguardian.com/world/2010/mar/31/china-supports-obama-iran-sanctions>.

Bowen, Kyle. 2015. “Representing Persia: A Discourse Analysis of The American Print Media’s Coverage of Iran.” London School of Economics and Political Science.

Bremmer, Ian. 2015. “Forget China—the U.S. Is Still the Global Superpower.” *Time*. 2015. <https://time.com/3899972/us-superpower-status-military/>.

Brinkley, Douglas. 2007. *The Reagan Diaries*. London: Harper Press.

Brookes, Peter, and James Philips. 2008. “Yes, a Nuclear Iran Is Unacceptable: A Memo to President-Elect Obama.” <https://www.heritage.org/middle-east/report/yes-nuclear-iran-unacceptable-memo-president-elect-obama>.

Bruno, Greg. 2010. “Iran’s Nuclear Program.” <http://www.cfr.org/iran/irans-nuclear-program/p16811>.

Bush, George W. 2002. “President Delivers State of the Union Address.” 2002.

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/print/20020129-11.html>.

———. 2003. “President Bush, PM Berlusconi Discuss Iraq and War on Terrorism.” *The White House*. 2003. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/07/20030721.html>.

———. 2005. “The President’s News Conference in Crawford, Texas.” *Government Publishing Office*. 2005. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-2005-08-15/pdf/WCPD-2005-08-15-Pg1267-2.pdf>.

———. 2006a. “Commencement Address at the United States Merchant Marine Academy in Kings Point, New York.” 2006. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2006-06-26/pdf/WCPD-2006-06-26-Pg1177.pdf>.

———. 2006b. “Commencement Address at the United States Merchant Marine Academy in Kings Point, New York.” *Government Publishing Office*. 2006. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-2006-06-26/pdf/WCPD-2006-06-26->

Pg1177.pdf.

———. 2006c. “President Discusses Global War on Terror.” The White House. 2006. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060905-4.html>.

———. 2006d. “President Discusses War on Terror and Operation Iraqi Freedom.” The White House. 2006. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/03/20060320-7.html>.

———. 2007a. “Remarks at the American Legion National Convention in Reno, Nevada.” 2007. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2007-09-03/pdf/WCPD-2007-09-03-Pg1124-2.pdf>.

———. 2007b. “The President’s News Conference October 17, 2007.” 2007. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-2007-10-22/pdf/WCPD-2007-10-22Pg1350.pdf>.

Buzan, Barry. 1983. *People, States, and Fear : The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books.

———. 1991. *People, States, and Fear : An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2nd ed. Harvester Wheatsheaf.

Buzan, Barry., Ole Wæver, and Jaap de. Wilde. 1998. *Security : A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Pub.

Buzan, Barry. 2008. “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5 (18): 107–23.

Buzan, Barry, and Lene Hansen. 2009. *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817762>.

Celalifer, Arzu. 2005. “An Objective Analysis of Ahmadinejad’s ‘World Without Zionism’ Speech.” *Turkish Weekly*. 2005. http://www.endusmilitarism.org/analysis_of_ahmadinejad_speech.html.

Chakraborty, Barnini. 2013. “Kerry’s Push for Diplomatic Deal with Iran Running into Congressional Opposition.” *Fox News*. Fox News. March 25, 2013. <https://www.foxnews.com/politics/kerrys-push-for-diplomatic-deal-with-iran-running-into-congressional-opposition>.

Chollet, Derek H. 2016. *The Long Game : How Obama Defied Washington and Redefined America’s Role in the World*. Public Affairs. <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/derek-chollet/the-long-game/9781610396608/>.

Citizens for a Nuclear Free Iran. 2015. “The Iran Nuclear Deal. Good Deal or Bad Deal?” *Youtube*. 2015. <https://www.youtube.com/channel/UCEcPoMsqhzuPjU9fd8RaA6g>.

Clifton, Eli. 2015. “AIPAC Spent \$14.5 Million on TV Ads during Iran Deal Debate –.” *LobeLog*. 2015. <https://lobelog.com/aipac-spent-14-5-million-on-tv-ads-during->

iran-deal-debate/.

Clinton, Hillary R., and Richard N. Haass. 2009. "A Conversation with U.S. Secretary of State Hillary Rodham Clinton." Council on Foreign Relations. 2009. <https://www.cfr.org/event/conversation-us-secretary-state-hillary-rodham-clinton>.

CNN. 2007a. "Part I: CNN/YouTube Democratic Presidential Debate Transcript." CNN.Com. 2007. <http://edition.cnn.com/2007/POLITICS/07/23/debate.transcript/>.

———. 2007b. "Sarkozy: Toughen Iran Sanctions." CNN.Com. 2007. <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/europe/09/20/france.iran/>.

———. 2009a. "Clinton Warns of Iranian Threat to Europe, Russia." CNN.Com. 2009. <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/03/04/iran.us/index.html>.

———. 2009b. "Iran Ready to Build Nuclear Weapon, Analysts Say." CNN. 2009. <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/02/20/iran.nuclear/index.html>.

———. 2009c. "U.S. Ambassador Calls Findings on Iran Nuclear Program 'Troubling.'" CNN. 2009. <https://edition.cnn.com/2009/POLITICS/03/10/un.iran/index.html>.

CNN International. 2006. "Bush Would Send Troops inside Pakistan to Catch Bin Laden." CNN.Com. 2006. <http://edition.cnn.com/2006/POLITICS/09/20/bush.intv/>.

Congress, US. 1996. *Public Law 104 – 134 104th Congress An Act*. US: US Congress. <https://www.congress.gov/104/plaws/pub172/PLAW-104pub172.pdf>.

Cordesman, Anthony H. 2000. "Iran and Nuclear Weapons." Washington. http://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/iranbackground032100.pdf.

Coşkun, Bezen Balamir. 2008. "Analysing Desecuritisations: Prospects and Problems for Israeli-Palestinian Reconciliation." *Global Change, Peace and Security* 20 (3): 292–408. <https://doi.org/10.1080/14781150802394337>.

Crail, Peter. 2009. "IAEA Rebukes Iran Over Secret Facility." Arms Control Association. 2009. https://www.armscontrol.org/act/2009_12/IAEAIran.

Davenport, Kelsey. 2015. "Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue, 2003-2013." Arms Control Association. 2015. https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals.

———. 2018. "The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) at a Glance." Arms Control Association. 2018. <https://www.armscontrol.org/factsheets/JCPOA-at-a-glance>.

———. 2019. "Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran." Arms Control Association. 2019. <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>.

Dehghan, Saeed Kamali. 2013a. "Hassan Rouhani to Take Iran's Only Jewish Member of Parliament to UN." The Guardian. 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/19/hassan-rouhani-jewish-un>.

- . 2013b. “Iranian President Hassan Rouhani Recognises ‘reprehensible’ Holocaust.” *The Guardian*. 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/25/iran-rouhani-recognises-holocaust>.
- Deutsche Welle Türkçe. 2010. “BM’de Ahmedinejad Krizi.” *Deutsche Welle*. 2010. <https://www.dw.com/tr/bmde-ahmedinejad-krizi/a-6041325>.
- Ditto, Steven. 2013. “Reading Rouhani: The Promise and Peril of Iran’s New President.” https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus129_Ditto_5.pdf.
- Dombey, Daniel. 2010. “Clinton Raises Prospect of ‘Regional Conflict’ over Iran.” *Financial Times*. 2010. <https://www.ft.com/content/d5022dcc-4b20-11df-a7ff-00144feab49a>.
- Dueck, Colin. 2015. *The Obama Doctrine : American Grand Strategy Today*. New York: Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/the-obama-doctrine-9780190202620?cc=tr&lang=en&>.
- Dueck, Colin, and Ray Takeyh. 2007. “Iran ’ s Nuclear Challenge.” *Political Science Quarterly* 122 (2): 189–205.
- Einhorn, Robert, and Richard Nephew. 2016. “The Iran Nuclear Deal: Prelude to Proliferation in the Middle East ?” *Foreign Policy at Brookings*.
- Elaine Sciolino. 2007. “French Leader Raises Possibility of Force in Iran - The New York Times.” *The New York Times*, August 28, 2007. https://www.nytimes.com/2007/08/28/world/europe/28france.html?_r=1&scp=5&sq=bomb+iran+sarkozy&st=nyt&oref=slogin.
- ElBaradei, Mohamed. 2009. “Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council in the Islamic Republic of Iran.” <https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2009-35.pdf>.
- Elliot, Philip. 2015. “Jewish Leaders Urge Congress to OK Deal With Iran.” *Time*. 2015. <https://time.com/4004106/jewish-leaders-iran/>.
- Engdahl, William. 2009. *Full Spectrum Dominance : Totalitarian Democracy in the New World Order*. Edition.engdahl.
- Erdbrink, Thomas. 2014. “Sanctions Eased, Iran Gets Feelers from Old Trading Partners.” *The New York Times*. 2014. <http://www.nytimes.com/2014/01/18/%0Aworld/middleeast/nuclear-deal-sets-off-many-feelers-toward-iran.html>.
- Esfandiari, Golnaz. 2013. “Famously Inflexible Iranian Leader Advocates Flexibility.” *Radio Free Europe Radio Liberty*. 2013. <https://www.rferl.org/a/iran-khamenei-new-flexibility/25109379.html>.
- Euronews. 2007. “Sarkozy: Iran’s Nuclear Plans Could Be ‘Catastrophic’” *Euronews*. 2007. <https://www.euronews.com/2007/08/27/sarkozy-iran-s-nuclear-plans-could-be-catastrophic>.

Executive Office of the President. 2009. "Continuation of the National Emergency With Respect To Iran." *Federal Register*. 2009.
<https://www.federalregister.gov/documents/2009/03/13/E9-5691/continuation-of-the-national-emergency-with-respect-to-iran>.

Fitzpatrick, Mark, and Bernard Gwertzman. 2009. "Negotiating With a Troubled Iran." Council on Foreign Relations. 2009.
<https://www.cfr.org/interview/negotiating-troubled-iran>.

Floyd, Rita. 2007. "Towards a Consequentialist Evaluation of Security: Bringing Together the Copenhagen and the Welsh Schools of Security Studies." *Review of International Studies* 33 (2): 327–50.

Follath, Erich, Cordula Meyer, and Christoph Schult. 2007. "Washington's Political Earthquake: Intelligence Agencies Put Brakes on Bush's Iran Plans." *Spiegel*. 2007.
<https://www.spiegel.de/international/world/washington-s-political-earthquake-intelligence-agencies-put-brakes-on-bush-s-iran-plans-a-522374.html>.

Freedman, Robert O. 2017. "The Obama Legacy in the Middle East and the Trump Challenge." *India Quarterly* 73 (2): 241–50.
<https://doi.org/10.1177/0974928417699917>.

Friedman, Thomas L. 2015. "Obama Makes His Case on Iran Nuclear Deal." *The New York Times*. 2015. <https://www.nytimes.com/2015/07/15/opinion/thomas-friedman-obama-makes-his-case-on-iran-nuclear-deal.html>.

Gaietta, Michele. 2016. *The Trajectory of Iran's Nuclear Program. The Trajectory of Iran's Nuclear Program*. New York: Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1057/9781137508256>.

Gallup. 2006. "Iran." Gallup Historical Trends. 2006.
<https://news.gallup.com/poll/116236/iran.aspx>.

Gelb, Leslie H. 2012. "The Elusive Obama Doctrine." *The National Interest* 121: 18–28. <https://doi.org/10.1038/nature19793>.

Gerges, Fawaz A. 2013a. *Obama and the Middle East : The End of America's Moment?* St. Martin's Griffin.

———. 2013b. "The Obama Approach to the Middle East: The End of America's Moment?" *International Affairs* 89 (2): 299–323. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12019>.

Gladstone, Rick. 2013. "Sending Message to Iran, House Approves Tougher Sanctions." *The New York Times*. 2013.
<https://www.nytimes.com/2013/08/01/us/politics/sending-message-to-iran-house-approves-tougher-sanctions.html>.

Goldsmith, Jack. 2018. "The Trump Administration Reaps What the Obama Administration Sowed in the Iran Deal." *Lawfare*. 2018.
<https://www.lawfareblog.com/trump-administration-reaps-what-obama-administration-sowed-iran-deal>.

Gordon, Michael R., and Jeff Zeleny. 2007. "Obama Envisions New Iran Approach."

- The New York Times. 2007.
<https://www.nytimes.com/2007/11/02/us/politics/02obama.html?mtrref>.
- Guzzini, Stefano, and Dietrich Jung. 2004. *Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research*. London&New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203356913>.
- Hanauer, Larry. 2014. "The Days After a Deal with Iran: Congress's Role in Implementing a Nuclear Agreement." <http://www.rand.org/international/cmepp/>.
- Hansen, Lene. 2011. "Theorizing the Image for Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis." *European Journal of International Relations* 17 (1): 51–74. <https://doi.org/10.1177/1354066110388593>.
- . 2012. "Reconstructing Desecuritisation: The Normative-Political in the Copenhagen School and Directions for How to Apply It." *Review of International Studies* 38 (3): 525–46.
- High, Brandon. 2009. "The Recent Historiography of American Neoconservatism." *Historical Journal* 52 (2): 475–91. <https://doi.org/10.1017/S0018246X09007560>.
- Hormozi, Shani. 2015. "The Securitization and Desecuritization of Iran's Nuclear Program." *Caspian Journal of Applied Sciences Research Journal Homepage* 4 (11): 1–9. www.cjasr.com.
- Huysmans, Jef. 1995. "Migrants as a Security Problem: Dangers of "Securitizing" Societal Issues." In *Migration and European Integration: The Dynamics of Inclusion and Exclusion*, edited by Robert Miles and Dietrich Thranhardt. Londra: Fairleigh Dickinson University Press.
- . 1998. "Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe." *European Journal of International Relations* 4 (4): 479–505. <https://doi.org/10.1177/1354066198004004004>.
- Inboden, Will. 2013. "Looking for an Obama Doctrine That Doesn't Exist." *Foreign Policy*. 2013. <https://foreignpolicy.com/2013/09/16/looking-for-an-obama-doctrine-that-doesnt-exist/>.
- Inskip, Steve. 2015. "How The Iran Vote Is Engineered To Pass : It's All Politics." National Public Radio. 2015.
<https://www.npr.org/sections/itsallpolitics/2015/09/02/436647276/minority-rules-capitol-hill-vote-tactics-displayed-in-iran-deal>.
- International Crisis Group. 2014. "Iran and the P5+1: Solving the Nuclear Rubik's Cube." <https://www.refworld.org/pdfid/5370a2a14.pdf>.
- James Martin Center for Nonproliferation Studies. 2017. "Fordow Fuel Enrichment Plant." Nuclear Threat Initiative. 2017. <https://www.nti.org/learn/facilities/165/>.
- Jervis, Robert. 2013. "Getting to Yes With Iran." *Foreign Affairs* 92 (1): 105–15.
- Johnson, Bridget. 2010. "Sen. Bayh: Force Should Be on the Table in Stopping Iran from Getting Nukes |." TheHill. 2010. <https://thehill.com/homenews/senate/88093-bayh-force-should-be-considered-against-iran>.

- Jones, Jason. 2011. *The American Rhetorical Construction of the Iranian Nuclear Threat*. Continuum.
- Jones, Sam. 2014. "Timeline: Iran's Nuclear Negotiations." *Financial Times*. 2014. <https://www.ft.com/content/916e01fe-7194-11e4-818e-00144feabdc0>.
- Karami, Arash. 2015. "Zarif Defends Walk with Kerry." *Al Monitor*. 2015. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/01/zarif-defends-walk-kerry.html>.
- Kaufman, Robert G. 2016. *Dangerous Doctrine: How Obama's Grand Strategy Weakened America*. The University of Kentucky. <https://muse.jhu.edu/book/45262>.
- Kaussler, Bernd, and Anthony B. Newkirk. 2012. "Diplomacy in Bad Faith: American-Iranian Relations Today." *Diplomacy and Statecraft*, no. 23: 347–80. <https://doi.org/10.1080/09592296.2012.679493>.
- Kemenade, Willem van. 2010. "China vs. the Western Campaign for Iran Sanctions." *The Washington Quarterly* 33 (3): 99–114. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2010.492344>.
- Kerr, Paul K. 2018. "Iran's Nuclear Program: Status." <https://fas.org/sgp/crs/nuke/RL34544.pdf>.
- Kerry, John. 2014. "Remarks at a Solo Press Availability Paris, France November 20, 2014." U.S. Department of State. 2014. <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/11/234279.htm>.
- . 2015. "Remarks on Nuclear Agreement With Iran." U.S. Department of State. 2015. <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2015/09/246574.htm>.
- Kibaroglu, Mustafa. 2006. "Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran's Quest for Nuclear Power." *The Middle East Journal* 60 (2): 207–32. <https://doi.org/10.3751/60.2.11>.
- Kibaroglu, Mustafa. 2007. "Iran's Nuclear Ambitions from a Historical Perspective and the Attitude of the West." *Middle Eastern Studies* 43 (2): 223–45. <https://doi.org/10.1080/00263200601114083>.
- Kinch, Penelope. 2006. *The US-Iran Relationship : The Impact of Political Identity on Foreign Policy*. London and New York: I.B.Tauris & Co. Ltd. <http://www.ibtauris.com/Books/Society--social-sciences/Politics--government/UsIran-Relationship-the-The-Impact-of-Political-Identity-on-Foreign-Policy?menuitem=>.
- Klapper, Bradley. 2013. "Why US Senators Want Tougher Sanctions on Iran's New President." *Associated Press*. 2013. <https://www.csmonitor.com/USA/Latest-News-Wires/2013/0803/Why-US-senators-want-tougher-sanctions-on-Iran-s-new-president>.
- Küpelî, Mustafa Şeyhmus. 2016. "Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İran'a Uygulanan Yaptırımların Etkileri." *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 3 (1): 97–135.
- Kurecic, Petar. 2011. "The Key Aspects of Neoconservative Influence on the U.S.

Foreign and Defense Policy During the First G.W. Bush Administration.” *Romanian Journal of Society and Politics* 6 (1): 93–122.

Kurtbağ, Ömer. 2010. *Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası : Hegemonya Ekseninde Bir Analiz*. Ankara.

Labott, Elise. 2008. “Rice Blasts Iran, Says U.S. Will Pursue Tough Diplomacy.” CNN. 2008. <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/06/03/rice.aipac/index.html>.

Laïdi, Zaki. 2012. *Limited Achievements: Obama’s Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan US. <https://doi.org/10.1057/9781137020871>.

Lauria, Joe. 2008. “The Coming War with Iran: It’s About the Oil, Stupid.” HuffPost. 2008. https://www.huffpost.com/entry/the-coming-war-with-iran_b_96428.

Levs, Josh. 2012. “Fact Check: Was Obama ‘silent’ on Iran 2009 Protests?” CNN. 2012. <https://edition.cnn.com/2012/10/08/politics/fact-check-romney-iran/index.html>.

Limbert, John. 2015. “The Obama Administration.” *The Iran Primer*. 2015. <https://iranprimer.usip.org/resource/obama-administration>.

Lippmann, Walter. 1943. *U. S. Foreign Policy : Shield of the Republic*. Boston: Little Brown.

Lothian, Dan, Charley Keyes, and Alan Silverleib. 2010. “Watchdog: Iran May Be Working on Nuclear Warhead.” CNN. 2010. <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/02/18/iran.nuclear/index.html>.

Lynch, Timothy J. 2012. “Obama and the Third Bush Term: Towards a Typology of Obama Studies.” *International Affairs* 88 (5): 1101–11. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2012.01121.x>.

Lyons, Kate. 2015. “Iran Nuclear Talks: Timeline.” *The Guardian*. 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/iran-nuclear-talks-timeline>.

Maas, Matthijs. 2013. “Desecurity Will Not Save Us: Securitization Studies, the Problem of ‘Normal / Democratic’ Politics, and the Limits of Desecuritization as Normative-Political Panacea.” Edinburgh University. https://www.academia.edu/8086735/Desecurity_Will_Not_Save_Us_Securitization_Studies_the_Problem_of_Normal_Democratic_Politics_and_the_Limits_of_Desecuritization_as_Normative-Political_Panacea.

MacAskill, Ewen, and Chris McGreal. 2005. “Israel Should Be Wiped off Map, Says Iran’s President.” *The Guardian*. 2005. <https://www.theguardian.com/world/2005/oct/27/israel.iran>.

Maloney, Suzanne. 2012. “Make-or-Break for the U.S. and Iran.” Brookings Institute. 2012. <https://www.brookings.edu/opinions/make-or-break-for-the-u-s-and-iran/>.

Malus, Katherine. 2018. “From ‘Atoms for Peace’ to ‘JCPOA’: History of Iranian Nuclear Development. | K=1 Project.” 2018.

- <https://k1project.columbia.edu/content/atoms-peace-jcpoa-history-iranian-nuclear-development>.
- Marandi, Mohammad, and Mehrdad Halalkhor-. 2016. "America and Securitization of Iran after the Islamic Revolution 1979 till 2013; Continuation or Change." *Geopolitics Quarterly* 11 (4): 85–116.
<http://www.ensani.ir/storage/Files/20160515141713-9617-155.pdf>.
- Martel, William C. 2014. "America's Grand Strategy Disaster." *The National Interest*. 2014. <https://nationalinterest.org/feature/americas-grand-strategy-disaster-10627>.
- Martinez, Mel. 2009. "Minimizing Potential Threats From Iran: Assessing Economic Sanctions And Other U.S. Policy Options." *Senate Hearing 111-336*.
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-111shrg55592/html/CHRG-111shrg55592.htm>.
- McArthur, Shirl. 2008. "House Resolution Seems to 'Demand' Blockade of Iran." *Washington Report*. 2008. <https://www.wrmea.org/008-september-october/house-resolution-seems-to-demand-blockade-of-iran.html>.
- McDonald, Matt. 2008. "Securitization and the Construction of Security." *European Journal of International Relations* 14 (4): 563–87.
<https://doi.org/10.1177/1354066108097553>.
- Medding, Shira, and Greg Clary. 2009. "Biden Expresses 'doubts' about Iranian Election." *CNN*. 2009.
<http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/06/14/iran.election.reaction/index.html>.
- Mehr News Agency. 2013. "Iran Calls New U.S. Sanctions a Wrong Move at a Wrong Time." *Mehr News Agency*. 2013.
<https://en.mehrnews.com/news/56088/Iran-calls-new-U-S-sanctions-a-wrong-move-at-a-wrong-time>.
- Middle East Eye. 2016. "Iran Won't Coordinate with US on Syria: Khamenei." *Middle East Eye*. 2016. <https://www.middleeasteye.net/fr/news/iran-wont-coordinate-us-syria-khamenei-1901602622>.
- Miş, Nebi. 2012. "Türkiyede Güvenlikleştirme Siyaseti 1923-2003." *Sakarya Üniversitesi*.
- Moghaddam, Arshin Adib. 2007. "Manufacturing War: Iran in the Neo-Conservative Imagination." *Third World Quarterly* 28 (3): 635–53.
<https://doi.org/10.1080/01436590701200513>.
- Möller, Frank. 2007. "Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy." *Security Dialogue* 38 (2): 179–96. <https://doi.org/10.1177/0967010607078549>.
- Montgomery, Alexander H. 2005. "Social Action, Rogue Reaction: US Post-Cold War Nuclear Counterproliferation Strategies." *Stanford University*.
https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/amontgomerydissertation_09_2005.pdf.
- Mousavian, Hossein, and Shahir ShahidSaless. 2014. *Iran and the United States : An*

Insider's View on the Failed Past and the Road to Peace. 2nd ed. Bloomsbury Academic.

Mousavian, Seyed Hossein. 2012. *The Iranian Nuclear Crisis : A Memoir*. Carnegie Endowment for International Peace.

Murray, Donette. 2009. *US Foreign Policy and Iran: American-Iranian Relations since the Islamic Revolution*. *US Foreign Policy and Iran: American-Iranian Relations since the Islamic Revolution*. London and New York: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203874431>.

Nasr, Vali, and Ray Takeyh. 2008. "The Costs of Containing Iran." *Foreign Affairs*. 2008. <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2008-01-01/costs-containing-iran>.

National Public Radio. 2007. "Democratic Presidential Debate on NPR." *The New York Times*. 2007. <https://www.nytimes.com/2007/12/04/us/politics/04transcript-debate.html>.

NBC News. 2006. "Rice: Iran 'Central Bank for Terrorism.'" *NBC News*. 2006. http://www.nbcnews.com/id/11724558/ns/world_news-mideast_n_africa/t/rice-iran-central-bank-terrorism/#.XMY1FjAzbtQ.

Netanyahu, Benjamin. 2009. "Iran: Statements by Israeli Leaders-June 2009." *Israel Ministry of Foreign Affairs*. 2009. https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Iran/Pages/Iran-Statements_Israeli_leaders-June_2009.aspx.

Netanyahu, Benyamin. 2015. *Benjamin Netanyahu Speech to Congress 2015 [FULL]*. *New York Times - Youtube*. <https://www.youtube.com/watch?v=wRf1cdw4IAY>.

Nikou, Semira N. 2018. "Timeline of Iran's Nuclear Activities." *The Iran Primer*. 2018. <https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-nuclear-activities>.

Ningthoujam, Alvite Singh. 2016. "Iranian Nuclear Program: A Chronology." *Contemporary Review of the Middle East* 3 (1): 111–22. <https://doi.org/10.1177/2347798916637500>.

O'Reilly, Ciaran. 2008. "Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq." *Journal of Politics and Law* 1 (3): 66–72. <https://doi.org/10.5539/jpl.v1n3p66>.

Obama, Barack H. 2002. "Transcript: Obama's Speech Against The Iraq War : NPR." *National Public Radio*. 2002. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=99591469>.

———. 2008. "Full Text: Obama's Foreign Policy Speech." *The Guardian*. 2008. <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/16/uselections2008.barackobama>.

———. 2009a. "President Barack Obama's Inaugural Address." *The White House*. 2009. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address>.

———. 2009b. "The President's News Conference February 9, 2009." *Government*

- Publishing Office. 2009. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-200900073/pdf/DCPD-200900073.pdf>.
- . 2010. *Public Papers of the Presidents of the United States 2009 Book I*. Washington, DC: Office of the Federal Register National Archives and Records Administration. https://www.eisenhower.archives.gov/all_about_ike/quotes.html.
- . 2012. “The President’s News Conference November 14, 2012.” Government Publishing Office. 2012. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201200886/pdf/DCPD-201200886.pdf>.
- . 2013a. “Inaugural Address by President Barack Obama.” The White House. 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama>.
- . 2013b. “Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly.” The White House. 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly>.
- . 2013c. “Statement by President Obama on Nowruz.” The White House. 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/03/18/statement-president-obama-nowruz>.
- . 2013d. “Statement By The President On First Step Agreement On Iran’s Nuclear Program.” The White House. 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/11/23/statement-president-first-step-agreement-irans-nuclear-program>.
- . 2014a. “Commencement Address at the United States Military Academy in West Point, New York.” Government Publishing Office. 2014. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201400405/pdf/DCPD-201400405.pdf>.
- . 2014b. “President Barack Obama’s State of the Union Address.” The White House. 2014. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/01/28/president-barack-obamas-state-union-address>.
- . 2014c. “Remarks on United States Foreign Policy July 16, 2014.” Government Publishing Office. 2014. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201400541/pdf/DCPD-201400541.pdf>.
- . 2014d. “The President’s News Conference November 5, 2014.” Government Publishing Office. 2014. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201400820/pdf/DCPD-201400820.pdf>.
- . 2015a. “Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union.” Government Publishing Office. 2015. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201500036/pdf/DCPD-201500036.pdf>.
- . 2015b. “Remarks by the President on the Iran Nuclear Deal.” The White House. 2015. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/08/05/remarks-president-iran-nuclear-deal>.
- . 2015c. “The President’s News Conference in Panama City, Panama.”

- Government Publishing Office. 2015. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201500262/pdf/DCPD-201500262.pdf>.
- . 2015d. “The President’s News Conference With Prime Minister David Cameron of the United Kingdom.” Government Publishing Office. 2015. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-201500031/pdf/DCPD-201500031.pdf>.
- . 2016. “Script for President Barack Obama Nowruz Video Message.” U.S. Virtual Embassy Iran. 2016. <https://ir.usembassy.gov/script-president-barack-obama-nowruz-video-message/>.
- . 2018. *Public Papers of the Presidents of the United States 2013 Book I*. Washington, DC: Office of the Federal Register National Archives and Records Administration. https://www.eisenhower.archives.gov/all_about_ike/quotes.html.
- Obama, Barack H., Gordon Brown, and Nicolas Sarkozy. 2009. “Barack Obama, Nicolas Sarkozy and Gordon Brown: Iran Nuclear Speech at G-20 Summit.” Voltaire Network. 2009. <https://www.voltairenet.org/article162301.html>.
- Oelsner, Andrea. 2005. “(De)Securitisation Theory and Regional Peace: Some Theoretical Reflections and a Case Study on the Way to Stable Peace.” Fiesole, Italy.
- Ozkural, Nergiz, and Sibel Turan. 2017. *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*. London: Transnational Press.
- Panagopoulos, Costas. 2006. “Trends: Arab and Muslim Americans and Islam in the Aftermath of 9/11.” *Public Opinion Quarterly* 70 (4): 608–24.
- Parker, John W. 2012. “Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough?” Washington, D.C. <https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-9.pdf>.
- Parsi, Trita. 2012. *A Single Roll of the Dice : Obama’s Diplomacy with Iran*. Yale University Press.
- Parsi, Trita. 2017. *Losing an Enemy : Obama, Iran, and the Triumph of Diplomacy*. New Haven & London: Yale University Press.
- Peterson, Scott. 2013. “Iran Hails ‘softer’ and ‘Smarter’ Approach to Its Nuclear Program.” The Christian Science Monitor. 2013. <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0228/Iran-hails-softer-and-smarter-approach-to-its-nuclear-program>.
- Petty, Linda. 2001. “Cheney: ‘One-China’ Must Come Peacefully - April 27, 2001.” CNN, April 27, 2001. <http://edition.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/04/27/cheney.lkl/index.html>.
- Pew Research Center. 2012. “A Global ‘No’ To a Nuclear-Armed Iran.” <https://www.pewresearch.org/global/2012/05/18/a-global-no-to-a-nuclear-armed-iran/>.
- . 2015. “Support for Iran Nuclear Agreement Falls.” Pew Research Center. 2015. <https://www.people-press.org/2015/09/08/support-for-iran-nuclear-agreement->

falls/.

PNAC. 2000. "Rebuilding Americas Defenses." Project for the New American Century. 2000. <https://archive.org/details/RebuildingAmericasDefenses/page/n15>.

Pollack, Kenneth M., Daniel L. Byman, Martin Indyk, Suzanne Maloney, Michael E. O'Hanlon, and Bruce Riedel. 2009. "Which Path to Persia? Options for a New American Strategy toward Iran." 20.

Pour-Ahmadi, Hossein, and Sajad Mohseni. 2012. "The Obama and Securitization of Iran's Nuclear Energy Program." *Iranian Review of Foreign Affairs* 3 (2): 143–74.

Pyszczynski, Tom, Sheldon Solomon, and Jeff Greenberg. 2004. "Terror in America: The Day Our World Changed." In *In the Wake of 9/11: The Psychology of Terror.*, 3–10. Washington, DC: American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10478-001>.

Rasamny, Tamara. 2016. "Political Prioritization: American-Iranian Discourse Leading Up to the Nuclear Deal." *Syracuse University Honors Program Capstone Projects*, May. https://surface.syr.edu/honors_capstone/962.

Reed, Jason. 2012. "Obama Victory Opens Negotiating Window with Iran - Reuters." Reuters. 2012. <https://www.reuters.com/article/us-usa-campaign-iran-opportunity/obama-victory-opens-negotiating-window-with-iran-idUSBRE8A61P920121107>.

Regencia, Ted, and Alia Chughtai. 2018. "Major Milestones of Iran's Nuclear Programme." Al Jazeera. 2018. <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2018/05/major-milestones-iran-nuclear-programme-180508105047809.html>.

Reinl, James. 2010. "US Rejects Iran Nuclear Deal Brokered by Turkey and Brazil and Sets up New Sanctions." The National. 2010. <https://www.thenational.ae/world/us-rejects-iran-nuclear-deal-brokered-by-turkey-and-brazil-and-sets-up-new-sanctions-1.537657>.

Rezaei, Farhad. 2017. *Iran's Nuclear Program: A Study in Proliferation and Rollback*. *Iran's Nuclear Program: A Study in Proliferation and Rollback*. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-44120-7>.

RFERL. 2015. "Iran's Hard-Liners Irked By Zarif's Geneva Stroll With Kerry." Radio Free Europe Radio Liberty. 2015. <https://www.rferl.org/a/persian-letters-zarif-kerry-walk-irks-hard-liners/26806490.html>.

Rice, Susan. 2009. "U.N. Ambassador Rice Says America Is 'Back.'" National Public Radio. 2009. <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=100918595>.

Roe, Paul. 2004. "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization." *Security Dialogue* 35 (3): 279–94. <https://doi.org/10.1177/0967010604047527>.

Ross, Dennis, and James F. Jeffrey. 2013. "Obama II and the Middle East: Strategic Objectives for U.S. Policy." Washington, D.C.

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/obama-ii-and-the-middle-east-strategic-objectives-for-u.s.-policy>.

Rubaduka, Erik. 2017. "The Securitization and Desecuritization of Iran's Nuclear Program." Lund University.

Rumelili, Bahar, and Sibel Karadağ. 2017. "Göç ve Güvenlik: Eleştirel Yaklaşımlar." *Toplum ve Bilim*, no. 140: 69–92.

Rumsfeld, Donald H. 2002. "Secretary Rumsfeld Interview with Newt Gingrich." United States Department of Defense. 2002.
http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dod/t07152002_t0713ng.htm.

Sahimi, Muhammad. 2004. "Iran's Nuclear Energy Program. Part V: From the United States Offering Iran Uranium Enrichment Technology to Suggestions for Creating Catastrophic Industrial Failure." *Payvand*, December 22, 2004.
<http://www.payvand.com/news/04/dec/1186.html>.

Sanger, David E., and William J. Broad. 2009a. "Iran Has Centrifuge Capacity for Nuclear Arms, Report Says." *The New York Times*. 2009.
<https://www.nytimes.com/2009/06/06/world/middleeast/06nuke.html>.

———. 2009b. "U.S. and Allies Warn Iran Over Nuclear 'Deception.'" *The New York Times*. 2009.
<https://www.nytimes.com/2009/09/26/world/middleeast/26nuke.html?pagewanted=all>.

Sanger, David E., Shan Carter, Jonathan Ellis, Farhana Hossain, and Alan Mclean. 2012. "On the Issues: Iran - Election Guide 2008." *The New York Times*. 2012.
<https://www.nytimes.com/elections/2008/president/issues/iran.html>.

Sanger, David E., and Michael Slackman. 2010. "U.S. Is Skeptical on Iranian Deal for Nuclear Fuel." *The New York Times*. 2010.
<https://www.nytimes.com/2010/05/18/world/middleeast/18iran.html?mtrref=www.google.com>.

Şen, Gülriz. 2016. *Devrim'den Günümüze İran'ın ABD Politikası*. Ankara: ODTÜ.

———. 2017. "Ruhani Döneminde İran-ABD İlişkileri." www.iramcenter.org.

Shields, Mark, and David Brooks. 2007. "Democratic Presidential Candidates Debate War, Terrorism." *PBS NewsHour*. 2007.
<https://www.pbs.org/newshour/show/democratic-presidential-candidates-debate-war-terrorism>.

Simpson, Kumuda. 2016. *U.S. Nuclear Diplomacy with Iran: From the War on Terror to the Obama Administration*. London: Rowman & Littlefield.

Sinkaya, Bayram. 2013a. "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri." Ankara.

———. 2013b. "İran - D5+1 Cenevre Anlaşmasının Arkaplanı ve Sonuçları." *Dünya Bülteni*. 2013. <https://www.dunyabulteni.net/dubam/iran-d51-cenevre-anlasmasinin-arkaplani-ve-sonuclari-bayram-sinkaya-h281278.html>.

Solomon, Jay. 2015. "Secret Dealings With Iran Led to Nuclear Talks." *The Wall Street Journal*. 2015. <https://www.wsj.com/articles/iran-wish-list-led-to-u-s-talks-1435537004>.

Steele, Jonathan. 2006. "Lost in Translation | Opinion |." *The Guardian*. 2006. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/jun/14/post155>.

Stennis, John C. 2007. "Cheney Warns Iran, Assures Allies on Gulf Visit." *Reuters*. 2007. <https://www.reuters.com/article/us-cheney-gulf-iran/cheney-warns-iran-assures-allies-on-gulf-visit-idUSN1141122820070511?feedType=RSS>.

Strobel, Warren. 2015. "Dollar Could Suffer If U.S. Walks Away from Iran Deal: John Kerry." *Reuters*. 2015. <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-kerry/dollar-could-suffer-if-u-s-walks-away-from-iran-deal-john-kerry-idUSKCN0QG1V020150812>.

Sturcke, James. 2010. "Hillary Clinton: 'Iran Is Moving towards a Military Dictatorship.'" *The Guardian*. 2010. <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/15/hillary-clinton-iran-military-dictatorship>.

Tanrısever, Oktay F. 2005. "Güvenlik." In *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, edited by Atilla Eralp, 288. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tarock, Adam. 2006. "Iran's Nuclear Programme and the West." *Third World Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/01436590600730776>.

Taureck, Rita. 2006. "Securitization Theory and Securitization Studies." *Journal of International Relations and Development* 9 (1): 53–61. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jird.1800072>.

The Department of the Treasury. 2010. "Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, And Divestment Act Of 2010." 2010. <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/hr2194.pdf>.

The Guardian. 2005. "Holocaust a Myth, Says Iranian President." *The Guardian*. 2005. <https://www.theguardian.com/world/2005/dec/14/iran.secondworldwar>.

The House of Representatives. 2008. "H. CON. RES. 362." 2008. <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/house-concurrent-resolution/362>.

The Iran Project. 2012. "Weighing Benefits and Costs of International Sanctions Against Iran." <https://www.bakerinstitute.org/media/files/news/8c94922a/CR-IranReport2-120312.pdf>.

The Obama White House. 2009. *The President's Message to the Iranian People [Video File]*. You Tube. https://www.youtube.com/watch?v=HY_utC-hrjI.

The Times of Israel. 2016. "Kerry Thanks Iran for Resolving Sailor Dispute 'Peacefully.'" *The Times of Israel*. 2016. <https://www.timesofisrael.com/kerry-thanks-iran-for-resolving-sailor-dispute-peacefully/>.

The White House. 2002. "The National Security Strategy of the United States of America." <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.

- Tkachenko, Maxim, and Hada Messia. 2010. "Iran Uranium Enrichment Course 'not Acceptable,' Obama Says." CNN. 2010. <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/02/09/iran.uranium.enrichment/index.html>.
- Tran, Mark. 2009. "European Leaders Condemn Iranian Violence." *The Guardian*. 2009. <https://www.theguardian.com/world/2009/jun/16/europe-iran-sarkozy-italy>.
- U.S. Energy Information Administration. 2013. "Sanctions Reduced Iran's Oil Exports and Revenues in 2012." *Today In Energy*. 2013. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=11011>.
- United Nations Security Council. 2010. "Resolution 1929 (2010)." *UN Security Council*.
- United States Institute of Peace. 2015. "Iran's Economy, By the Numbers." *The Iran Primer*. 2015. <https://iranprimer.usip.org/blog/2015/may/11/irans-economy-numbers>.
- UNSC. 2006. "Security Council Demands Iran Suspend Uranium Enrichment By 31 August, Or Face Possible Economic, Diplomatic Sanctions." 2006. <https://www.un.org/press/en/2006/sc8792.doc.htm>.
- US Department of State. 2003. "Patterns of Global Terrorism 2002." <https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2002/pdf/index.htm>.
- US Senate Committee on Foreign Relations. 2015. "Corker, Menendez, Graham, Kaine Introduce Bipartisan Iran Nuclear Agreement Review Act of 2015." US Senate. 2015. <https://www.foreign.senate.gov/press/chair/release/corker-menendez-graham-kaine-introduce-bipartisan-iran-nuclear-agreement-review-act-of-2015>.
- Voice of America. 2009. "US-Iran Relations Still Feel Impact of Islamic Revolution." Voice of America. 2009. <https://www.voanews.com/archive/us-iran-relations-still-feel-impact-islamic-revolution>.
- . 2017. "Rouhani, a Man of the Islamic Revolution, Opens Iran to West." Voice of America. 2017. <https://www.voanews.com/world-news/middle-east-dont-use/rouhani-man-islamic-revolution-opens-iran-west>.
- Wachenfeld, Margaret G. 1988. "Reflagging Kuwaiti Tankers: A U.S. Response In The Persian Gulf." *Duke Law Journal*, no. 174: 174–202. <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3026&context=dlj>.
- Waeber, Ole. 1995. "Securitization and Desecuritization." In *On Security*, edited by Ronnie D. Lipschutz, 46–76. New York: Columbia University Press.
- . 2000. "The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders." In *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community*, edited by Morten Kelstrup and Michael C. Williams, 250–94. Londra: Routledge.
- . 2004. "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery." In *Security Studies*. <https://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>.

- Wæver, Ole. 2001. "Identity, Communities and Foreign Policy: Discourse Analysis as a Foreign Policy Theory." In *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, edited by Lene Hansen and Ole Wæver. Londra: Routledge.
- Walt, Stephen M. 1991. "The Renaissance of Security Studies." *International Studies Quarterly* 35 (2): 211–39. <https://doi.org/10.2307/2600471>.
- Waltz, Kenneth N. 2012. "Why Iran Should Get the Bomb." *Foreign Affairs* 91 (4): 2–5.
- Washington Institute. 2012. "Patrick Clawson Responds to Questions, Full Video - 9/21/2012." Washington Institute for Near East Policy. 2012. <https://www.youtube.com/watch?v=Y6LKMhDRWFc>.
- Washington Times. 2004. "Rumsfeld: Iran Aids Rebels." Washington Times. 2004. <https://www.washingtontimes.com/news/2004/sep/8/20040908-123001-6570r/>.
- . 2009. "Obama Sent Second Letter to Khamenei." Washington Times. 2009. <https://www.washingtontimes.com/news/2009/sep/03/obama-sent-second-letter-to-irans-khamenei/>.
- Watson, Robert P. 2009. "America's War on Terror." In *America's War on Terror*, edited by Tom Lansford, Robert P. Watson, and Jack Covarrubias, 1–14. Ashgate.
- Williams, Michael C. 2003. "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics." *International Studies Quarterly* 47 (4): 511–31. <https://doi.org/10.1046/j.0020-8833.2003.00277.x>.
- Wintour, Patrick, Julian Borger, and Simon Tisdall. 2007. "Brown: UK Will Lead Tough Iran Strategy." The Guardian. 2007. <https://www.theguardian.com/politics/2007/nov/13/iran.labour>.
- Wolfers, Arnold. 1952. "'National Security' as an Ambiguous Symbol." *Political Science Quarterly* 67 (14): 481–502. <https://doi.org/10.2307/2145138>.
- World Nuclear Association. 2019. "Nuclear Power in Iran." World Nuclear Association. 2019. <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/iran.aspx>.
- Zarefsky, David. 2004. "Presidential Rhetoric and the Power of Definition." *Presidential Studies Quarterly* 34 (3): 607–19. <https://doi.org/10.1111/j.1741-5705.2004.00214.x>.